

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Životní styl současné rodiny

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
prof. PhDr. Kraus Blahoslav, CSc.

Vypracovala:
Jana Vojtková

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Životní styl současné rodiny“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 24.2.2009

.....
Jana Vojtková

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za poskytnutou metodickou pomoc při zpracování mé bakalářské práce, Gymnáziu Vyškov a Základní škole praktické Horní Lideč za umožnění realizace a spolupráci při dotazníkovém šetření a v neposlední řadě i mým rodičům, partnerovi a přátelům za jejich podporu a pomoc při studiu.

Jana Vojtková

OBSAH

ÚVOD	2
1. ŽIVOTNÍ STYL	4
1.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	4
1.2 TYPY ŽIVOTNÍHO STYLU	6
2. RODINA A ŽIVOTNÍ STYL	9
2.1 ŽIVOTNÍ STYL RODINY V HISTORII	9
2.2 SOUČASNÁ RODINA A JEJÍ ŽIVOTNÍ STYL.....	13
2.2.1 Moderní rodina	14
2.2.2 Formy rodinného života	16
2.2.3 Manželství versus „singles“	19
2.2.4 Rodina versus kariéra	21
2.2.5 Domácnost a rozdělení rolí.....	24
2.2.6 Volný čas	25
2.2.7 Zdravý životní styl.....	30
2.3 BUDOUCNOST RODINY A JEJÍHO ŽIVOTNÍHO STYLU.....	36
2.3.1 Postmoderní doba	36
2.3.2 Budoucnost rodiny	37
2.3.3 Prognózy versus realita	39
3. PRŮZKUM ŽIVOTNÍHO STYLU SOUČASNÝCH RODIN.....	43
3.1 PROJEKT PRŮZKUMU	43
3.2 VYHODNOCENÍ PRŮZKUMU	45
3.3 ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ	61
ZÁVĚR.....	65
RESUMÉ	66
ANOTACE.....	67
KLÍČOVÁ SLOVA.....	67
SEZNAM LITERATURY	68

Úvod

„Představte si život jako hru, kde 24 hodin denně žonglujete s pěti míčky: práce, rodina, zdraví, přátelé a smysl života a snažíte se je udržet ve vzduchu.“

Dave Logan

Je to opravdu tak? Je dnešní doba natolik hektická, že se tak moc snažíme neupustit jeden z těch pomyslných míčků, až kvůli tomu zapomínáme žít?

Kam vlastně směřujeme a jakým směrem se vydávají naše děti? Co považujeme za důležité, jaké máme životní hodnoty? Dokážeme se vůbec ještě uprostřed dne zastavit a vnímat, že svítí slunce, že cítíme vůni čerstvě posečené trávy, že se na nás přátelsky usmál neznámý člověk, že jsme prostě šťastní? Dokážeme ještě strávit večer jen povídáním se svými blízkými bez toho, aby nám společnost dělala blikající obrazovka televize či počítače? Kolik času věnujeme tomu, co nás skutečně těší?

Když jsem se zamyslela nad tématem mé diplomové práce, napadla mě spousta otázek a vlastně takřka žádná odpověď. Každý má svůj pohled na život, rodinu a zvyky ohraničený tím, v jakém prostředí vyrůstal, jak byl vychováván, jaké jsou jeho vlastní zkušenosti. Každý má své představy a sny o tom, co by od života chtěl, ačkoli si to možná kolikrát sám neuvědomuje.

Moje rodina pro mě vždy představovala opravdový domov, útočiště, místo, kde jsem se mohla schovat před nástrahami života. Vzpomínám často na večery strávené s rodiči při poslechu starých gramofonových desek, povídáním nebo hraním karet či jiných her. Také nikdy nezapomenu na víkendy a dovolené, které jsme trávily na horách, ať už lyžováním nebo jen procházkami v přírodě.

Když dnes zajdu o víkendu do jednoho z nákupních center a vidím spousty mladých rodin s dětmi na celodenním „výletě“ po nákupech, u stánků s rychlým občerstvením, při návštěvě kina či bowlingu, říkám si, jestli to moje dětství nebylo šťastnější.

Nedávno jsem mluvila se svým kolegou, který má malé děti a ten mi řekl: „Víš, do jakých skupin se dnes rozdělují holčičky ve školce? Na ty, které mají pravou Barbie, ty, které mají nepravou Barbie a ty, které nemají žádnou Barbie“.

A v ten okamžik jsem si uvědomila, že dnes by děti, které nechodí do obchodních center, nenosí značkové oblečení a nemají vše podle poslední módy, byly pro ostatní naprostými outsidersy. Diktát doby je neúprosný a kdo nejde s dobou, zůstává v izolaci.

Ale teď vážně – opravdu se boří veškeré původní hodnoty a jsou nahrazovány jinými, modernějšími? Jaká ta dnešní doba vlastně je a kam směřuje?

A právě na tyto a mnohé další otázky se moje diplomová práce pokusí odpovědět. Má nás seznámit s dnešními rodinami a jejich způsobem života, s jejich vztahy, názory, koníčky a hodnotami.

V první části se zaměřuji na životní styl, přes historický vývoj až po nastínění jeho současné podoby.

Druhá kapitola je věnována rodině a rozdělena do podkapitol, které se zabývají minulostí, současností a částečně i budoucností rodiny. Práce nás seznámí s hlavními problémy, se kterými se současná rodina potýká a se skutečnostmi, které z největší části ovlivňují životní styl současných rodin.

V praktické části je zpracováno dotazníkové šetření, provedené mezi studenty druhých ročníků čtyřletého gymnázia a zaměřené na zjištění životních hodnot současné generace, převládajícího životního stylu současné rodiny s ohledem na oblast zdraví, rodiny, práce či financí a v neposlední řadě i vytvoření hypotézy, jakým směrem by se mohl vývoj životního stylu rodiny ubírat do budoucna.

1. Životní styl

„Umění žít je vědět, jak vychutnat malé radosti a unést velká břemena.“

William Hazlitt

1.1 Obecná charakteristika

Pro stručnou a výstižnou charakteristiku životního stylu jsem si „vypůjčila“ úryvek ze zápočtové práce jedné studentky FHS UTB s názvem „Výchova a životní styl“.

„Životní styl má široké spektrum podob. Je určen nejen ekonomickou situací, ale také vlastními hodnotami, ideály, představami o světě, subjektivními pocity o tom co je a není správné. Částečně je životní styl determinován mimo jiné tím jak jsme byli vychováni a k čemu jsme byli vedeni. Svým životním stylem pak dále ovlivňujeme výchovu vlastních dětí, snažíme se je vést ve stopách a především v souladu s našimi hodnotami. Lehce z těchto řádků můžeme vyčíst, že výchova a životní styl jsou navzájem propojeny. Přičemž výchova, byť jako jedna z nejdůležitějších, není jediným určujícím prvkem životního stylu. Nesmíme zapomenout, že na nás působí mnoho dalších aspektů jako je sociální skupina, ve které se jedinec pohybuje, učitelé, církevní organizace, sportovní, ekologické organizace, vnitřní motivace, světová osvěta, masové sdělovací prostředky, vyhodnocení vlastních zkušeností apod.“

Tento úryvek dle mého názoru vystihuje podstatu a utváření životního stylu každého člověka a přesně koresponduje s tím, co jsem již uváděla v úvodu mé diplomové práce.

V té změti různých společenských a mediálních tlaků je občas těžké najít si svůj osobitý způsob života a přitom zůstat skutečně sám sebou.

Při studiu odborné literatury jsem se setkala nejen s pojmem životní styl, ale i s pojmem životní způsob. Zatímco pojem životní způsob představuje způsob života větších sociálních celků – světadílů, národů, států – pojem životní styl představuje individuální uspořádání životních hodnot každého jednotlivého člověka. Profesor Kraus charakterizuje životní styl jako široký komplex činností a s nimi spjatých postojů, norem, hodnot, návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické – vystihují jeho osobitost. Životní styl každého jednotlivce je zasazen do širšího společenského kontextu, ovlivňuje ho historický vývoj, tradice, kulturní a ekonomická úroveň společnosti (Kraus, 2008).

Utváření životního stylu, potažmo způsobu, a jeho variantností se mimo jiné zabývá i PhDr. Jana Duffková, CSc. Ve sborníku referátů a příspěvků ze semináře „Aktuální problémy životního stylu“ (2005) taktéž vysvětluje rozdíl mezi kategoriemi „životní způsob“ a životní styl“, popisuje činitele, podílející se na utváření životního stylu a objasňuje pojem „variantnost“ životního stylu.

Duffková charakterizuje životní způsob jako systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt (jedince či skupinu, eventuálně i společenství či společnost coby konkrétní nositele životního způsobu).

V návaznosti na toto pojetí obecné kategorie *životního způsobu* pak dále hovoří o konkrétnější kategorii *životního stylu*, a to na úrovni jednotlivce a na úrovni skupiny. Životním stylem individua je možné rozumět ve značné míře konzistentní životní způsob jednotlivce, jehož jednotlivé části si vzájemně odpovídají, jsou ve vzájemném souladu, vycházejí z jednotného základu, mají společné jádro, resp. určitou jednotící linii, tj. jednotný „styl“, který se jako červená linie prolíná všemi podstatnými činnostmi, vztahy, zvyklostmi apod. nositele daného životního stylu.

Životní styl skupiny pak představuje do určité míry vyabstrahované, typické společné rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny (častěji jde o větší či menší skupiny, jejichž členové se vzájemně všichni neznají, ale obecně vzato mají společné něco, co je důležité pro vytváření životního způsobu/stylu – např. profesní skupiny či obecněji skupiny vytvářející se v souvislosti s povoláním a přípravou na něj: životní styl lékařů, profesionálních sportovců, vysokoškolských studentů apod.)

Pro ucelený přehled bych zde ráda uvedla jednotlivé znaky životního stylu tak, jak je ve své knize jmenuje profesor Kraus:

- kognitivní hodnocení sebe samého a svého postavení ve světě (životní filozofie jedince)
- způsob prožívání
- vztah k práci, odpočinku a pohybové aktivitě
- zvládání sociální interakce (vztahy s jinými lidmi)
- ego úroveň

Utváření životního způsobu/stylu konkrétního individua podle Duffkové závisí především na:

1. vnějším faktoru – na obecnějších, celospolečenských a případně i na užších skupinových (např. rodinných) životních podmínkách,
2. subjektivním činiteli – na osobnosti jednotlivce se všemi jeho konkrétními potřebami, hodnotami, zájmy, aspiracemi, dovednostmi, schopnostmi apod.

Životní podmínky zde představují všechny (objektivní) danosti, v nichž se rozvíjí společenská existence v určité etapě historického vývoje – mají roli určitého rámce, „východiska“ životního stylu individua. Jednotlivec na tyto životní podmínky reaguje, resp. musí nějak reagovat: jednak tím, že k nim zaujímá určitý postoj, hodnotí je z hlediska toho, zda a jak odpovídají jeho hodnotám, potřebám atd.; jednak tím, že na základě svého postoje k životním podmínkám konkretizuje a specifikuje svůj vlastní, individuální životní styl (v duchu této představy se někdy vyzdvihuje teze, že životní způsob/styl je v podstatě vlastně reakcí člověka na své životní podmínky).

Je samozřejmé, že ke stejným či obdobným životním podmínkám různí lidé v závislosti na svých osobnostech, hodnotách, potřebách (atd.) zaujímají různé postoje. Stejně tak způsoby vyrovnání se s životními podmínkami jsou u různých jedinců různé – např. na životní podmínky, které mu nevyhovují, může jednotlivec reagovat únikem, aktivní snahou o změnu podmínek, změnou sebe sama podle životních podmínek, pasivním podrobením se podmínkám bez jejich vnitřního přijetí, úsilím o kompromis spočívající v částečné změně podmínek a v částečné změně sebe sama.

Celkově je možné říci, že životní styly jednotlivců jsou natolik obdobné a natolik rozmanité, nakolik jsou obdobné a rozmanité jednak podmínky, v nichž jednotlivci žijí, jednak i tito jednotlivci sami. To jsou základní zdroje odlišností, variantností v životních způsobech/stylech různých individuí.

Obecně je možné říci, že každý člověk má (nějaký, svůj) životní styl - stejně jako má každý člověk (nějakou, svou) morálku - : každý vykonává nějaké činnosti (v zásadních, obecných rysech dokonce všichni vykonávají řadu stejných typů činností či dokonce přímo stejných činností); každý má nějaké hodnoty; každý je nějak napojen do nějakých sociálních sítí; každý nějak tráví svůj volný čas atd. atd.

Existují ovšem značné rozdíly v tom, jak dané činnosti vykonává konkrétní člověk, jaké preferuje hodnoty, jak vypadají jeho sociální vazby, čím speciálně tráví svůj volný čas atd. atd. (Duffková, 2005).

Životní styl lze rozdělit (Kraus, 2008):

A) podle převažujících hodnot

- životní styl s náplní studia
- životní styl, který považuje za důležitou hodnotu hru a zábavu
- životní styl s rozjímáním

B) podle povahy každodenních činností člověka

- aktivity orientované na práci, profesi a přípravu na ni
- aktivity spojené s rodinou
- aktivity v oblasti zájmů
- aktivity propojené se společenským životem
- aktivity spojené s uspokojováním biologických a hygienických potřeb

1.2 Typy životního stylu

Považuji za důležité zde zmínit dvě zásadní formy variantnosti životního způsobu – první z nich je diferenciaci, která je založena spíše na životních podmínkách, tudíž je jakýmsi způsobem ohraničena. A tou druhou je alternativní životní styl, jinými slovy existuje možnost volby. Níže uvádím bližší vysvětlení těchto pojmů.

Diferenciaci

Charakteristickým rysem této formy variantnosti v životním způsobu je to, že je založena spíše na životních podmínkách, tj. na určitých danostech rámce životního způsobu jednotlivce.

Diferenciaci v životním způsobu se často projevuje podle:

- pohlaví (životní způsob muže – životní způsob ženy),
- podle typu bydliště (městský životní způsob – životní způsob na venkově),
- podle věku a fáze životního cyklu (životní způsob dítěte – dospělého – starého člověka),
- podle vzdělání (životní způsob člověka s vzděláním základním – středoškolským – vysokoškolským).

V jiných případech diferenciacie může jít o podrobnější rozlišování – např. podle:

- sociální struktury (resp. podle místa jedince v sociální stratifikaci),
- zdravotního stavu (např. životní způsob těžce tělesně postiženého člověka),
- rodinného stavu (např. životní způsoby podle klasického rozdělení „svobodný/á – ženatý/vdaná – rozvedený/á – ovdovělý/á“),
- profese a povolání (u nás je od 90. let minulého století zvláště oblíbené – u sociologů - sledování životního způsobu manažerů a – u veřejnosti - osob patřících k tzv. zábavnímu průmyslu),
- zaměstnání (např. životní způsob člověka pracujícího v málo obvyklých směnách či v tzv. nestandardních formách, včetně např. teleworkingu /práce na dálku/ či telehomeworkingu /práce na dálku z domova/).

Na uvedených příkladech je patrné, že v rámci diferenciacie v životním způsobu, založené na určitých daných životních podmínkách, má jedinec zpravidla menší možnost subjektivní volby v zásadních momentech životního způsobu – samozřejmě, pokud zůstává v situaci, na kterou se váží příslušné životní podmínky. Některé životní podmínky vůbec nezáleží na subjektivním přání, nelze je změnit subjektivním rozhodnutím. V těchto životních podmínkách se člověk ocitá nezávisle na své vlastní vůli a do značné míry jsou zde omezeny i možnosti jeho zásahů do těchto životních podmínek. Modifikace konkrétního životního způsobu je v tomto případě dána v podstatě jen dílčími variacemi adaptace na tyto podmínky.

Do jiných životních podmínek se člověk dostává v důsledku své vlastní předchozí činnosti (vzdělání, profese, rodinný stav apod.) – možnost volby zde vlastně spíše předchází. Jakmile však člověk tuto volbu učiní, nutně se ocitne v životních podmínkách příslušejících k důsledkům jeho volby, následkům jeho předchozí činnosti.

Kritéria diferenciacie, samozřejmě, nemají absolutní platnost a nepůsobí automaticky, mechanicky a zároveň se nemusí vždy výrazně projevovat ve všech součástech a rovinách životního způsobu, tj. ve všech činnostech, vztazích, životních zvyklostech. Životní podmínky jakožto základ diferenciacie životních způsobů zde působí relativně, rámcově a pouze jako pravděpodobnost či tendence k určitému typu životního způsobu/stylu – životní podmínky vymezují mantinely, v jejichž rozmezí si člověk může svůj životní styl konkretizovat, specifikovat, modifikovat. Mantinely životních podmínek odpovídají určité představě o modelu či vzoru životního způsobu/stylu patřícímu k daným životním podmínkám; jde ani ne tak o realitu týkající se všech lidí žijících v obdobných životních podmínkách, jako spíše o představu, kterou si o vhodném, adekvátním typu životního způsobu/stylu vytváří většina příslušníků dané kultury v dané historické etapě a která odpovídá jejich přijatým sociálním normám.

Ve většině případů znamená tedy život v určitých konkrétních podmínkách větší pravděpodobnost inklinování k jistému životnímu způsobu/stylu – přinejmenším v některé části, oblasti životního způsobu. Samozřejmě, určitá část skupiny osob majících obdobné životní podmínky může ve svém konkrétním životním stylu překročit ony pomyslné mantinely společností široce akceptovaného „modelu“ životního stylu, sociálních norem, sociálních rolí. Prostor mezi mantinely vymezující pole možností volby konkrétních momentů v životním způsobu/stylu může být dosti široký a samotné tyto hranice mohou být někdy dosti pružné. Právě zde začínáme vstupovat na půdu druhého typu variantnosti v životním způsobu/stylu: na půdu tzv. alternativních životních stylů.

Alternativní životní styl

Alternativou obecně se rozumí možnost volby mezi dvěma nebo více způsoby řešení (zpravidla protikladnými), volitelný způsob řešení, eventuálně v prostém významu možnost. Nutnou a nezbytnou podmínkou alternativního životního stylu je tedy především existence různých životních stylů a možnosti výběru mezi nimi. Alternativní životní styl je pak životní styl volitelný – ovšem otázkou zůstává, v rámci čeho je volitelný, z čeho je možné si vybírat apod.

Budeme-li vycházet z toho, že alternativa je prostá možnost, že alternativní je jednoduše „jiné“, znamená to, že alternativní životní styly jsou „jiné“, od sebe se odlišující životní styly – existuje určitá škála (bez nějakého vnitřního uspořádání), spektrum, v podstatě neohraničený či neukončený počet vzájemně se lišících životních stylů: co lišící se životní styl, to alternativní životní styl.

Budeme-li však při výkladu alternativy trvat na nutnosti protikladnosti alternativního, bude situace vypadat jinak - místo řady vzájemně se lišících stylů majících v podstatě rovnocenné postavení si můžeme představit uskupení relativně uzavřených celků, z nichž každý bude tvořen přinejmenším dvěma protikladnými jednotkami: jedním životním stylem a druhým, k tomu prvnímu alternativním, tj. protikladným životním stylem.

V časové rovině můžeme uvažovat o alternativě v rámci současnosti – pak jde v podstatě o srovnávání existujících typů životních stylů. V běžném povědomí je toto nejobvyklejší pojetí, kdy se určité životní styly kladou jako alternativa zejména k tzv. konzumnímu (spotřebitelskému) životnímu stylu (za alternativní je možné v tomto smyslu bezesporu považovat např. ekologický životní styl, životní styl založený na prioritním uznávání duchovních, konkrétně třeba náboženských hodnot).

V časové rovině je dále možné chápat alternativní životní styl i jako životní styl pro budoucnost, který se srovnává se současným životním stylem, resp. současnými životními styly. Zde alternativní životní styl funguje jako určitá (lákavá) nabídka pro budoucnost – je v podstatě jedno, jak kdo žije nyní, ale pro budoucnost je možné si vybrat jiný, k tomu dnešnímu alternativní životní styl. Toto je velice důležitý moment pro obecné snahy o řešení globálních problémů i prostě pro úsilí o změnu. Budeme-li chápat konzumní životní styl jako životní styl hojně zastoupený v současnosti, může výše uváděný ekologický životní styl či životní styl založený na duchovních hodnotách sloužit i jako příklad alternativních životních stylů pro budoucnost.

Již ze základního obecného vymezení alternativy plyne, že východiskem alternativního životního stylu je dobrovolné rozhodnutí – vůle subjektu životního způsobu, subjektivní volba nositele životního stylu. V rámci svých životních podmínek si jedinec volí, zda bude žít životním stylem většiny nebo zda se rozhodně pro odlišný životní styl.

Při sledování toho, co vede konkrétního člověka k volbě konkrétního životního stylu a především konkrétního alternativního životního stylu, velmi brzy dojdeme k problematice hodnot – v pozadí za dobrovolným rozhodnutím se pro určitý alternativní životní styl stojí zpravidla hodnoty, resp. velmi výrazné uznávání jisté hodnoty jako klíčové, kvůli níž je člověk ochoten postoupit větší či menší rizika. Alternativní životní styl je záležitostí hlavně subjektivní volby a jeho podstata spočívá v dobrovolné výrazné preferenci určité hodnoty významně ovlivňující, eventuálně i utvářející životní styl a jeho vývoj (Duffková, 2005).

2. Rodina a životní styl

„Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném vesmíru.“

André Maurois

V předchozí kapitole jsme si přiblížili životní styl a způsob jeho utváření. Moje diplomová práce je zaměřena na životní styl současné rodiny, proto považuji za nezbytné se zde alespoň stručně zmínit o rodině obecně, o jejím vývoji a změnách životního stylu.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své Národní zprávě o rodině (2004) definuje rodinu jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí morfostatickou sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána.

Podle sociologické definice představuje rodina skupinu osob přímo spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.

Ačkoliv právní řád České republiky neobsahuje explicitně vyjádřenou definici rodiny, za rodinu pokládá především rodinu založenou manželstvím. Rodinu lze však zároveň i chápat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Další definice popisují rodinu prostřednictvím jejich funkcí: funkce reprodukční, sociálně ekonomické, kulturně výchovné, sociálně psychologické a emocionální.

2.1 Životní styl rodiny v historii

Abychom pochopili současnost, je třeba poznat minulost. Povězme si tedy něco málo o historii rodiny, jakou cestu urazila, jak se změnila, než získala dnešní podobu...? Následující řádky jsou převzaty z internetové encyklopedie Wikipedie.

Tradiční rodina

Pro období před průmyslovou revolucí se sice hovoří o rodině, ale do značné míry se jedná o umělý a nepřilíživý pojem. V písemných pramenech je mnohem častější a důležitější výraz domácnost, který v sobě pojímá jak pokrevně příbuzné členy rodiny, tak i podruhy¹, čeledě a další jedince v domě. Důležitá pro definici této jednotky není pokrevní příbuznost, ale společné stolování (jedení u jednoho stolu). Vztah hospodáře k čeledi a podruhům je do značné míry stejný, jakým je vázán ke svým pokrevním příbuzným.

O problémech spojených s tradiční rodinou nejlépe z písemných pramenů informují urbáře², pozemkové knihy³, berní ruly⁴, soupisy obyvatelstva podle víry, seznamy podruhů, matriky.

¹ Podruh nebo také čeledín byl námezdní zemědělský pracovník, který bydlel v nájmu u sedláka.

² Úřední kniha vzniklá pro vnitřní potřebu z důvodů ekonomické povahy, druh archivního materiálu.

³ Pozemková kniha je název pro systém evidování vlastnictví, který v Českých zemích došel rozšířeného a uznávaného použití.

⁴ Berní rula je první úplný soupis daňových povinností v Českém království z roku 1654. Je to významný historický pramen pro historickou demografii, topografii i hospodářské dějiny Čech v době krátce po skončení třicetileté války.

V historickém bádání se hovoří do období průmyslové revoluce o tzv. tradiční či předindustriální nebo také stavovské rodině. Z hlediska historické demografie se za hlavní rozdíly mezi rodinou tradiční a moderní považuje míra porodnosti a mortality, dále existence tzv. demografických krizí v předindustriální společnosti a konečně a asi nejpodstatněji existence masově rozšířené regulace porodnosti v moderní společnosti. Tento rozdíl bývá považován za kardinální, protože jako jediný dokáže vypovídat i o morálních normách, náboženských představách (respektive jejich absenci), postoji k životu a představách o určitém životním standardu.

Pro tradiční rodinu je také typické, že mnohem více než moderní rodina sloužila jako ekonomická jednotka (www.wikipedia.org).

Dva modely rodiny

John Hajnal rozlišil dva základní historické modely rodiny – *severozápadní* a *jihovýchodní*, které se podle něj stabilizovaly někdy počátkem 16. století. Dělicí hranici přitom vymezil mezi Terst⁵ a St. Petersburg⁶, což znamená, že tzv. „*Hajnalova linie*“ probíhala někde na pomezí dnešní Moravy a Slovenska.

Pro severozápadní model, kam tedy patřily i Čechy a větší část Moravy, byly typické tyto znaky:

- malý počet členů rodiny (v průměru 4 – 5 osob)
- nižší míra pokrevního příbuzenství v rodině
- relativně vysoký věk vstupu do manželství (25-26 let)
- 10% - 25% celoživotně neprovdaných žen a neženatých mužů, protože k uzavření sňatku museli mít potenciální snoubenci půdu, na které by se mohli usadit a která by jim zajistila obživu.
- dědické právo: majetek dědil prvorozený syn, ale musel vyplatit matku a sourozence (kteří museli odejít z domu) a to tak, že se stanovila se odhadní cena celého majetku a buď jim nový vlastník dal jednorázovou sumu (to ale znamenalo prodat statek), ale mnohem častěji jim musel vyplácet závdavky⁷, tj. na sv. Havla a sv. Jiří jim vyplácel vejrunky⁸

Jihovýchodní model byl naopak charakteristický těmito znaky:

- mnohočlenné rodiny
- vysoká sňatečnost
- sňatkový věk 20 - 21 let
- dědické právo: přesně se neví, kdo co dědil, ale sourozenci (jen sestry se vyvdávaly jinam) zůstávali na statku, fungovala tedy velkorodina; matky často přešly do pozice podruhyň
- výlučnost patrilinéárního principu tvoření rodiny
- neolokalismus: tzn: v severozápadním modelu pod jednou střechou nikdy dlouhodobě nežily dva manželské páry, v jihovýchodním modelu běžné

Hajnalova teorie dvojího modelu byla mezi odbornou veřejností vesměs přijata, nově ale byl model regionálně zjemněn a ukazuje se, že ne všechny znaky byly tak přísně dodržovány jak na jihovýchodě, tak na severozápadě Evropy.

⁵ Terst je přístavní město u Jaderského moře v Itálii, přímo na hranici se Slovinskem.

⁶ Petrohrad (současný oficiální název je Sankt-Petěrburg; v letech 1924–1991 se město nazývalo *Leningrad*) leží v severozápadní části Ruska při ústí řeky Něvy do Finského zálivu, který je součástí Baltského moře.

⁷ Jeden ze způsobů zajišťování plnění smlouvy. Závdavek se dává jako peněžní částka nebo jiná majetková hodnota při uzavření smlouvy napřed, zejména jako znamení uzavření smlouvy či jistota, že tato bude plněna.

⁸ splátky, jež dědic nebo kupec splácel sourozencům a pozůstalým

Předmoderními formami rodiny se zabýval i L. Stone (1977), jenž v období od 16. do 19. století vymezil tyto stěžejní fáze vývoje rodiny:

1. Relativně malé, nukleární rodiny (tj. rodiče a děti, neboť krátká střední délka života zpravidla zabraňovala vzniku trojgenerační rodiny), udržující četné a intenzivní kontakty s celou komunitou, přičemž rodina svým členům neposkytovala větší citovou blízkost než síť širších příbuzenských a sousedských svazků. Rodina plnila především ekonomickou funkci a byla spíše zárukou přežití. Sňatky byly proto uzavírány především z majetkových důvodů (romantická láska byla dokonce považována za nemoc). Častěji se hovoří o „domácnosti“ nebo o „celém domě“ než přímo o „rodině“ - domácnost je definována lokálně a nikoliv na základě pokrevního příbuzenského svazku, neboť do domácnosti patřilo i služebnictvo.
2. Druhá, „přechodná“ forma existovala spíše jen ve vyšších vrstvách a vyskytovala se přibližně na přelomu 17. a 18. století. Zde se nukleární rodina vymezovala oproti celé společnosti, přičemž hlavní důraz začal být kladen na mateřskou lásku a na přirozenou, racionálně podloženou autoritu otce.
3. Třetí fáze, která se začíná objevovat v průběhu 19. století a která v mnoha aspektech přetrvává prakticky dodnes, je těsně spjatá s citovým individualismem, svobodnou volbou partnera na základě lásky, pevnými citovými vazbami a uzavřeností vůči okolí a důrazem na své soukromí.

Dějiny současné rodiny se zabývá také francouzský autor F. de Singly (1999), který je rozděluje na dvě období. Od 19. století až do 60. let 20. století je zřejmá korelace mezi vývojem instituce manželství a zaměřením na interpersonální vztahy. Nezpochybnovaný referenční model tvoří tři prvky: manželská láska, přísná dělba práce mezi mužem a ženou a pozornost věnovaná dítěti, jeho zdraví a jeho výchově. Během zhruba 50 let (1918-1968) se požadavek, že muž má pracovat mimo domov, aby vydělal peníze na domácnost a žena zůstává doma, aby se co nejlépe postarala o děti, stává samozřejmostí ve všech sociálních vrstvách.

Od šedesátých let je model ženy v domácnosti kritizován, především ženským sociálním hnutím – feminismem. Snižuje se stabilita manželství a také byl zákonem umožněn rozvod vzájemnou dohodou. Rozvíjí se soužití mimo manželství. Instituce manželství a sexuální role sice nezanikají, ovšem větší část své legitimacy už tato instituce ztratila. Tak například ¾ jedinců, kteří byli dotázáni na podobu budoucího života dvou osob v pevném milostném vztahu, soudí, že tyto osoby, pokud nechtějí mít děti, mají žít společně bez sňatku. Manželství je většinovým řešením tehdy, když lidé chtějí mít dítě. Rozštěpení mezi rodinným životem a manželstvím začíná být značné.

Do instituce manželství se podařilo prosadit citovou logiku fungující dlouho zcela vně rodiny a manželství (připomeňme, že mýtus lásky vznikl proti konceptu manželství z rozumu a materiálního zájmu). Během prvního období současné rodiny bylo možné věřit, že spojení mezi těmito dvěma prvky je trvalé. Avšak síla nároků afektivity postupně podkopala instituci manželství zevnitř.

Přechod moderní rodiny k rodině „postmoderní“ se projevuje zvýrazněním charakteristik prvního období, a sice zaměřením na vztahy. To, co se mění, je skutečnost, že vztahy již samy o sobě nemají hodnotu. Ta vyplývá především z uspokojení, které mají poskytnout každému členu rodiny. „Šťastná rodina“ je dnes méně přitažlivým ideálem. Důležité je, aby byl člověk šťastný sám za sebe. V rozporu s některými utopiemi z roku 1968 nebo s některými feministickými texty, které chtěly zničit měšťanskou a patriarchální rodinu, rodina nezmizela. Lidé se totiž domnívají, že představuje jeden z ideálních prostředků, jak být šťasten, jak se realizovat. „Já“ dnes převažuje nad „my“, ale „já“ nevyžaduje zánik manželství nebo rodiny – právě naopak (de Singly, 1999).

Chaloupková a Šalamounová (2004) uvádějí, že v období po druhé světové válce se Česká republika začala výrazně odlišovat od evropských demokratických zemí. Po celou komunistickou etapu byl pro Českou republiku, obdobně jako pro ostatní státy socialistického bloku, příznačný nízký věk vstupu do manželství a po sňatku zpravidla následovalo v krátké době narození potomků, nejčastěji dvou. Významná část sňatků byla urychlena nebo vynucena těhotenstvím partnerky. Současně se stal rozvod obecně přijímaným řešením manželských neshod a rozvedená žena měla dokonce vyšší status než žena, která nikdy do manželství nevstoupila (Kučera, 1994). Soužití dvou lidí bez toho, aby spolu uzavřeli sňatek, bylo společností tolerováno spíše u lidí, kteří již manželstvím prošli. Tyto partnery motivovaly především ekonomické důvody. S další svatbou již jedinec nezískával žádné výhody, naopak mohl přijít např. o vdovský důchod. V případě prvních manželství existovala výrazná podpora ze strany státu – především pro mladé (výhodné novomanželské půjčky, snazší možnost získat byt a další).

K přeměně reprodukčního chování došlo vzápětí po pádu komunistického režimu. Generace, které začaly dorůstat v nových ekonomických podmínkách, odkládají nebo odmítají vstup do manželství a rození potomků. Výrazně také roste podíl dětí, které se rodí neprovdaným matkám. Přestože se k uzavření manželství odhodlává stále méně lidí, úroveň rozvodovosti stále roste.

Život městske rodiny v 19. století

Do rukou se mi dostal referát neznámého autora, ve kterém je zajímavě popsán životní styl 2. pol. 19. století obyvatel Prahy. Pro zajímavost a nastínění tehdejšího způsobu života zde uvádím několik nejzajímavějších poznámek.

„Životní styl lidí v druhé polovině devatenáctého století se výrazně lišil od dnešního. Zatímco středověký životní styl se po dlouhá staletí vůbec neměnil, novověký styl života se měnil z roku na rok.

Život městských rodin se výrazně lišil od venkovských dvou či tří generačních rodin, které žily v jedné chalupě nebo na jednom gruntu. Městské rodiny se většinou skládaly z rodičů a dětí. Vztahy mezi nimi utvářelo pokrevní příbuzenství nebo příbuzenství umělé, vzniklé adoptí anebo sekundárním, tj. dalším sňatkem. Někdy se zformovala i tzv. složená rodina, v níž mimo vlastních členů žili ještě nocležníci (podnájemníci). Dospělé děti se snažily co nejvíce osamostatnit, neboť v domácnosti rodičů žili další sourozenci. Toto bylo typické pro dělnictvo, jehož ve městech stále přibývalo. Postupně se mezi rodinami vytvořily velké sociální rozdíly. U rodin vyšších a středních vrstev byly zaměstnány služebné, starající se o běžný chod domácnosti, o veškerý úklid, přípravu jídel, nákup a šatstvo, a panské, které obsluhovaly hosty a rodinu.

Dělnická rodina žila v malých domcích nebo v bytech pavlačových domů v dělnických čtvrtích. Domky byly pozůstatkem vesnického typu osídlení. Podle lokality vedle sebe žili tovární dělníci, zemědělci a různí řemeslníci a zaměstnanci. Pavlačové domy suplovaly též seskupení malé vesnice, neboť jejich obyvatelé přicházeli z venkova a zachovávali původní zvyky. Většinou se udržovaly dobré sousedské vztahy. Lidé se scházeli po práci a besedovali před domky nebo na pavlači. Běžná byla vzájemná výpomoc s potravinami, při hlídání dětí, a to zejména v období výluk podniků a stávek.

Bohaté rodiny bydlely v městské zástavbě nebo v samostatných domech - vilách. Některé pražské rodiny měly i svá letní sídla. Jejich byty byly několika pokojové, často se salómem, dobře vybavené příslušenstvím a nábytkem. Salón reprezentoval životní úroveň rodiny a umožňoval, aby se v něm scházela při čaji nebo kávě s přáteli a hosty.

Způsob trávení volného času se v průběhu druhé poloviny 19. století měnil. Objevily se mnohé novinky. Mimo běžné a tradičně uctívané církevní svátky a oslavy, spojené se změnami ročního období, se s rozvojem industrializace začaly prosazovat i oficiální slavnosti a různorodé civilní hry, promenády a taneční zábavy. Chodilo se do divadel, hospod a kaváren. Vedl se čilý spolkový život a začalo se masově sportovat. K oficiálním oslavám patřily narozeniny císaře, jubilea jeho vlády a vojenské parády. Naopak k nejnavštěvovanějším lidovým zábavám patřila pouť, navštěvovaly se různé arény a divadlo, oblíbeným místem zábav byly restaurace, v nichž se střídaly vojenské kapely se zpěváky, artisty, loutkaři, majiteli panoptik a zvěřinců. Ke koloritu velkých měst patřily i šantány a kabarety. Společenský život doplňovala na okraji města i sportoviště fotbalistů, hokejistů, lawn - tenistů, atletů a automobilistů.

Oživení národního života v 60. letech zastihlo českou literaturu připravenou podílet se na kulturním zápase. Takřka všichni čeští umělci chtěli vyzvednout kvality českého národa. Normální občané nechtěli zůstat po zadu a tak chodili na české divadelní představení, četli české knihy a morálně podporovali české umělce. Velké oblibě se těšil i Sokol, který vznikl roku 1862 a byl spojen s rozvojem moderního českého spolkového hnutí jako projev probouzející se občanské aktivity, která přispěla k formování veřejného života a často nahrazovala do té doby neexistující politické zázemí. V čele Sokola stáli představitelé demokratické části české politiky, a proto se sokolské hnutí stalo mobilizujícím prvkem širokých vrstev národa. Činností Sokola vstoupila tělesná kultura do vznikající novodobé české průmyslové společnosti. V první polovině 19. století zůstával tělocvik výsadou šlechty a zámožnějšího měšťanstva. Rakouská vláda a katolická církev neměly zájem na jeho masové rozšíření. Např. v Praze se pravidelně začalo cvičit až po roce 1843.

Zájem o divadlo v české společnosti byl tak velký, že po pádu Bachova absolutismu spontánně vznikala dřevěná divadla a arény, hrající hlavně v letní období. Zájem byl tak velký až se čeští umělci rozhodli postavit velké kamenné divadlo - Národní divadlo. Byla to doba kdy se nejvíce projevil vlastenectví a celý společenský život se zajímal jen o to. Morálně a finančně lidé podporovali malíře, architekty a sochaře, co pracovali na výstavbě. Když se divadlo dokončilo byla to velká sláva a každý Čech mohl být pyšný, že má své divadlo...“

2.2 Současná rodina a její životní styl

Na internetovém portálu FinExpert vydavatelství Computer Press, a. s. jsem objevila zajímavý článek, týkající se změn v životním stylu společnosti, který nastiňuje i prognostický pohled do blízké budoucnosti. Uvádí se zde, že celou třetinu z 4 366 218 domácností tvoří pouze jeden člověk. Pozvolna tak ubývá rodin a tento trend se každým rokem zvyšuje.

Například čtyři děti má v Česku jen 26 000 domácností. V roce 2030 budou jednočlenné domácnosti tvořit už více než 34% z celkového počtu domácností.

Důvodů je několik:

1. Stárneme - prodlužuje se sice věk dožití, ale muži umírají dříve než ženy, roste proto počet vdov.
2. Osamostatňujeme se - přibývá dětí, které se velmi brzy osamostatňují od rodičů. V nedávných dobách mladí lidé jen neradi studovali v jiném městě, ve kterém byli i ubytováni; dnes naopak jsou tyto formy vyhledávány. V souvislosti se vstupem do EU se velmi zvýšilo cestování studentů do zahraničí.
3. Máme vlastní byty - podle deníku Právo před patnácti lety bylo téměř nemožné sehnat byt jinou cestou, než prostřednictvím sňatku a narození dětí, vlivem čehož dostala mladá rodina přidělený panelový byt. Nyní si mladí sami byt najímají, ale přibývá i bytů, které svým dětem koupí přímo rodiče. Rovněž nejsou výjimkou situace, kdy rodiče přenechají dítěti svůj byt či dům a odstěhují se do menšího bytu, resp. pokoje.

Současný stav z dlouhodobého pohledu způsobí vážné sociální nejistoty. Tím, že o současné mladé lidi, kteří nezakládají rodiny, resp. mají jen jednoho potomka, se nebude mít kdo postarat, vznikne velký tlak na sociální služby a tedy i výdaje. Na druhé straně tato situace může podpořit zvýšení zaměstnanosti v sociálních službách. Osamělost lidí se však může projevit jako vážný psychický problém, který může eskalovat:

- zvýšením počtu sebevražd
- zvýšením počtu psychických onemocnění
- zvýšením agresivity
- neschopnost komunikace mezi lidmi, v zaměstnání a ve společnosti vůbec

Neochota mladých lidí uzavírat manželství a současně i odhodlání mít děti vyžaduje rovněž změny v sociálním systému. Buď příjmy mladých lidí budou stačit na najímání chův, uklízeček a pečovatelek o děti, nebo se bude zvyšovat tlak na rozšiřování či obnovování jeslí a školek. Pokud tyto formy budou některými politickými stranami potlačovány jako relikty socialismu, bude růst počet lidí závislých na sociálních dávkách, což ovlivní nejen rozpočet, ale řada rodin nebude mít děti.

Jednoduchý recept, jak posilovat zájem lidí vytvářet početné rodiny, mít děti proto neexistuje. Je třeba kombinovat jak propopulační opatření, jako jsou daňové úlevy pro rodiny, výstavba cenově dostupných sociálních bytů se změnou klimatu ve společnosti, kdy funkční rodina bez problémů by představovala významnou hodnotu na společenském žebříčku hodnot (www.finexpert.cz, 2005).

2.2.1 Moderní rodina

V moderním světě se role rodiny uvolňuje právě v souvislosti s majetkoprávními vztahy. Žena během dvacátého století získala značnou samostatnost osobní, finanční a společenskou, dokonce nepovažuje za nutné udržovat vztah s mužem kvůli společné výchově dětí. Zatím největší šíři tohoto úkazu můžeme dokumentovat v USA cca od osmdesátých let, kde se dokonce stalo určitou prestiží žít stylem singles. V naší zemi se rodina v tradičním pojetí rozpadá zhruba od sedmdesátých let 20. století, kdy došlo k definitivnímu překonání společenskému odsudku rozvodu. Důsledkem je generace již dnešních čtyřicátníků a padesátníků, kteří z rodinného prostředí neznají některé vzorce chování, protože je nemohli odpozorovat z interakce a komunikace vlastních rodičů. Nedokážou řešit vlastní problémy, nebyli vedeni k úctě vůči partnerovi, k důsledné a odpovědné výchově dítěte a ani k úctě k vlastním předkům. Nemohli tudíž nic z toho předat dál a jejich potomci se rozvádějí také.

Nyní vyrůstá třetí generace, která se hůře orientuje v takzvaných tradičních hodnotách, ale možná právě proto je vědomě hledá. Situace je složitější o vlivy totalitního systému, kdy se sice rodina měla stát bezpečným územím, ale už v sobě nesla rozkladné prvky zvenčí.

V současnosti mnoho odborníků i laiků pochybuje o schopnosti dalšího setrvání „tradiční“ rodiny, ale zkušenosti ukazují, že pokud je pominuta hmotná stránka existence jako prvořadá, potom se stává důležitou péče o děti a jejich výchova v tradičním smyslu. Dítě potřebuje znát vzorce chování, jaké se mimo úplnou rodinu, pokud možno i s širším okruhem příbuzných, nikdy později nemůže „doučit“(www.wikipedia.org).

Chaloupková a Šalamounová v rámci výzkumu „Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě“ v roce 2002 položily baterii sedmi otázek týkající se postojů k manželství a ostatním typům rodinného uspořádání. Dále byly do šetření zařazeny i dvě otázky zaměřené přímo na hodnotu dítěte v životě jedince. Všech těchto devět otázek v prakticky stejném znění bylo položeno i v předchozím výzkumu v roce 1994.

Výroky zjišťované v roce 1994 a 2002 týkající se partnerství a rodičovství:

- Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.
- Špatné manželství je lepší než žádné.
- Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.
- Jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče společně.
- Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.
- Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí.
- Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.
- Sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě.
- Lidé, kteří nikdy neměli děti, vedou prázdný život.

V České republice je srovnání obzvláště zajímavé, protože během poslední dekády dvacátého století došlo k velmi významným změnám demografického chování. Tato proměna nastoluje otázku, nakolik je posun způsobován změnou postojů a nakolik se jen lidé přizpůsobují novým ekonomickým a společenským podmínkám. Důležité je si uvědomit, že všechny výroky se týkají obecného postoje a nikoli respondentových plánů.

Nejvíce lidí se v obou letech ztotožnilo s výrokem, že sledovat děti, jak rostou, je největší radost v životě. Oproti devadesátým letům dokonce podpora vzrostla na 90 %. Více než polovina respondentů si také myslí, že lidé, kteří nemají děti, vedou prázdný život. V tomto případě se jedná dokonce o desetiprocentní nárůst oproti roku 1994.

Naopak se příliš nezměnil pohled na soužití dvou lidí, aniž byl jejich vztah předem legitimizován sňatkem. Necelé tři čtvrtiny respondentů se domnívaly, že by si lidé nejprve měli vyzkoušet společný život a teprve poté vstoupit do manželství. Polovina dotázaných schvaluje, aby spolu lidé žili, aniž by plánovali svatbu. Z tohoto výroku bohužel není zřejmé, nakolik lidé souhlasí s těmito typy svazků v případě, že se páru narodí dítě.

Rodinné uspořádání po narození dítěte zkoumaly další dvě otázky. 4 z 10ti dotázaných si myslí, že jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba dva. Tento podíl narostl o 14 procentních bodů oproti předchozímu šetření. O přibližně stejnou hodnotu poklesla podpora výroku, že by lidé, kteří chtějí mít děti, měli vstoupit do manželství (v roce 2002 souhlasilo necelých 60 %). 42 % respondentů si myslí, že lidé v manželství jsou obecně šťastnější, což není téměř žádný posun oproti roku 1994.

Nezměnily se ani postoje k rozvodu. Jako nejlepší řešení manželských problémů ho vidí 60 % respondentů. Nejméně lidí si myslí, že je lepší špatné manželství než žádné. V roce 2002 výrok ale podpořilo o 10 % více lidí než na začátku devadesátých let (16 %).

Postoje k manželství, nesedanému soužití a rodičovství tedy zůstávají v české společnosti v průběhu devadesátých let 20. století poměrně stabilní. Analýza potvrdila, že nejméně konzervativní postoje zastávají mladí lidé a lidé s vyšším vzděláním.

Rostoucí tolerance netradičních forem rodinného chování, kterou projevují lidé s vyšším vzděláním, ale nemusí nutně znamenat, že tyto skupiny dávají netradičním formám rodinného chování přednost ve svém životě. Naopak z demografických statistik mimo jiné vyplývá, že děti mimo manželství rodí v České republice častěji ženy s nižším vzděláním. To ukazuje i na to, že současné změny demografického chování nelze vysvětlovat pouze důrazem na proměny hodnotových orientací, ale že se na nich podílí i řada dalších faktorů. Silná negativní souvislost nemanželské plodnosti se vzděláním může naznačovat, že jedním z faktorů, který se podílí na růstu mimomanželské plodnosti, je obtížná ekonomická situace některých vrstev.

I když většina českých žen považuje svou úlohu v domácí sféře za důležitou, značná část z nich chce skloubit péči o domácnost a děti se zaměstnáním. Vysoký podíl žen přitom uvádí, že by se na „tradičně ženských“ činnostech v rodině měli více než doposud podílet i muži.

Ačkoli můžeme očekávat, že životní strategie vztahující se k rodinnému chování se budou dále pluralizovat, většina žen nespojuje svoji identitu jen s profesním uplatněním, ani výhradně se sférou rodiny, ale s kombinací obou těchto sfér. V tomto ohledu se neliší postoje mladší a ani starší generace českých žen. Otázkou ale je, jak si skloubení zaměstnání a rodiny konkrétně příslušníci mladé generace představují a jak se jim bude dařit ho naplnit.

2.2.2 Formy rodinného života

V Národní zprávě o rodině z roku 2004 se hovoří jak o „klasické“ formě rodiny, tedy o manželství a o neúplných rodinách, tak i o „moderní“ formě života, a to zejména o tzv. faktickém „manželství“ neboli o nesezdaném soužití. Odklad sňatku do vyššího věku spojený často s odkladem rodičovství vytváří prostor pro různé, přechodné či dlouhodobé, strategie rodinného života. Mladí lidé buď zůstávají žít déle v domácnosti rodičů, a to buď sami nebo se do této domácnosti v závislosti na bytových podmínkách přistěhuje jejich partner, nebo vytvářejí domácnosti jednotlivců, to znamená bydlí a hospodaří samostatně, nebo existuje třetí možnost a tou je nesezdané soužití s partnerem mimo domácnost rodičů. Jedním ze zdrojů informací o těchto formách rodinného života je sčítání obyvatelstva. Jeho hlavní nevýhodou však je, že je založeno na zjišťování informací de iure, to znamená podle trvalého bydliště. Tím dochází především v případech nesezdaných soužití k neúplné registraci těchto jevů.

Úplné rodiny

V posledních 10 letech došlo k významnému snížení počtu úplných rodin, a to zejména se závislými dětmi. Podle výsledků sčítání z roku 2001 představovaly úplné rodiny přibližně jednu polovinu všech cenových domácností. V úplné rodině žilo 71 % všech obyvatel republiky, v roce 1961 to bylo 86 %, v roce 1991 ještě 78 %.

Z pohledu struktury úplných rodin je patrný nárůst podílu nesezdaného soužití, zvláště ve věku mladším 30. Osoby žijící po 30 letech věku s partnerem žily při posledním sčítání podobně jako v roce 1991 nejčastěji v prvním manželství.

Manželství

Z hlediska věku se ve sčítání obyvatelstva z roku 2001 projevil zřetelně odklad uzavření prvního manželství do vyššího věku, a to především ve věku do 30 let. Ve věku 25 let žilo v manželství v roce 1991 již 60 % mužů a 79 % žen, o 10 let později bylo v tomto věku ženatých pouze 26 % mužů a vdaných pouze 47 % žen.

Publikované výsledky ze sčítání umožňují do jisté míry analyzovat sňatečnost podle nejvyššího dokončeného vzdělání. V naší analýze jsme se zajímali především o uzavření prvního manželství v závislosti na věku a vzdělání muže a ženy. Sčítání z roku 1991 a 2001 umožňují porovnat vstup do manželství v 80. a 90. letech (délka manželství byla při sčítání kratší než 10 let). V době sčítání žilo v roce 1991 v prvním manželství 39 % mužů a žen se základním vzděláním, 60 % mužů a žen se středním a úplným středním vzděláním a 68 % mužů vysokoškoláků a 64 % žen vysokoškolaček. V roce 2001 žilo v prvním manželství 27 % mužů a 32 % žen se základním vzděláním, 53 % mužů a 51 % žen se středním vzděláním, 47 % mužů a žen s úplným středním vzděláním a 58 % vysokoškoláků a 53 % vysokoškolaček. V 80. a 90. letech uzavřeli první sňatek nejčastěji vysokoškoláci a středoškoláci. Většina prvních sňatků byla v 80. i 90. letech uzavřena ve věku mladším 30 let.

Nesezdaná soužití

Nesezdané soužití, to znamená soužití muže a ženy bez uzavření sňatku, je Českým statistickým úřadem označováno za tzv. faktické manželství. Ve statistikách týkajících se cenových domácností jsou tato faktická „manželství“ řazena mezi úplné rodiny (s dětmi nebo bez dětí). Údaje o nesezdaných soužitích byly zjišťovány ve sčítáních v roce 1930, 1970, 1980, 1991 a 2001, a to na základě osobního prohlášení ve sčítacím archu. Údaje o počtu nesezdaných soužití jsou podhodnoceny především ze dvou důvodů. Za prvé data ze sčítání zachycují pouze ty páry, kde měli oba partneři společné trvalé bydliště, za druhé čeští občané se neradi vyjadřují k soukromým věcem, ke kterým nesezdané soužití zcela jistě patří.

Vzhledem k vysoké toleranci nesezdaného soužití v 90. letech je možné se domnívat, že při posledním sčítání je jejich počet podhodnocen především z důvodu vlastní definice na základě společného trvalého bydliště, druhý uvedený faktor, tj. negativní postoj společnosti, ztrácí na významu.

Při sčítání v roce 1991 bylo celkem sečteno 84 934 nesezdaných párů, v roce 2001 jich bylo zaznamenáno 125 269. Vyjádřením intenzity vstupu do nesezdaného soužití je poměr počtu osob žijících v tomto typu svazku ku počtu osob neženatých/nevdaných. V roce 2001 byl zaznamenán pokles intenzity tohoto typu svazku u žen mladších 45 let a u mužů mladších 60 let. Tento výsledek je způsoben výraznějším zvýšením počtu neženatých mužů a nevdaných žen oproti zvýšení počtu osob žijících v nesezdaném soužití. Rostoucí podíl neženatých a nevdaných osob není tudíž doprovázen odpovídajícím vzestupem počtu tzv. faktických manželství. Toto zjištění podporuje hypotézu, že snížení počtu a podílu osob žijících v manželství v mladém věku nebylo nahrazeno odpovídajícím počtem nesezdaných soužití, ale spíše životem bez partnera, ať již v domácnosti rodičů nebo založením vlastní domácnosti jednotlivce. Z hlediska zastoupení nesezdaných párů v úplných rodinách (ze všech párů) došlo ke zvýšení podílu mužů i žen žijících s partnerem bez sňatku ve věku mladším 30. To opět dokládá spíše přechodný charakter tzv. faktického manželství.

Před rokem 1989 byly podíly dětí rodičích se mimo manželství velmi nízké (1989: 7,9 %). Narození dítěte bylo velmi úzce spjato s uzavřením manželství, došlo-li k početí dítěte za svobodna, sňatek velmi rychle následoval (v roce 1989 se narodilo do 8 měsíců po sňatku 54,2 % prvních dětí narozených v manželství). V 90. letech se počet i podíl mimomanželských dětí zvyšoval. Tento trend byl podpořen odkladem sňatku a snížením počtu dětí rodičích se do manželství, liberálním společenským postojem k nesezdanému soužití a v neposlední řadě také snížením podpory státu určené mladým manželům.

Neúplné rodiny

Roční počty rozvodů i intenzita rozvodovosti jsou v České republice vysoké. Rozvodovost se promítá mimo jiné i do složení rodin a domácností. Následkem rozvodu vzniká často neúplná rodina s dětmi (většinou v čele s matkou), domácnost jednotlivce nebo jiná úplná rodina (manželství/nesezdané soužití s dětmi nebo bez dětí).

Údaje za neúplné rodiny ze sčítání 1991 a 2001 nejsou zcela srovnatelné, neboť censové domácnosti tvořené prarodičem a vnoučetem jsou od roku 2001 považovány za domácnosti vícečlenné nerodinné, nikoliv již za neúplné rodiny. Neúplné rodiny však vznikají nejen rozvodem, ale i úmrtím jednoho z rodičů či narozením dítěte osamělé matce. Podmínkou vymezení je stejně jako u jiných rodin trvalé bydliště jejích členů v jednom bytě.

Přes výše uvedené změny definic se v porovnání s rokem 1991 počet neúplných rodin v roce 2001 zvýšil z počtu 434 tisíc na 576 tisíc. V letech 1991 i 2001 byly nejčastěji v čele neúplné rodiny rozvedené a ovdovělé ženy.

Jednotlivci

Podle absolutních údajů se v 90. letech zvýšily počty bytových, hospodařících i censových domácností jednotlivců. Byty obývané jednotlivci nyní (2001) tvoří 25% bytů, podíl hospodařících a censových domácností jednotlivců je na úrovni 30%. V roce 1991 žilo samo v bytě 8,2% obyvatel, v roce 2001 činil tento podíl již 9,4% obyvatel, v censové domácnosti jednotlivce žilo v roce 1991 necelých 11% obyvatel, v roce 2001 se tento podíl zvýšil na 12,5% (MPSV ČR – Národní zpráva o rodině, 2004).

Chaloupková a Šalamounová (2004) uvádějí, že projevem rozpadu tradiční rodiny, který je možný pozorovat v řadě zemí, je nahrazování tradičního manželství novými formami partnerského soužití. Někteří autoři zdůrazňují, že během posledního století nedošlo jen k přechodu k různým formám partnerského soužití, ale i samotné manželství prošlo obrovským vývojem. Podle nich se moderní manželství dá jen velmi těžko srovnávat s manželstvím tradičním.

Kdo by dnes připustil, aby rodiče rozhodli, koho si vezme za manžela či manželku? Kdo by si dovolil říci, že se oženil, aby dosáhl nějakých hmotných výhod? A přece v minulosti bylo považované za ‚normální‘, že lidé se nežení a nevdávají ze vzájemných sympatií. Dnes však veřejné mínění přijímá za ‚správné‘ manželství jedině to, které je rubem manželství tradičního. Jediným důvodem pro uzavření manželství je vzájemná láska muže a ženy. Tedy přesně to, co kdysi bývalo považováno spíše za překážku ‚správného‘ manželství. Láska nebyla nikterak vyloučena a mohla se dostavit před i po uzavření manželství.

V zásadě lze rozlišit dva hlavní typy alternativních partnerských svazků. První z nich jsou tzv. předmanželská soužití. To se týká převážně mladých lidí a někteří autoři ho chápou jako jen určitou obměnu fáze namlouvání a chození. Tyto vztahy většinou netrvaly dlouho, směřují buďto ke svatbě a nebo rozchodu. Sňatek nastává obvykle ve chvíli, kdy se partneři rozhodnou pro dítě. Se svatbou často čekají až do chvíle, kdy je žena těhotná. Tento způsob soužití se stává od sedmdesátých let obecně stále více oblíbený a rozšířený.

Další typ partnerského soužití je již skutečnou alternativou k manželství. Od předmanželských svazků se dá odlišit nejlépe přítomností dětí. Tyto páry se nacházejí převážně mezi sociálně slabšími. Rodiny v čele s kohabitujiícím párem měly v průměru signifikantně nižší rodinný příjem, měly větší pravděpodobnost přijímat podpory a sociální dávky, s větší pravděpodobností bydlely v obecních bytech a muž měl větší pravděpodobnost být nezaměstnaný nebo pracovat v částečně kvalifikovaných či nekvalifikovaných profesích, než tomu bylo v případě rodin se sezdanými partnery. Trvalému životu v neformálních svazcích dávají přednost často lidé, kteří již za sebou zkušenost s manželstvím mají, tedy rozvedení a ovdovělí.

Kromě těchto dvou modelů se postupně začíná objevovat i další fenomén, v anglické a holandské literatuře označován jako „Living apart together“ (LAT). V tomto případě se partneři ani po delší době nestěhují do společné domácnosti, přestože jim to podmínky dovolují.

Lidé, kteří se rozhodnou dát přednost neformálnímu svazku před manželstvím, toto vysvětlují různými důvody. Jako nejhlavnější uváděli lidé, kteří žili s partnerem bez oddacího listu, případný snadnější rozchod. Ženy, hlavně ty vzdělanější, také zdůrazňují rovnější rozdělení domácích prací a celkovou větší rovnost v těchto svazcích, než je běžná v manželství (Chaloupková, Šalamounová, 2004).

2.2.3 Manželství versus „singles“

Na tomto místě chci zmínit i nově se rodící životní styl lidí, kteří se rozhodli pro život bez stálého partnera, tzv. singles. Jak ve svém článku „Jsem single – a je mi fajn“ pro časopis Puls uvádí autorka Soňa Mrzenová, jedná se o ekonomicky nezávislé a nesezdané jedince, kteří bydlí sami. Být single je svobodné rozhodnutí, kterému dnešní doba nahrává nejen rozvolněním zažitých zvyklostí, ale i moderními technologiemi, které dovolují udržovat vztahy na dálku – ať už jsou to letadla, mobilní telefony nebo internet.

Odborníci charakterizují singles jako jedince, kteří:

- Jsou úspěšní v práci, obvykle mají vlastní byt či auto
- Dbají na to, jak vypadají a jak vystupují
- Práci a kariéru považují mnohdy za nejdůležitější hodnoty svého života.
- Společenské akce tráví obklopeni spoustou kamarádů a známých, přicházejí ale sami nebo pokaždé v doprovodu jiného partnera.
- Jsou dlouho fixováni na rodiče či sourozence, kteří jim částečně „suplují“ partnera či partnerku.
- Mohou mít sklony k alkoholismu nebo k poruchám příjmu potravy.

Zatímco v České republice se fenomén singles rozšiřuje ještě stále poměrně pozvolně, v západní Evropě přibývají osamělí téměř závratným způsobem. V Německu se už před pěti lety vyplatilo obchodníkům vyrábět pro singles speciální postele, pračky či kuchyně nebo mražené pochoutky obsahující jednu porci. Ty už dnes ostatně najdeme i u nás, na speciální rubriky v časopisech nebo na upravené kulturní programy "pro jednoho" jako u našich západních sousedů si ale ještě asi budeme muset počkat.

Fenomén singles vzniká z několika důvodů. Jedním z nich může být trend, druhým negativní zkušenost z dětství. Jestliže člověk vyrůstal v rodině, kde manželství rodičů bylo spíš traumatizující než pohodové, cítí se být najednou poškozený a má strach ze závazného vztahu, protože něco takového rozhodně nechce opakovat ve své vlastní rodině. Vliv na to, jestli být či nebýt single má i fakt, v jaké se člověk pohybuje společnosti.

Když většina známých bude uzavírat manželství, chtě nechtě to na člověka vytváří jakýsi tlak, který ho může dovést k tomu, aby rovněž manželství uzavřel. Pokud ale budou těmi známými lidé, preferující nezávazné vztahy, začne tuto skutečnost brát jako normu a nebude na ní chtít nic měnit. Posledním faktorem vzniku singles je skutečnost, kde člověk žije.

Pokud je to vesnice nebo maloměsto, může být člověk ke svatbě či vztahu "donucen" neustálým pohledem a otázkami druhých lidí. Na singles se často nahlíží jako na emočně vyhaslé lidi, kteří vše obětují kariéře a vlastnímu prospěchu. Ve velkém městě toto nefunguje a být zadaný nebo samotář je tady svobodná volba.

Osamělost zejména v poslední době v hojně míře pochází také z pracovního života. Takzvaní workholici, lidé pracující v zahraničních firmách nebo vůbec v sektorech, kde jsou na ně kladeny vysoké časové nároky, musí být zákonitě spíš singles, protože nemají platformu pro rozvíjení a udržování trvalého vztahu. Je to ovšem otázka vlastního hodnotového systému, který si každý z nás postaví (Mrzenová, 2008).

Sociolog Marcel Tomášek se tomuto tématu věnuje ve svém článku „Proč bydlíme sami“ pro odborný časopis „Psychologie dnes“. Uvádím zde několik jeho poznatků a názorů, které podle mě přesně vystihují podstatu „singlovství“ a objasňují příčiny vzniku a rozšiřování tohoto novodobého fenoménu.

Zatímco dříve novomanželé zakládali vlastní rodinu i v třípokojovém bytě svých rodičů, dnes mnohdy ani samostatné bydlení a ekonomická nezávislost mladou generaci k dlouhodobým partnerským vztahům a k rodičovství nemotivuje. Bydlení je tradičně chápáno jako klíčový existenční a ekonomický předpoklad dlouhodobých vztahů vedoucích k narození dětí.

Nedostatek finančně dostupného bydlení býval dokonce považován za jeden z hlavních důvodů upadající sňatečnosti a nízké porodnosti. Tak jednoznačná souvislost zde však není, jak potvrdily i hloubkové rozhovory o partnerských vztazích, které byly uskutečněny v rámci kvalitativního výzkumu Reprodukce a integrace společnosti a jichž se účastnilo 38 samostatně bydlících a ekonomicky nezávislých osob ve věku 23-32 let. Nezávislost totiž paradoxně prodlužuje samostatné bydlení žen i mužů a vede k postupnému oslabování schopnosti partnerského soužití a přizpůsobení se jinému člověku. Tendence samostatného bydlení dlouhodobě vyrůstá z podhoubí rodinného uspořádání, které tu panovalo v letech „reálného socialismu“ a pro něž byl typický tradiční pohled na domácnosti a rozdělení rolí mezi partnery.

O tradiční rodině mluvíme v souvislosti s integrační rolí, kterou po staletí plnila ve společnosti. K výraznějším změnám v rodinném uspořádání dochází zhruba od 70. let minulého století. Tradiční úlohu rodina plnila i v reálném socialismu, měla však zároveň specifické postavení, neboť představovala jedinou sféru jisté svobody a volnosti bez zasahování státu.

Do středu pozornosti se často dostává uvědomování si tradičních modelů a odmítání tlaků, které jsou s nimi v každodenních situacích spojené. Vedle panického strachu z naplňování podobných vztahů se setkáváme i s akceptací tradičního uspořádání vztahu a domácnosti - být je různě obměňován a počítá s prvky distančního vztahu či jiných alternativních uspořádání.

Další kategorie vztahů vyjadřující tendenci mladých lidí k nezávislosti a preferenci jednočlenné domácnosti jsou již spojeny se současnými praktikami v životě respondentů. Kromě zmíněného „nabytí svobody“ a otevření nových možností po roce 1989, včetně poznávání života v zahraničí, se ze strany žen často setkáváme s odmítnutím úlohy „nahrazovat partnerovi maminku“. K posilování individualizačního habitu paradoxně vede i postoj mužů sdílejících sice tradiční hodnoty, nicméně zastávajících názor „Dokud nebudu moct uživit rodinu, tak ji nechci mít.“

V České republice v současnosti přibližně třetina mladých lidí ve věku 20-35 let žije mimo manželství a ani nebydlí s partnerem ve společné domácnosti. Ukazuje se, že obecněji tento trend souvisí s tradičním rozlišením výchovy dívek a chlapců v rodině a následně se zhoršující se schopností vzájemného soužití v individualizující se společnosti, v níž sílí tendence ustupovat od tradičně vymezených rolí v párovém soužití. Samostatné bydlení dostává v kontrastu s životem v původní rodině symbolický význam. Individualizační tendence bychom mohli označit za „privatizační“, samostatné bydlení reprezentuje cíl sám o sobě. V momentu, kdy jej dosáhnou, jsou aktéři jen těžko schopni tento vydobytý prostor sdílet. Mohli bychom přitom nacházet jisté paralely s celospolečenským vývojem po listopadu 1989, který oproti dřívějšímu kolektivismu a kontrole nad jednotlivcem přinesl volně tržní prostředí, důraz na osobní svobodu a svébytnost samostatného rozhodování (Tomášek, 2007).

2.2.4 Rodina versus kariéra

K současnému životnímu stylu neodmyslitelně patří pracovní vytíženost obou rodičů. Dnes už neplatí, že žena je ochránkyní krbu a rodinné pohody, zatímco muž zajišťuje finanční zabezpečení. Ba naopak – dnes již není žádnou výjimkou, pokud na „mateřskou“ dovolenou jde muž (viz. např. dokumentární cyklus MPSV ČR z roku 2006 „Táta jako máma“, který odvysílala ČT). Proto pokládám za velmi důležité tuto oblast současného života rodin v rámci tématu mé diplomové práce zmínit.

Současný stav

Jak je uvedeno v Národní koncepci rodinné politiky (MPSV ČR, 2005), v české rodině jsou nejčastěji zaměstnáni oba rodiče, a to v naprosté většině na plné pracovní úvazky. Navzdory této skutečnosti je, i přes určité změny v postojích, rodina běžně založena na rozdělení rolí mezi mužem a ženou, kdy muž je vnímán jako hlavní živitel rodiny a na ženě spočívá v převážné míře péče o děti a domácnost. Ženy se stále více uplatňují společensky a profesně, avšak zvyšování angažovanosti mužů v rodině kopíruje tuto změnu neadekvátně. Vzhledem k výrazné orientaci společnosti na výkon se nároky na pracovní nasazení jak zaměstnanců tak zaměstnankyň stupňují.

Mladí rodiče tak často stojí před rozhodnutím, zda mít dítě či více dětí nebo se věnovat profesní aktivitě. Přitom platí, že čím vyšší je vzdělání ženy, tím bývá pro oba rodiče toto rozhodnutí komplikovanější.

Ministerstvo práce a sociálních věcí řešilo v letech 2005-2008 projekt nazvaný výstižně „Rodina, zaměstnání, vzdělání“, který by měl přispět k hledání způsobů harmonizace rodiny a zaměstnání. Dosavadní výsledky tohoto projektu ukázaly, že pro české muže a ženy zůstává nadále hodnota rodiny i dítěte významná, stejně jako je významná hodnota práce a zaměstnání. Je ovšem důležité, že roste váha „konzumních očekávání“ a sílí požadavek na možnost realizovat individuální představy o žádoucím životním stylu jak z hlediska pracovního uplatnění a rodiny, tak z hlediska volného času, realizace zájmů a koníčků .

V postojích české veřejnosti je zajímavý kontrast mezi spíše liberálním, respektive tolerantním postojem k různým netradičním formám rodinného soužití, včetně kohabitanace, s relativně tradičnějším chápáním rolí muže a ženy v rodině, respektive s příklonem k diferenciaci rolí „živitele“ a „pečovatelky“ (byť se obecně počítá s tím, že žena rovněž je zaměstnána, pokud nevychovává malé děti). Tento rozpor není ale až tak silný: na jedné straně je kohabitanace chápána spíše jako předstupeň sňatku (zejména pokud mají přijít do rodiny děti). Na druhé straně už značná část veřejnosti připouští větší účast mužů na práci v domácnosti, stejně jako rostoucí podíl žen na životním standardu rodiny a na budování vlastní kariéry. Hodnotové orientace a postoje v tomto ohledu jsou dynamické a diferencované zejména podle věku a vzdělání – tak (přesto, že v průběhu životního cyklu se postoje stávají postupně o něco tradičnější) můžeme s růstem vzdělání a nástupem nových generací očekávat v blízké době další změny.

Současně je vcelku obecně přijímán předpoklad, že žena pracuje – ať už je to její preference či nutnost pro udržení žádoucího životního standardu rodiny. Přitom převládá a sílí přesvědčení, že zaměstnání ženy nemá negativní dopad na její vztah s dětmi. Naproti tomu je ve významné části populace pocíťován problém docílit soulad mezi rodinným životem a zaměstnáním, když negativní dopady rodinných povinností na pracovní život, stejně jako dopady zaměstnání na rodinu jsou pokládány za významné.

V současnosti při balancování rodiny a zaměstnání přetrvává, dokonce se fixuje model dočasně, ale na delší dobu přerušované kariéry žen, zatímco kariéra mužů zůstává nedotčena. Znamená to, že za prvé ženy velice často přerušují zaměstnání na dobu alespoň do věku 3 let, někdy i 4 let mladšího dítěte, ale vrací se pak do zaměstnání převážně při plném pracovním úvazku. Tento model fungoval při garanci zaměstnání v minulosti za reálného socialismu docela dobře – v podmínkách tržní ekonomiky přináší automaticky značnou nevýhodu v přístupu k zaměstnání, platovým podmínkám a kariéře.

Tato nevýhoda je, pokud jde o nezaměstnanost, zjevná spíše u žen se střední úrovní vzdělání, zatímco u vysokošolaček se projevuje spíše jen v nižším mzdovém ohodnocení – vysokošolačky totiž přijímají i méně placené práce či práce pod úrovní kvalifikace, aby svou nevýhodu snížily. Je také možné, i když s ohledem na dostupná data nelze prokázat příčinnou souvislost, že omezení fertility je mimo jiné důsledkem anticipace této nevýhody na trhu práce a v pracovním uplatnění: ženy v České republice (a zejména vysokošolačky) v důsledku svých aspirací na kariéru či v důsledku aspirací rodin na konzum neodcházejí z trhu práce (až na přerušování kariéry v době kdy mají velmi malé děti), zato odcházejí ze sňatkového a reprodukčního trhu (MPSV ČR – „Rodina, zaměstnání, vzdělání“, 2005-2008).

Jak vyplývá z výsledků aktuálního výzkumu společnosti Median (2008), které jsou uveřejněny na zpravodajském serveru Hospodářských novin iHNed.cz, třetina lidí žijících v Česku upřednostňuje úspěch v práci před časem stráveným s rodinou. Přibližně stejný počet lidí se ale raději věnuje svému nejbližšímu.

Zcela určitě by nedalo úspěchu v práci před rodinou přednost deset procent oslovených, opačnou odpověď si bylo zcela jisto devět procent respondentů. Celých 34 procent lidí nedokázalo na položenou otázku odpovědět.

Jsem ochoten obětovat čas prožitý s rodinou kvůli dosažení úspěchu.

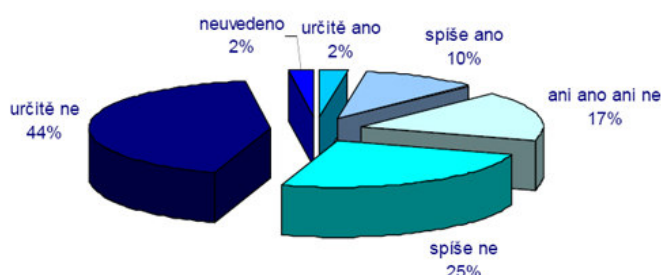
1/3 respondentů zanedbává rodinu, aby dosáhli úspěch.

Do práce se těší více muži, naopak čas strávený s rodinou preferují ženy. Větší tendenci obětovat čas strávený s rodinou kvůli úspěchu mají muži, také muži se častěji věnují vedlejší výdělečné činnosti.

V ostatních demografických kategoriích, jako je bydliště nebo věk, jednoznačný převládající trend průzkum neodhalil.

Vedlejší pracovní činnost dvě třetiny lidí odsunuly na vedlejší kolej. V současné době se jí věnuje jen 12% respondentů.

Ve volném čase se často věnuji vedlejší výdělečné činnosti.

Vedlejší pracovní poměr má ve svém volném čase 12% respondentů.

Průzkum se uskutečnil od poloviny září roku 2007 do konce března 2008. Zúčastnilo se ho 7208 respondentů ve věku od 12 do 79 let.

Jedná se o průzkum z pravidelného cyklu šetření, které se zaměřuje na sledování životního stylu. V rámci těchto výzkumů skupina respondentů přesahuje ekonomicky produktivní věk.

2.2.5 Domácnost a rozdělení rolí

Ve výzkumu „Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi“ se autorka Jana Bierzová (2006) zabývá rozdíly v zapojení mužů a žen do prací v domácnosti a studuje, zda se již upouští od tradičního rozdělení mužských a ženských rolí v rodině. Studie se opírá o průzkum zjišťující například kolik hodin denně muži a ženy v rodinách s dětmi i v bezdětných manželstvích pracují v domácnosti a ve veřejné sféře a kolik jim zbývá volného času. Pro potřeby mé diplomové práce vybírám pouze nejdůležitější body.

Bierzová ve své práci uvádí, že v okamžiku, kdy byly ženy výrazněji zapojeny do světa placené práce ve veřejné sféře, změnily se jejich finanční možnosti, sebevědomí, chápání ženství i každodenní život. Ženy odešly do práce, avšak pracoviště a jeho kultura se jen velmi málo přizpůsobily novým, změněným podmínkám. Stejně tak se nedotkly změny v pracovní angažovanosti žen jejich domácnostmi, povinnostmi s nimi spojenými a především mužů v nich. Zásadnější změny v postavení žen se odehrály na trhu práce a celkově ve veřejné sféře, zatímco v soukromí, v jednotlivých rodinách a domácnostech, se úloha žen mění jen velmi pomalu. Jen málokteré páry opouštějí tradiční rozdělení mužských a ženských rolí v rodině.

S rolí žen je tradičně asociována zodpovědnost za provádění domácích prací a muži jsou naopak spojováni spíše s placeným zaměstnáním, což s sebou přináší i odlišnou míru zapojení do prací v domácnosti. Značné odlišnosti ve vykonávání domácích prací mezi muži a ženami dovolují vážněji se zabývat myšlenkou, že jsou to právě práce v domácnosti a péče o děti, které se významně podílejí na konstruování genderu ve společnosti. Přetrvávání identifikace žen s domácími pracemi vytváří symbolický význam prací v domácnosti pro identitu žen jako takovou. „Správné“ ženy jsou takové, které dobře plní své domácí povinnosti. Zároveň jsou domácí práce chápány jako „nemužské“.

Mnohé výzkumy dokazují, že i dříve poměrně rovné rozdělení odpovědnosti za domácí práce se v páru mění poté, co se partnerům narodí první dítě. Žena na sebe přebírá roli pečovatelky o dítě, která je téměř automaticky doprovázena i rolí pečovatelky o domácnost. Muž se naopak stále více soustředí na placenou práci ve veřejné sféře. Role partnerů většinou zůstávají takto vychýlené i poté, co děti odrostou a žena se vrátí do zaměstnání.

Dvojí zatížení žen ve sféře placené práce i v oblasti neplacené práce v domácnosti se prolíná s postavením žen na trhu práce – jejich odměňováním, postavením v zaměstnání apod. Tyto sféry byly od sebe v průběhu industrializace odděleny a ženy začaly více participovat na trhu placené práce, aniž by opustily sféru práce neplacené. V tomto procesu postupného oddělování zároveň vznikly role „žen v domácnosti“, které participují pouze na neplacených domácích pracích a na péči o děti. Téměř ale nevznikl protiklad v podobě žen, které by pouze pracovaly za mzdu a nemusely by vůbec vykonávat práce v domácnosti. Ačkoliv byly poměrně jasně odděleny tyto role v domácnosti a v zaměstnání, stále se ukazuje jejich hlubší souvislost a podmíněnost. Práce v domácnosti zároveň s péčí o děti znevýhodňuje ženy na trhu práce, což se projevuje v jejich výdělcích, ale také celkově v typu povolání, odpracovaných hodinách týdně, charakteru pracovního poměru apod.

I v současné české společnosti jsou ženy tradičně spojovány s vykonáváním domácích prací a péčí o děti. Ženy samotné tento úděl často nevnímají jako nepřírozený nebo nespravedlivý. Ačkoliv mnohokrát nejsou spokojeny s tím, že téměř veškerá zodpovědnost za domácnost i děti spočívá na nich a nedostává se jim podpory partnerů, která by zjednodušila jejich situaci, nepočítají s tím, že by se daný stav mohl změnit. Zodpovědnost žen za správu domácnosti je hluboce zakořeněná a výrazně se podílí na konstrukci ženské identity. Žena je častokrát zobrazována jako matka a „strážkyně rodinného krbu“, což můžeme vidět v celém veřejném prostoru – v médiích, v rozhovorech lidí, učebnicích, ve školském systému i ve vtipch. Tato hluboká a těsná provázanost konstrukce genderu s domácími pracemi je možná důvodem, proč se tak pomalu a zdlouhavě mění podíl žen a mužů na vykonávání domácích prací. Dichotomie ženy a muže, přírody a kultury, sféry domova a veřejnosti jsou stále modely, které se prosazují v interakcích jednotlivců, čímž jsou znovu potvrzovány a opakovaně ustavovány (Bierzová, 2006).

2.2.6 Volný čas

Na předchozí téma volně navazuje další kapitola, která se věnuje pojmu volný čas. Ačkoli tento výraz každý z nás užívá velmi často a všichni máme určitou představu o tom, co se za ním skrývá, pojďme si přeci jen trochu odborněji vysvětlit, o co přesně se jedná.

Podle Pávkové a kol. (2008) je volný čas doba, která nám zbývá po splnění povinností. Je to oblast naší svobodné volby. Zahrnuje činnosti, které vykonáváme dobrovolně, rádi, přinášejí nám radost a uspokojení. Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, vzdělávání apod.

Volný čas je možno posuzovat z mnoha různých pohledů, v úvahu přichází např. pohled ekonomický, sociologický a sociálně-psychologický, politický, zdravotně-hygienický, pedagogický a pedagogicko-psychologický, historický. Tyto jednotlivé aspekty se však prolínají, a nelze je posuzovat odděleně.

Víme, že volný čas se může dokonce stát zdrojem velmi vážného ohrožení. Při neorganizovaném trávení volného času dochází k velké části úrazů dětí, mladí lidé svým jednáním ohrožují sebe i druhé experimentováním s drogami, z nudy překračují zákon, dopouštějí se šikany svých vrstevníků, krádeží aut, zaměřují svou agresivitu na příslušníky jiných etnik... (Pávková a kol., 2008)

Jak tráví svůj volný čas žáci 8. ročníku ZŠ (tabulka uvádí průměrný čas v hodinách denně)

sledování televize	2,6
počítačové hry	0,6
hry a povídání s přáteli	2,9
domácí práce	1,3
sportování	1,9
četba knih	1

(ze zprávy Strakové, Tomáška a Palečkové o výzkumu TIMSS, 1996)

Petr Sak ve svém referátu „Proměny volného času a zaostávání pedagogiky“, předneseném na mezinárodní konferenci „O výchově a volném čase“ v roce 2006, který je k dispozici na internetových stránkách www.insoma.cz⁹, charakterizuje volný čas jako společenský produkt, který se objevuje na určité úrovni rozvoje člověka a společnosti. Představuje významnou hodnotu, dosaženou předchozím vývojem, a instrument dalšího společenského vývoje a evolučního pohybu. Volný čas není doba zahálky a pasivity. Volný čas je potencialitou a prostorem vznikající a rozvíjející se lidské subjektivity, rozvoje myšlení, kreativity, filozofické reflexe a vnášení lidské subjektivity do vnějšího prostředí.

Volný čas se stal bohatstvím společnosti a lidským a sociálním zdrojem dalšího rozvoje společnosti. Disponibilní čas je říší lidské svobody, v níž člověk může být sám sebou a ve svobodně zvolených aktivitách sám sebe rozvíjet a seberealizovat se. Rozvojem sebe sama v relevantní míře současně také rozvíjí společnost. Význam tohoto rozměru volného - disponibilního času je diferencován podle stavu rozvoje dané společnosti a jejich společenských vztahů (především ekonomických) a pozice jedince ve společnosti. Tam, kde je člověk v pracovní době odcizen sám sobě, evoluční a individuální význam volného času stoupá.

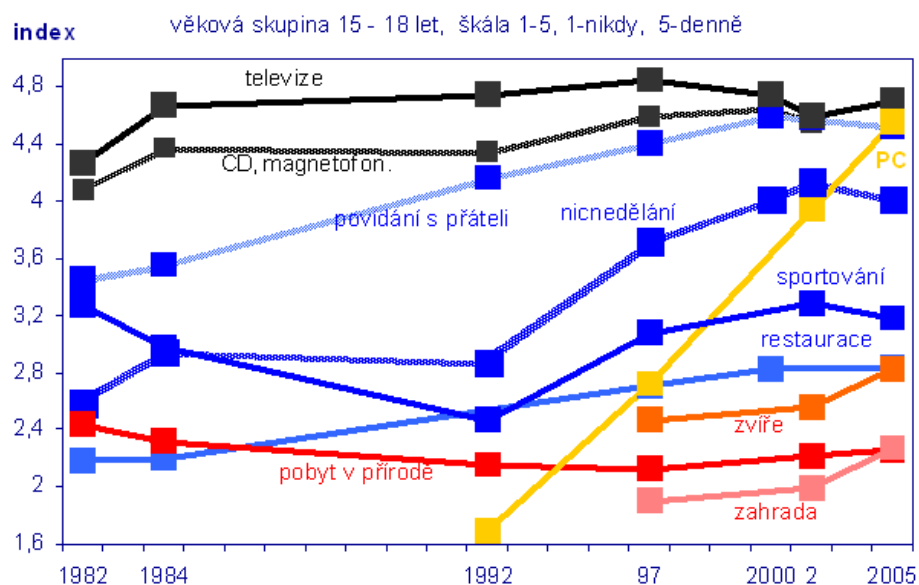
Objem volného času ve společenské evoluci narůstal po dvou osách. První dimenze znamenala při rozvoji výrobních a společenských sil dosažení situace, v níž nejdříve jedinci a posléze sociální skupiny ve specifickém postavení se mohli do určité míry vymanit z činností nezbytných pro jejich přežití a přežití jejich rodiny, rodu, kmene. Tedy v první dimenzi šlo o vznik subjektů s disponibilním časem. Okruh subjektů s disponibilním časem postupně narůstal až k situaci, kdy disponibilní čas se stává „sociální výbavou“ každého člena dané společnosti.

V druhé dimenzi jde o postupný kvantitativní nárůst volného času těchto subjektů. Spojením obou dimenzí získáváme objem disponibilního času dané společnosti, který je významnou potencialitou společnosti. Je to oblast, v níž je společnost osvobozena od nezbytných činností pro svou prostou reprodukci a jako výraz svobodné subjektivity člověka může docházet uvnitř společnosti a prostřednictvím společnosti k seberealizaci člověka a k evolučnímu posunu společnosti.

Za života posledních generací se neustále urychluje proměna charakteru trávení volného času. Akcelerace těchto proměn je spojena s technologickým vývojem a s nástupem nových médií. Pro současnou starší generaci hlavním médiem, které proměnilo její volný čas a životní styl byla televize, pro současnou generaci mládeže to jsou nové informační a komunikační technologie: osobní počítač, mobil, internet. Tato podoba médií se technologicky a funkčně propojuje v multimédiích, spojujících vlastně celý technologický a mediální vývoj 20. a 21. století.

⁹ Firma INSOMA, zabývající se sociologickým, internetovým, marketingovým a mediálním výzkumem, při svých sociologických výzkumech používá při sběru dat převážně techniku standardizovaného rozhovoru. Preferuje vědeckovýzkumné úkoly a problematiku mládeže.

Vývoj volnočasových aktivit mládeže od roku 1982 do roku 2005

Na počátku devadesátých let se objevuje hlavní nositel formující se informační společnosti – osobní počítač. Zatímco v minulosti trvalo i generace než inovace prostoupila celou společností a stala se součástí jejího života, nasycení společnosti sofistikovanou inovací, jakou osobní počítač bezesporu je, proběhlo v rozmezí sociálního věku jedné generace mládeže, jak ilustruje graf. V současnosti mládež ve věku 15 – 18 let využívá počítač se stejnou frekvencí jako sleduje televizi, což je dlouhodobě nejfrekventovanější volnočasová aktivita (Sak, 2006; www.insoma.cz).

Volný čas a životní styl

Pávková a kol. dále uvádí, že způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Pojem životní styl je složitý a velmi komplikovaný. Jedna z mnoha definic vymezuje životní styl jako souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje (Bakalář). Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek. Všechny tyto skutečnosti lze posuzovat mimo jiné i z hlediska volného času a hospodaření s ním.

Každý člověk má svůj individuální systém hodnot, který se utváří vlivem životních podmínek a aktivitou jedince. Z hlediska volného času lze členit lidi podle toho, jakou hodnotu volnému času přisuzují. Pro některé lidi je největší hodnotou práce, volný čas někdy posuzují dokonce jako něco nepatřičného a nesprávného. Plnění povinností chápou jako své jediné životní poslání, často sami sebe přetěžují a nedokážou odpočívat bez výčitek svědomí.

Někdo se především realizuje v zaměstnání, pro jiné lidi jsou podstatnou a nejvýznamnější životní náplní činnosti ve volném čase, osobní koníčky nebo různá zábava. Pracovní povinnosti chápou jako nutné zlo, snaží se jich co nejrychleji a nejsnadněji zbavit a pak se konečně věnovat svým zájmům. Vyhraněné zájmové činnosti se někdy stanou novým povoláním.

Je zřejmé, že v prvním ani ve druhém případě není stav optimální. Podceňování ani přeceňování volného času není správné. Bylo by ideální, kdyby člověk dokázal uvést do rovnováhy pracovní i jiné povinnosti a svůj volný čas. Obě tyto oblasti jsou v životě stejně významné a mají své místo.

Hodnotová orientace člověka se projevuje ve známém protikladu zda MÍT či BÝT. Tedy mít a schraňovat materiální předměty či se hnát za kvantem zážitků, aniž se z nich stane prožitek, nebo intenzivním prožíváním skutečnosti bez ohledu na finanční náročnost podnětu. Můžeme nalézt zjednodušenou paralelu v Komenského Labyrintu světa a ráji srdce. Mnozí lidé se zaměřují spíše na nákup drahého zboží, např. sportovního vybavení, aut, zajištění zahraničních dovolených, než na jejich skutečné využití ve volném čase. Věci se kupují zejména proto, že v očích člověka zvyšují jeho osobní prestiž. Tak je možné sledovat perfektně vybavené lyžaře, kteří nelyžují, ale spíše pózují, rodiny uštvané sháněním peněz na koupi exkluzivního vozidla jen proto, že ho mají sousedé, nebo trmácející se na dlouhé zahraniční zájezdy, zatímco v koutku duše touží po své chatě se zahrádkou.

Jednání člověka ve volném čase lze posuzovat také podle míry aktivity a toho, kolik úsilí je ochoten a schopen vynaložit pro splnění svých plánů a tužeb. Jsou lidé, kteří se raději nechají bavit, než aby se sami bavili. Muž, kterého baví fotbal, sedí u televize a sleduje utkání. Že by si i sám zahrál nepřichází v úvahu.

Jiný člověk, toužící po cizích zemích, usilovně pracuje, šetří, omezuje své potřeby, studuje cizí jazyky, historii i geografii a po určité době realizuje své plány a vypraví se na kýženou cestu. Míra aktivity obou byla značně odlišná.

Důležitým ukazatelem životního stylu jsou i sociální interakce, vztahy s lidmi kolem nás, jednotlivci i sociální skupinami. Z hlediska volného času je významné, s kým, v jaké společnosti ho převážně prožíváme. Někteří lidé dávají přednost samotě, jiní tráví volný čas nejraději v malé přátelské skupině, další potřebují rušnější společenský život. Existují osamělí turisté, putující sami krajinou, i účastníci organizovaných hromadných dálkových pochodů.

Při posuzování sociálních vlivů ve volném čase hraje prvotní roli rodina. Tak jako i v jiných oblastech formování člověka i zde platí, že první zkušenosti s využíváním volného času získáváme v rodině. Rodiče jsou pro své děti prvními vzory. Děti se od svých rodičů učí žít určitým způsobem, přebírají, napodobují jejich životní styl. Pro formování vztahu k volnému času jsou důležité některé skutečnosti:

- o jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda se jedná o rodinu malou nebo velkou, uzavřenou či otevřenou, jaký je věk rodičů i dětí, počet dětí, jejich pohlaví, styl rodinné výchovy apod.
- jaké jsou zájmy rodičů, jak si je navzájem tolerují, jaký význam se jim přikládá, i kolik finančních prostředků jsou svým koníčkům i koníčkům dětí ochotni věnovat

Rodiny se od sebe odlišují svým životním stylem i způsobem využívání volného času. Základní návyky i postoje si všichni přinášíme ze své původní rodiny. Proto je jedním z významných hledisek při výběru životního partnera i posuzování jeho vztahu k volnému času, zvláště jeho zájmů. Nedostatek kvalitních osobních zájmů je nutno chápat jako závažný negativní osobnostní rys. V nově vznikajících partnerských vztazích je také důležitá vzájemná tolerance. Zakazovat partnerovi jeho zájmové činnosti je chybné, netaktické a nesprávné, poškozují to kvalitu vztahu. Kvalitní osobní záliby člověka jsou velkou celoživotní oporou. Existují období, kdy se to projevuje zvláště výrazně, např. mateřská dovolená, odchod dospělých dětí z rodiny, odchod do důchodu, ztráta zaměstnání, ztráta životního partnera, nemoc.

V době mateřské dovolené mnoho žen pociťuje nedostatek sociálních kontaktů, cítí se být často samy pouze s malým dítětem. Je pro ně vhodné, mají-li možnost trávit určitý čas ve skupině lidí shodných zájmů, např. ve sportovním oddíle, v pěveckém nebo divadelním souboru.

Manželé středního věku, jejichž děti se osamostatnily a opustily domov, jsou často bezradní a nedokážou zaplnit vzniklý prostor. V tomto období mohou vznikat manželské konflikty. Velkou výhodou je, pokud si partneři zachovali své zájmy z mládí a mají příležitost je nyní opět intenzivněji rozvíjet. Dokonce ani není nutné, aby to byly zájmy společné. Nezbytné je pouze vzájemné pochopení a tolerance.

Člověk, který z nějakého důvodu musel přestat vykonávat své povolání (nemoc, odchod do důchodu, ztráta zaměstnání), prožívá tuto skutečnost velmi nepříjemně, pokud nemá jiné činnosti, kterým se může a chce věnovat. Pro ženy to často bývá péče o domácnost nebo pomoc při výchově vnuků, ale osobní zájmy a koníčky opět v těchto situacích hrají velkou roli. U mužů snad o něco významněji než u žen. Je krásné, když povolání člověka zároveň je i koníčkem, co však v okamžiku, kdy je přestává vykonávat?

Osobní zájmy a záliby dokážou někdy člověka doslova zachránit v náročných situacích, životních neštěstích a ztrátách (Pávková a kol., 2008).

Jak české rodiny tráví své víkendy?

Jak vyplývá z průzkumu agentury STEM/MARK na téma „Jak české rodiny tráví víkendy“, 78% českých rodin s dětmi ve školním a předškolním věku věnuje téměř každý víkend rodině. Více než polovina rodin považuje za ideální strávit víkend s dětmi aktivně, na výletech do přírody nebo na hrady a zámky. Přesto rodiny těmto aktivitám věnují méně času než by samy chtěly. Naopak nakupování v nákupních centrech je na předposledním 23. místě v lákavosti, nicméně ve skutečnosti jde o 7. nejčastější víkendovou činnost. Celorepublikový reprezentativní průzkum proběhl v květnu 2007 a zúčastnilo se ho 1016 respondentů.

Podle výsledků průzkumu považuje více než polovina rodin za ideální strávit víkend s dětmi aktivně. Jako ideální aktivitu respondenti uváděli výlet do přírody (18%), návštěvu aquaparku nebo bazénu (9%), hory (7%), cestování po ČR (6%), jízdu na kole, aktivní sport, výlet do zoo, lyžování, turistiku nebo výlet pod stan. Další čtvrtina by ráda cestovala do zahraničí (15%) nebo k moři či na jachtu (13%). Zbývající by volili odpočinek blíže k domovu, ať už u vody (6%), v zábavním parku (3%), na dětském hřišti, při dobrém obědě v restauraci, v klidu na zahradě při opékání buřtů nebo grilování, návštěvě kina nebo pobytu v lázních. Současný chrám konzumu – nákupní centra – považuje za vhodné místo ke strávení ideálního víkendu poněkud překvapivě pouze 1% dotázaných rodičů.

Ale jaká je realita? Průzkum ukázal, že alespoň jednou za měsíc jezdí na výlety do přírody 52% rodin, do multikin chodí 9% (39% alespoň jednou za půl roku) a do aquaparků chodí 21%. Na druhou stranu sleduje každý druhý víkend nebo častěji 48% rodin videa nebo DVD doma. Také návštěva nákupních center, která patří v žebříčku lákavosti na předposlední místo, je ve skutečnosti sedmou nejčastější víkendovou činností.

Další zajímavá zjištění ukazují, že ve 48% rozhoduje o víkendových aktivitách žena, ve 33% muž a pouze v 9% děti. Alarmující je fakt, že 69% rodin s dětmi ve školním a předškolním věku nikdy nenavštěvuje divadla a koncerty vážné hudby, stejně tak, jako 67% celé populace. Pozitivní ale je, že 75% rodičů tráví víkendy se svými dětmi.

2.2.7 Zdravý životní styl

„Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, ne pouze nepřítomnost nemoci nebo vady.“

*Světová zdravotní organizace
(WHO – World Health Organization)*

Vždy, když někdo někomu přeje k narozeninách či jinému výročí, nezapomene říct „...přeji hodně zdraví, štěstí...“ Většina z nás si to zřejmě ani neuvědomuje, ale zdraví je opravdu to nejdůležitější, co máme a měli bychom udělat vše pro to, abychom si jej zachovali pokud možno co nejdéle. A štěstí? Když pomineme, že je to „muška jenom zlatá...“, tak to je náš přístup ke světu, to jak jej vnímáme, jak žijeme, jak se dokážeme radovat, jak dobře se cítíme, jak vnímáme druhé a hlavně – co pro to, abychom byli šťastní, vlastně děláme.

Když se rozhlédnu kolem sebe, nestačím se divit, co všechno jsou lidé schopni svému tělu a své psychice provádět. Neustálý stres, žádná relaxace, nezdravé stravování, cigarety a alkohol, minimum pohybu atd., atd. I já byla taková – syndrom nepostradatelnosti je neúprosný. Nepřipouštěla jsem si, že bych byla přepracovaná nebo dokonce psychicky vyčerpaná – dokud si moje tělo jednoho krásného dne neřeklo DOST a já skončila na několik týdnů v nemocnici. A tehdy jsem si uvědomila, že je třeba ve všem, co člověk dělá, nalézt rovnováhu – práci je třeba vyvažovat odpočinkem, únavu spánkem, povinnosti radostmi a takto bych mohla ještě dlouho pokračovat.

Tato kapitola tedy bude věnovaná zdraví, potažmo zdravému životnímu stylu. Nebudu zde zmiňovat ani obsáhlé zdravotnické statistiky, ani konkrétní návody zdravého stravování. Ráda bych zde pouze vyzdvihla důležitost zdraví, upozornila na největší zdravotní nebezpečí a zaměřila se spíše na prognózu budoucího vývoje zdraví a zdravého životního stylu.

Zdraví patří k nejvyšším hodnotám každého člověka i celé společnosti. Jak uvádí kolektiv autorů Okresní hygienické stanice v Mostě (1998), cena zdraví by měla být součástí všech projektů a plánů, od státního rozpočtu až po výdaje rodiny i jednotlivce, neboť prostředky účelně vynaložené na udržení dobrého zdraví jsou tou nejrozumnější investicí pro budoucnost. Každá nemoc přináší bolest, četná omezení normálního způsobu života a výdaje na její léčení mnohokrát převyšují investice vložené do včasné ochrany zdraví.

Znehodnocování životního prostředí nejrůznějšími škodlivinami v ovzduší, ve vodě i v potravě, ničení celých rozsáhlých území, hluk, který na člověka působí ve dne i v noci a přemíra dalších škodlivých vlivů ohrožují naše zdraví více, než si mnohdy myslíme. Dokladem je zvyšující se nemocnost a úmrtnost především u nemocí, kterým říkáme civilizační. Mezi nejzávažnější civilizační nemoci patří choroby srdce a cév, jejichž hlavními představiteli jsou srdeční infarkt a mozková mrtvice. Na tato onemocnění umírá u nás více než polovina všech zemřelých. A další čtvrtinu úmrtí způsobují zhoubné nádory. Důkladným rozbořením příčin onemocnění se podařilo prokázat, že existuje celá řada tzv. rizikových faktorů, které zvyšují pravděpodobnost úmrtí na civilizační choroby a člověk by se jich proto měl vyvarovat, nebo je alespoň co nejvíce omezit.

Některé skupiny obyvatelstva jsou nevhodným způsobem života a nepříznivými faktory prostředí ohroženy více než ostatní obyvatelé, proto je zařazujeme do tzv. rizikových skupin obyvatelstva. Sem patří především děti. Vývoj jejich orgánů i celého organismu není dosud ukončen, proto nemůže dostatečně rychle a účinně reagovat na nepříznivé zevní i vnitřní podněty. Závažné působení rizikových faktorů může narušit adaptační schopnosti i celkovou odolnost dětského organismu, a tím mohou způsobit i trvalé, celoživotní poškození.

K narušení zdárného vývoje může dojít již před narozením dítěte během nitroděložního života. O tom svědčí počet samovolných potratů, nedonošených dětí mrtvě narozených nebo postižených vrozenou vadou. Do druhé rizikové skupiny řadíme staré lidi, jejichž celková odolnost je již oslabena postupným poklesem výkonnosti celé řady orgánů. Třetí skupinu tvoří chronicky nemocní lidé. Také jejich celková odolnost se postupně vyčerpává dlouhodobým působením chronického onemocnění a tím klesá i jejich schopnost vyrovnávat se s nepříznivými vlivy zevního prostředí.

Schopnost zachovat si co nejdéle plnou výkonnost, dobrou celkovou odolnost a schopnost včasného přizpůsobení organismu měnícím se podmínkám zevního a vnitřního prostředí je cílem zdravého způsobu života neboli zdravého životního stylu. Zdravý či nezdravý způsob života je v rukou každého člověka, který se tak stává alespoň částečně zodpovědným za své zdraví, pocit osobního uspokojení a plné tělesné i duševní výkonnosti.¹⁰

V.W. Foster ve své knize „Nový začátek“ (1996) poukazuje na celosvětový nárůst pravidel a zásad souvisejících s naším zdravím. Studie, se kterými se setkáváme v nejznámějších zdravotních časopisech dokládají, jaký účinek mají změny v životním stylu na lidské zdraví. Výzkumy odhalují řadu rizikových faktorů, které spolu s důsledky nezdravých návyků mají značný vliv na zdravotní stav jedinců i celé naší populace.

Ministerstvo zdravotnictví ČR ve svém programu „Zdraví pro všechny v 21. století“ (2002) uvádí, že zdravotní stav populace vyspělých států s tržní ekonomikou a bývalých socialistických zemí, podle konstatování Světové zdravotnické organizace, charakterizuje deset hlavních příčin nemoci:

- Ischemická choroba srdeční,
- unipolární deprese,
- cévní mozkové nemoci,
- dopravní úrazy,
- následky konzumace alkoholu,
- osteoartróza,
- nádorové nemoci trávicího ústrojí,
- průdušek a plic,
- poranění,
- vrozené vady.

V ČR patří bezpochyby k nejzávažnějším nádorová onemocnění, která jsou ročně evidována u 290 tisíc lidí, nových onemocnění je ročně hlášeno téměř 60 tisíc a trend výskytu je u většiny diagnóz vzestupný. Cukrovkou trpí 650 tisíc lidí a trend je rovněž vzestupný. Alergie postihuje kolem 600 tisíc lidí. Vedle závažných chronických a dlouhodobých nemocí se na souhrnném zdravotním stavu obyvatelstva podílí akutní nemoci, v nichž počtem dominují akutní dýchací infekce a chřipka, které ve vrcholech sezónních epidemií způsobují týdně 200 až 400 tisíc onemocnění.

Přes pokles úmrtí na nemoci srdce a cév v posledních letech převyšují dosud tyto choroby v ČR svou četností obdobné ukazatele v zemích EU a představují hlavní příčinu úmrtí (přes 50% ze všech úmrtí). Na druhém místě jsou nádorové nemoci (25%) a na třetím úrazy (8%), které jsou u mužů do 45 let hlavní příčinou smrti. V roce 1999 zemřelo na nemoci oběhové soustavy přes 60 tisíc lidí, na nádorové nemoci přes 28 tisíc a na poranění a otravy 7 tisíc lidí.

¹⁰ Kolektiv autorů, Zdravotní stav a životní podmínky obyvatel okresu Most, Okresní hygienická stanice v Mostě, 1998 (zdroj www.ecmost.cz)

Nejčastější příčinou pracovní neschopnosti jsou onemocnění dýchacího ústrojí (přes 600 tisíc dnů ročně), způsobené zejména akutními dýchacími infekcemi. Nemoci pohybového aparátu způsobují přes 490 tisíc dnů neschopnosti ročně a poranění a otravy přes 320 tisíc, nemoci oběhové soustavy přes 120 tisíc a nádorové nemoci více než 50 tisíc dnů neschopnosti ročně. Čísla nerepresentují všechny ošetřené nemoci u všech segmentů populace (zahrnují jen pracující obyvatelstvo). Jsou ilustrací vysokých nároků na materiální a personální zdroje.

Úmrtnost v ČR v posledním desetiletí 20. století sice zřetelně klesá, ale na druhé straně výskyt dlouhodobých a chronických nemocí, zejména nádorových, trvale stoupá. Tím narůstá počet nemocných, které je třeba léčit, často pomocí finančně velmi náročné terapie.

Budoucí vývoj zdraví obyvatelstva v ČR dosud nebyl předmětem soustavného vědeckého zkoumání, dílčí studie a úvahy však očekávají pokračování trendů z 90. let, tudíž stálý vzestup počtu nových nádorových nemocí, metabolických nemocí, zejména cukrovky, nemocí pohybového aparátu, nervových a duševních nemocí, psychosomatických důsledků užívání drog, některých infekcí (AIDS). Na druhé straně celková úmrtnost v posledním desetiletí 20. století zřetelně klesala a tento pozitivní trend je v ČR nejvýraznější ze všech bývalých socialistických států střední Evropy. Příznivý vývoj může a měl by pokračovat právě pomocí předkládaného programu tak, aby během příštích 10 až 15 let bylo ve všech nejvýznamnějších indikátorech zdravotního stavu obyvatelstva dosaženo hodnot vyspělých členských zemí EU.

Některé nepříznivé determinanty budou zřejmě ovlivňovat zdraví v příštích deseti letech podobně jako dosud. Týká se to nedostatků v životním stylu - kouření, nevyvážené výživy, nadměrné spotřeby alkoholu, nedostatku pohybu, stresu, zneužívání drog, podceňování rizika úrazů a nepříznivých účinků pracovního prostředí. Nicméně existují důkazy pozitivních změn v chování lidí, které přinesly dílčí úspěchy ve zlepšení skladby výživy některých populačních skupin, v zastavení vzestupu kuřáctví u dospělých mužů a v potlačování některých infekcí.

Životní prostředí, kromě hluku, bude mít menší škodlivé dopady na zdraví než v minulosti, pokud nevzniknou nová nebo dosud neznámá rizika. Jedním z nejvýraznějších faktorů určujících zdraví je ve vyspělých státech s tržní ekonomikou socioekonomická úroveň lidí spojená s vysokou úrovní vzdělání. Vzestup hospodářské prosperity ČR bude stálý zájem společnosti o zdraví podporovat.¹¹

Které faktory ovlivňují zdraví?

Jak uvádí internetový portál Fitlife, zaměřený na zdravý životní styl, na každého z nás neustále působí široké spektrum různých faktorů, které mají přímý vliv (pozitivní i negativní) na naše zdraví.

Které z nich můžeme přímo a cíleně ovlivnit?

- **Strava** – nevhodné stravování hraje velkou roli při rozvoji srdečně-cévních problémů, obezité, vzniku rakoviny a jiných civilizačních onemocněních. Jednoduché rozdíly při volbě potravin nám mohou dodat vhodnou směs aktivních živin k udržení dobrého zdravotního stavu, nebo naopak způsobit nedostatečný přísun vitamínů a minerálů popř. špatně vyvážený poměr příjmu důležitých makrosložek (sacharidů, tuků a bílkovin). Vědci tvrdí, že nevhodná strava je příčinou třetiny všech onemocnění rakovinou a většiny případů onemocnění srdce.

¹¹ Dlouhodobý program MZd ČR zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR „Zdraví pro všechny v 21. století“ (2002)

- **Kouření** – má prokazatelně negativní účinky na zdraví aktivních i pasivních kuřáků. Přes 80% případů rakoviny plic je spojeno s kouřením. U dosud nenarozených dětí matek kuřáček bylo také prokázáno zvýšené riziko nízké porodní váhy a vzniku chronických onemocnění v pozdějším životě.
- **Stres a pracovní zátěž** – trvalý stres rovněž ovlivňuje naše zdraví, protože snižuje činnost imunitního systému a zvyšuje riziko náhlých srdečních a mozkových příhod.
- **Nedostatek tělesného pohybu** – lidé, kteří nejsou fyzicky dost aktivní, mají dvakrát větší sklon k srdečně-cévním onemocněním než ti, kteří mají pohybu dostatek.

Existuje samozřejmě i spousta faktorů podmiňující zdraví, které nejsme schopni ovlivnit:

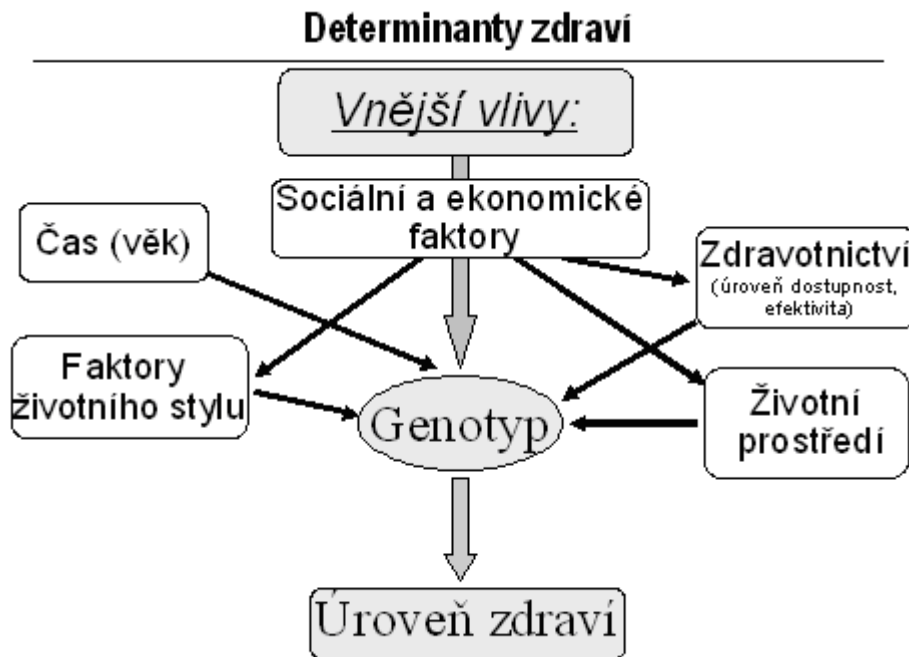
- **Pohlaví** – ženy mají např. častější sklony ke vzniku osteoporózy než muži.
- **Zeměpisná poloha** – lidé ve městech trpí větším výskytem respiračních onemocnění než lidé na venkově.
- **Výška** – je prokázáno, že menší muži jsou náchylnější k srdečním problémům než muži vyššího vzrůstu.
- **Věk** – průměrná délka života u mužů je kratší než u žen.
- **Porodní váha** – nízká porodní váha a předčasný porod zvyšují riziko celé řady onemocnění v dalším životě.
- **Sociální zařazení** – obezita bývá větší u lidí s nižším příjmem.

V rámci Národního programu zdraví vznikl portál „Prevence nemocí a podpora zdraví“¹², který poskytuje řadu možností ohledně podpory zdraví, dobré kondice, zdravého životního stylu a prevence nemocí. Mimo jiné jsou zde uvedeny i hlavní faktory, ovlivňující zdraví, respektive naši tělesnou i psychickou pohodu.

Pro porozumění principům a zejména skutečným možnostem prevence nemocí je velmi důležitá znalost obecných determinant zdraví – tedy vlivů, které určují výsledný zdravotní stav jedince.

Schéma hlavních determinant zdraví znázorňuje obrázek. Individuálním základem jsou zděděné dispozice, genetická informace – genotyp. Tento základ může být velmi rozdílný, může obsahovat vrozenou odolnost nebo naopak náchylnost k nejrůznějším zdravotním poruchám. Ovšem to, do jaké míry a jak se vrozené dispozice uplatní, záleží velkou měrou na souboru vnějších vlivů, které působí na člověka od narození po celý život. Vnější vlivy lze členit do několika hlavních kategorií. Jednou z vůbec nejdůležitějších jsou faktory životního stylu, tedy to, jak se jedinec chová – jak se stravuje, jakou má pohybovou aktivitu, zda kouří, nebo třeba nadměrně konzumuje alkohol. Další kategorií je životní prostředí – tím se myslí například kvalita ovzduší, pitné vody, potravin, ale i všechny fyzikální vlivy jako nejrůznější druhy záření, hluk apod. Úroveň zdraví obyvatelstva nepochybně závisí rovněž na kvalitě zdravotnictví. A jako zastřešující se projevují sociální a ekonomické faktory, které výrazně ovlivňují ty předchozí – tedy životní styl, životní prostředí i zdravotnictví.

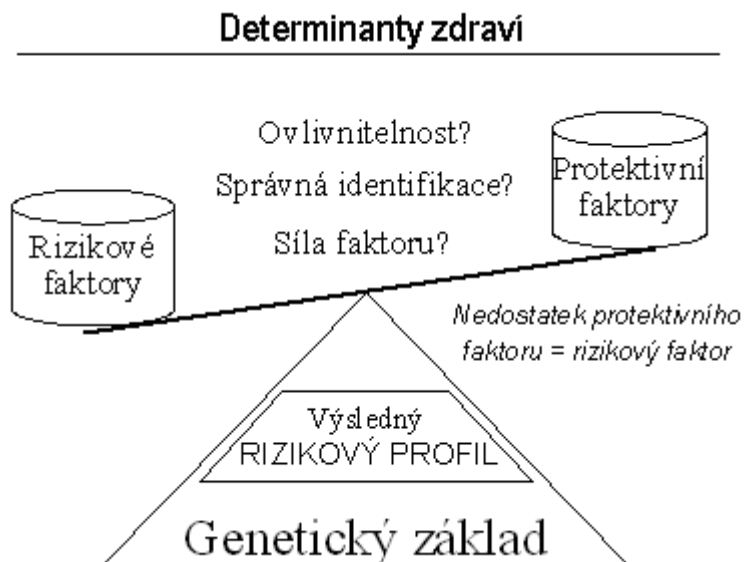
¹² Tyto internetové stránky byly vytvořeny za finanční podpory dotačního programu MZ ČR “Národní program zdraví – Projekty podpory zdraví” 2004, projekt č. 9139 “Přes internet k aktivnímu zdraví”

Ekonomické faktory působí na zdraví velmi silně – do značné míry platí, že čím bohatší země, tím zdravější obyvatelstvo, a platí to rovněž na individuální úrovni – bohatí lidé jsou zdravější než chudí. Ale zdaleka to není jen prostřednictvím dostupnosti kvalitnější zdravotní péče – chudší lidé jsou zpravidla méně vzdělaní, častěji kouří, je mezi nimi více obézních apod., prostě mají horší životní styl a své zdraví se méně starají, než lidé vzdělaní a dobře finančně zajištění.

Ve schématu na obrázku je rovněž znázorněn čas - věk. Ve skutečnosti je to prakticky vůbec nejsilnější faktor determinující zdraví, kdy zejména ve vyšších věkových skupinách se zdraví výrazně zhoršuje a silně se zvyšuje riziko a pravděpodobnost rozvoje různých poruch a nemocí. Ale na rozdíl od všech vnějších faktorů - věk bohužel nemůžeme nijak ovlivnit.

Z hlediska dopadů na zdraví se vnější vlivy dají dělit do dvou kategorií – na jedné straně na faktory rizikové, které působí negativně na zdraví a zvyšují riziko onemocnění, a na druhé straně na faktory protektivní, které naopak působí ochranně proti onemocněním a podporují dobré zdraví a kondici. V životě každého člověka neustále působí obojí faktory, a to na již zmíněný genetický základ. Výsledek, tedy jakýsi výsledný rizikový profil jedince, záleží na tom, co na pomyslných váhách převažuje – zda faktory škodlivé, či ochranné. Z hlediska prevence si u každého faktoru klademe i další otázky, které mají velký význam pro posouzení jeho reálné důležitosti: Do jaké míry je faktor ovlivnitelný? Jaká je jeho síla? A v neposlední řadě je důležitá otázka, zda byl faktor správně identifikován – neboť poměrně často se stává, že faktor se zdánlivě velkým efektem (ať již rizikovým nebo ochranným) je ve skutečnosti pouze faktorem náhodně přidruženým, a snaha o jeho ovlivnění v rámci prevence by kýžený efekt nepřinesla.

Níže uvádím jednoduchý „návod“ na zdravý životní styl (dle Dr. Klepišové), který může a troufám si říci, že by i měl dodržovat každý z nás.

1. být plně zodpovědný za své tělesné a duševní zdraví, uvědomit si, že moje tělo je součástí mé osobnosti, průvodcem na celý život a osobním průkazem, který nelze zfalšovat, jen udržovat v dobrém stavu
2. snažit se o život bez pomocných "berliček", což jsou také všechny drogy - alkohol, cigarety, tvrdé drogy, čokoláda, ... a opřít se sám o sebe
3. jíst pestrou a dobře vyváženou stravu, znamená to, aby obsahovala bílkoviny (libové maso, luštěniny, netučné mléčné výrobky), cukry (ovoce, zelenina, luštěniny, obiloviny), tuky (oleje, margaríny, libové maso, mléčné výrobky), vitamíny, minerály i tekutiny
4. zavést si přesně vymezený čas konzumu jídel, a to 5-6x denně a ten již dodržovat - pomáhá to regulovat chuť k jídlu, vyrovnává velké výkyvy hladiny cukru v krvi (pokles hladiny cukru vyvolá velký hlad), předchází nezdravému hladovění, či naopak přejídání
5. konzumovat menší porce, aby se zbytečně neroztahoval žaludek, jíst z malého talířku, aby porce vypadla větší a před každým jídlem vypít sklenici minerálky, která naplní žaludek a vede k lepšímu nabobtnání stravy, kterou pak sníte
6. snižovat příjem a zvyšovat výdej energie, tělesná aktivita je důležitá i ve své aktivní formě (cvičení 30 minut 3x týdně) i v rutinní formě (chůze pěšky, procházky, nepoužívání výtahu, ...), abychom mohli hubnout, náš příjem musí být maximálně 5000-6000 kJ
7. zařadit do svého denního režimu více pohybu, více sportovat a chodit pěšky, pohyb pomáhá spalovat energii, snižuje chuť k jídlu, má kladný vliv na srdeční činnost, cévy a plíce, zlepšuje psychickou rovnováhu vyplavením endorfinů do krve, ...
8. jíst víceobjemovou stravu - ovoce, zelenina, tmavé a celozrnné pečivo, vláknina (mořská řasa, ...) - váže tekutinu a nabobtnává
9. jíst pomalu, v klidu a v příjemném prostředí, radovat se z jídla, důkladně žvýkat, vymežit si na jídlo alespoň 20 minut
10. vybírat si potraviny, které je třeba žvýkat a tím jíst pomalu a menší porce (čím rychleji jíš, tím toho více sníš)
11. doma mít pouze potřebné potraviny, nemít doma žádné nebezpečné potraviny (sladkosti, brambůrky, tyčinky,...), uniknete tak pokušení nevhodného stravování

12. jídlo ukládat mimo dosah zraku i ruky, skladovat jídlo tak, aby nebylo na očích, nejíst při televizi, čtení a jiných činnostech, protože vznikají návyky, kterých se těžko zbavujeme
13. osvojit si trvale správné stravovací návyky tak, abyste stále měli optimální tělesnou hmotnost. Pravidelně si váhu kontrolovat, neměli byste vážit více než 1-2 kg nad optim. hm. (pro výpočet optimální hmotnosti – BMI (%) = kg/m^2 - hodnota by měla být menší než 25%)
14. pít 6-8 sklenic neslazených tekutin denně (např. 100% ovocné šťávy, čaj, vodu, perlivou a neperlivou vodu, ...), pokud nemáme vycvičený pitný režim, je dobré před každým jídlem vypít sklenici tekutiny a tím i zahnat chuť, či zmenšit porci snědeného jídla
15. mezi hlavními jídly jíst pouze nízkokalorickou stravu (syrové ovoce a zeleninu, RACIO chlebíky, 100% ovocné šťávy, perlivé a neperlivé vody, konzervovaná zelenina a zeleninové saláty)
16. snižovat spotřebu konzervačních látek a soli, které jsou hlavně obsaženy v salámech, klobásách, konzervách, slanině, brambůrcích, slaném pečivu, pražených oříškách, polévkách v sáčku apod.
17. méně cukru, jednoduchý cukr (med, marmelády, limonády, zákusky, sladkosti, sladké pečivo, ...) nejíst více než 1-2 za týden a jenom po jídle, dávat přednost složeným cukrům (brambory, těstoviny, rýže, obiloviny), které se pomalu v těle štěpí a udržují stálou hladinu cukru v krvi a obsahují vlákninu
18. méně tuku, méně tučných jídel (pozor na tzv. "skryté tuky") - majonézy, zákusky, omáčky, paštiky, masné a mléčné výrobky bohaté na tuky, upřednostňovat dušení a vaření před pečením a smažením, sbírat horní vrstvu tuku
19. smát se alespoň 5x denně a pozitivně myslet, ve všem hledat spíše laskavost a dobrý úmysl, než podraz a snahu uškodit, podporovat denně tvorbu "hormonů radosti" (endorfinů)
20. žít TADY a TEĎ, netrápit se minulostí a nehledět příliš do budoucnosti a zbytečně nespěchat, snažit se ve všem najít zrnko pěkného a milého

2.3 Budoucnost rodiny a jejího životního stylu

2.3.1 Postmoderní doba

Ještě než nahlédnu do pomyslné skleněné koule, abych se dozvěděla něco o budoucnosti rodiny, ráda bych objasnila pojem „postmoderní“, který zde již několikrát padl a který dle mnoha autorů charakterizuje dnešní dobu. Při studiu odborné literatury a v přehršli různých více či méně vědeckých materiálů mou pozornost upoutala tenká kniha polského sociologa Zygmunta Baumana nazvaná „Úvahy o postmoderní době“ (2002), zabývající se sociologickými aspekty života v postmoderní společnosti – proměnami životního stylu a osobnostních vzorců chování. A právě v této knize jsem objevila neotřelé a přesto výstižné vysvětlení pojmu „postmoderní“.

Autor zde popisuje experiment, který zažil při svém studiu sociologie. Jednalo se o škálu, která měla sloužit k pokusu měřit stupeň konzervatismu a radikalismu. Experiment byl jednoduchý – zkoumané osobě se předložilo 20 kreseb. Na první z nich byl nakreslen pes a na poslední kočka, na těch ostatních pes postupně, ale stále výrazněji ztrácel rysy psa a proměňoval se v kočku. Badatel zaznamenával, jak dlouho trvá zkoumaná osoba na tom, že vidí psa, v kterém okamžiku začne poprvé pochybovat či váhat a kdy řekne, že vidí kočku...

Přiznám se, že ačkoli jsou některé z autorových úvah o dnešní době dle mého názoru přehnaně pesimistické a nadnesené, z filozofického hlediska jsou velmi zajímavé a rozhodně si odvažují říct, že mezi různými strohými odbornými články skutečně „vystupují z davu“. Některé z nich zde uvádím, ačkoli ve značně zkrácené podobě.

„Trvalým atributem postmoderního životního stylu se zdá být nespojitost, nekonekventnost jednání, fragmentarizace a epizodičnost různých sfér lidských činností. Charakteristickým rysem je absence sociálních struktur, jež by jednou provždy určovaly rámce toho, co je možné, současně ale také byly oporou pro to úsilí, jež je orientováno k realizaci kterékoliv z vybraných možností. Řečeno přesněji, rámce, s nimiž každé životní počínání musí počítat a s nimiž počítat může, sice nezanikly zcela, ale nejsou konstantní, jak bývaly kdysi. Jako by plynutí času přestalo být kontinuálním procesem. Místo přímky je tu soubor epizod, které sice opravdu postupují za sebou, ale stejně dobře mohou být myšleny jako probíhající vedle sebe; jejich chronologická následnost v sobě neobsahuje nutnost; neurčuje ani jejich obsahy, ani nedeterminuje jejich průběh. Jinými slovy, z jedné epizody vyplývá pro jinou epizodu pramálo.

Charakter postmoderního života velice dobře vyjadřuje televizní seriál: v každém díle se objevují tytéž osoby (s přídatkem několika „hostujících figur“ – postav bez minulosti, ale i bez budoucnosti, které se objevují pouze proto, aby sehrály přidělenou roli a poté nenávratně zmizely), každý díl vypráví příběh, jenž v rámci dílu začíná a končí; všechno, co v příběhu dává smysl a co je nutné pro jeho pochopení, je v tomto jednom díle obsaženo, takže znalost jedněch dílů není podmínkou porozumění dílům jiným.

Časové rámce jednání se tedy smršťují. Každý dosažený stav je prozatímní, je dočasný – a „pak se uvidí“. Interpersonální vztahy se nenavazují s představou, že budou trvat „dokud nás smrt nerozdělí“. Stále častěji se předem počítá s jejich dočasností i s tím, že budou trvat pouze tak dlouho, jak dlouho budou schopny přinášet uspokojení. Svazky uzavřené bez výpovědní lhůty, svazky, jež nelze zrušit poté, co se motivy jejich uzavírání vytratily, se jeví stejně nesmyslné a odporující zdravému rozumu jako podepsání šeku bez vypsání částky a jsou pocíťovány jako násilí páchané na nedotknutelné autonomii subjektu.

Je tedy svět, v němž žijeme, moderní nebo postmoderní? Je to tedy ještě pes nebo je to už kočka? Postmodernita neruší moderní tlaky. Pouze je nahrazuje jinými, novými, vlastními. A činí tak z důsledky, jež zatím nelze ani dohlédnout.“ (Bauman, 2002)

2.3.2 Budoucnost rodiny

Téma budoucnosti bylo, je a zajisté i bude vždy tématem velmi ošidným. Budoucnost se nedá ani nastudovat, ani stoprocentně naplánovat, lze ji pouze předvídat, což už malinko zavání řekněme poněkud nevědeckými postupy. Nicméně ze známých faktů z minulosti a současnosti lze více či méně přesně odhadnout možný budoucí vývoj. A přesně o toto se na následujících řádcích pokoušejí někteří z odborníků, zabývající se problematikou rodiny a jejím vývojem.

Článek v deníku Mladá fronta Dnes ze dne 21.3.2005 s výstižným názvem „Rodina nezanikne, ale změní se“ uvádí, že ještě nikdy nebylo v Česku tolik rozvodů jako nyní. A zároveň se ještě nikdy neženilo a nevdávalo méně lidí než teď.

Z tohoto článku mě nejvíc zaujala diskuse odborníků z různých oborů, kteří zde uvádějí svůj názor na současnou a budoucí podobu rodiny.

"Model rodiny je již silně nabourán," říká například sociolog Ivan Šotkovský, který vyučuje na ostravské univerzitě.

"Rodiny dnes neplní žádnou ze tří svých základních funkcí, tedy reprodukční, výchovnou a sociální. Rodí se méně lidí, než umírá, vzrůstá kriminalita i brutalita dětí, rodiny se už nestarají o své prarodiče a příbuzné, dávají přednost kamarádům," vypočítává Šotkovský.

Průzkumy přitom ukazují, že lidé řadí rodinu stále velmi vysoko na žebříčku svých hodnot. A to i teenageři. "Jde však jen o přání, za kterým praxe silně pokulhává," tvrdí sociolog.

Přání podle něho vychází z toho, že generace prarodičů a rodičů si rodiny stále váží a něco z toho zůstalo i v mladých. Ale ve skutečnosti žijí už ve zcela jiném světě.

Důkazem, že trend zániku rodin je nastartován, jsou podle Šotkovského i domácnosti jednotlivců. "V šedesátých letech minulého století tvořily jen 16 procent ze všech domácností v zemi. V roce 1991 to bylo už 27 procent. A dnes už tvoří třetinu," popisuje.

Psycholog Josef Zeman z brněnského Centra pro rodinu naopak míní, že žádná krize rodiny není. "Jen jsme se změnil. A neznamena to, že k horšímu," tvrdí.

"Rodina už není důležitá proto, že by bez ní člověk nepřežil, jako tomu bylo před sto lety. Teď spolu zakládají rodinu lidé nikoliv z ekonomických důvodů, ale proto, že se mají rádi. Stavíme víc na citech, což taky znamená, že takové svazky jsou labilnější. Proto tolik rozvodů."

Co se týče rozvodů, sexuolog Petr Weiss si nemyslí, že by bylo tak zle, jak se říká. "V roce 1989 bylo 31 376 rozvodů. V roce 2002 jich bylo 31 758, to znamená o necelých čtyři sta ročně víc. Je to tak moc? Nemyslím, že je to taková tragédie," říká sexuolog.

Rostoucí počet rozvodů má podle olomouckého psychologa Lubomíra Smékala, který pracuje v poradně pro rodiny, na svědomí i doba nedávno minulá. "Odpovědnost za nás nesla strana, nést vlastní odpovědnost nemělo moc cenu a my jsme se to moc nenaučili," říká.

"Spousta věcí je nám jedno. Je nám jedno, že někdo týrá psa, je nám jedno, že pohodíme papír na ulici, je nám jedno, jestli se rozvedeme. Důležitější je výkon a úspěch," vysvětluje.

Dana Hamplová ze sociologického ústavu Akademie věd k tomu přidává další "dědičnou zátěž": "Svým způsobem rozvody dědíme. Děti z rodin, které se rozpadly, mají také větší sklony řešit konflikty v manželství rozvodem."

Hamplová míní, že by se možná děti už na školách měly naučit, že když nastanou problémy, je to normální. "Rodina má v každé době nějaké problémy. Ale člověk by neměl mít pocit, že když jsou konflikty, tak si svého partnera špatně vybral, a proto ho raději vymění," dodává socioložka.

Potíž je, alespoň podle sociogeografa Ivana Šotkovského, že jeden model rodiny jsme zničili, přežil se, ale žádný jiný, který by ho nahradil, ještě neznáme.

"Z hlediska přírody jsme pouhými přenašeči genů, i když si namlouváme, že jsme něco víc," argumentuje Petr Weiss, proč rodina přežije i tak hektickou dobu, jako je ta současná.

"Naprostá většina zdravých lidí má jako jednu z nejsilnějších potřeb předat svou genetickou informaci dál. Sexuální pud patří k nejsilnějším lidským potřebám a lidé k sobě budou pociťovat tělesnou přitažlivost bez ohledu na to, jaký rok se píše," říká Weiss.

Jen se podle něho typická rodina trochu změní. Přibude párů složených ze dvou mužů či žen, které budou vychovávat dítě, a bude i více těch, kteří se o potomka starají, aniž měli partnera, a to jak žen, tak mužů.

"A přibude lidí, kteří jsou spolu ne proto, že je váže pokrevní příbuznost. Rodinu budoucnosti budou tvořit lidé, kteří jsou spolu dobrovolně, mají se rádi a nevdají, že společně vychovávají děti ze svých předešlých vztahů," míní spisovatelka Irena Obermannová.

Psycholog Josef Zeman k tomu dodává, že pocit štěstí lidem dlouhodobě dokáže zajistit ne úspěch v práci, to je krátkodobá radost, ale právě fungující rodina. A lidé to podle něho podvědomě tuší. "Pěkný a živý vztah je přeci to největší bohatství, kterého lze v životě dosáhnout," říká Zeman. (MF Dnes, březen 2005)

Tomáš Machula, autor článku „Má instituce rodiny budoucnost?“ (Perspektivy, 2008) se zabývá otázkou, má-li rodina jako společenská instituce vůbec budoucnost a jaké jsou její problémy. Domnívá se, že je to jednak ztráta pochopení pro celospolečenský význam těchto institucí, tedy jakási jejich privatizace. Dále je to demografická krize a narůstající počet jedináčků a bezdětných soužití. A konečně postupná ztráta mezigenerační solidarity a smyslu pro solidaritu obecně.

Z těchto bodů dle jeho názoru ohrožuje současnou rodinu především demografická krize, která vede k nestabilitě společnosti a jedináčkům neumožňuje rozumné osvojení si sourozeneckých vztahů, a dále pak ztráta smyslu pro mezigenerační solidaritu, která mimo jiné vede i k vymizení citu pro životní fáze a jejich přijetí (fenomén nezralosti, věčného mládí, nových a nových pokusů „začít znovu“ apod.).

Náš způsob života je charakteristický stále se zvyšujícím standardem. Ten přitom vítají prakticky všichni. Růst je to kouzelné slovo, které nám dělá dobře, a pokud možno, tak trvale udržitelný. Problém je v tom, že při stále rostoucích standardech je čím dál náročnější na čas, peníze i nervy jak mít mnoho dětí, tak mít čas a pochopení pro rodiče a blízké a dokonce jim i pomáhat. Jde o zdánlivé maličkosti: Život v městském bytě je poměrně stísněný, zvláště když se bojíme pustit děti ven, neboť venku jsou automobily, psi puštění z vodítka, pedofilové atd. Děti potřebují kroužky, které stojí peníze (nezaplnit volný čas dětí smysluplnou činností znamená mnohem více je vystavit třeba nebezpečí drog apod.), spolužáci se jim smějí za neznámkové oblečení, které je také drahé, televize ubíjí čas, zaměstnání rodičů je časově i psychicky vyčerpávající, ale jsme rádi, že ho máme. Alternativa odstěhování se na venkov přináší nutnost každodenního rozvozu dětí do škol a kroužků alespoň dvěma auty, navíc každý na venkově žít neumí a mnoho lidí se za chvíli cítí společensky izolováno. To vše je mzda, kterou za vysoký standard našeho života platíme, to je ona iluze věčného růstu.

Kdo by nechtěl růst mezd? Kdo by nechtěl růst kvality potravin, růst bezpečnosti osobních vozů, růst rychlosti připojení k internetu, růst volebních preferencí své oblíbené strany...? Chtít politicky změnit systém k větší skromnosti pokládám za iluzorní. Jsme prostě společnost, kde dnes dost znamená zítra již málo. Lidstvo jako celek má však podobně jako všechno na tomto světě jakési skryté regulační mechanismy. Když už něco není dlouhodobě životaschopného, pak je to odsouzeno k vyhynutí.

Rodina budoucnost určitě má. Ale jestli ji má jako součást naší dnešní podoby světa, by pro nás mělo být velkou otázkou, na kterou odpoví až budoucnost (Machula, 2008).

2.3.3 Prognózy versus realita

V knize Moderní rodina autora Iva Možného z roku 1990 mne velice zaujala prognostická kapitola nazvaná příznačně „Cesty k budoucnosti rodiny“. Vzhledem k tomu, že se jedná o materiál starý takřka 20 let, považuji za nanejvýš zajímavé zde uvést alespoň část „předpovědi“ tohoto uznávaného odborníka, kterou nyní můžeme srovnat se skutečností.

„Přání poznat svou budoucnost patří od nepaměti k největším touhám člověka. V této touze je uložen i jakýsi paradox, který ji činí nenaplnitelnou: svou budoucnost chceme poznat proto, abychom se jí vyhnuli. To platí pro člověka jako jednotlivce, ale i pro celá lidská společenství.

Pokud jde o stálost rodinného svazku, historičtí demografové a historikové rodiny se shodují na tom, že od počátku 16. století, kdy se to dá spolehlivěji sledovat, je s jistým kolísáním stejná. Pravděpodobnost, že děti budou vychovány úplným párem rodičů, kteří je zplodili, nebyla nikdy výrazně větší ani menší, než je dnes.

Neznamená to ovšem, že rodina je jakýsi nehybný monolit, který ční bez pohnutí v proudu času. Je-li ovšem tak obtížné rekonstruovat zpětně vývoj a ubránit se přitom projekci vlastních přání, potřeb a úzkostí do minulosti, je vůbec možné a smysluplné uvažovat s jakousi nadějí na vědeckou objektivitu o budoucím vývoji lidských institucí?

Prognostické či vývojové studie rodiny je možno koncipovat na třech odlišných úrovních časového horizontu.

Předpověď cesty rodiny k nejbližšímu horizontu se týká těch, kteří jsou už na světě. Uvážíme-li, jak důkladně máme zmapován vývoj rodinného chování v uplynulých 50 letech, nemělo by pro experty být obtížné předpovědět, co naše děti v rodinném životě čeká a jak na to budou asi reagovat. Jak bude vypadat česká rodina v prvních letech 21. století bychom už měli mít před sebou jako na dlani.

Měli bychom mít, ale nemáme. Hlavní potíží spočívá v tom, že sebelepší zmapování vývojového trendu neobsahuje v sobě poznání jeho setrvalosti. Určitých obecných výroků o nejbližší budoucnosti však schopni jsme, a poměrně velmi spolehlivých. Některé skutečnosti, jež budou určovat půdorys možných změn a dalších směrů vývojových trendů rodinného života, jsou tu přítomny už dnes.

Čtyři hlavní rozměry, určující půdorys pro budoucí rodinné chování dnes nastupující generace jsou: její početnost, dostupnost bytů jako individuálního prostoru k založení rodiny, zdraví potenciálních matek a otců jako přímý biologický předpoklad reprodukce a očekávatelnou kvalitu životního prostředí a stav přírodních zdrojů.

Tyto čtyři rozměry jsou nejspolehlivěji předpověditelné. Pak jsou tu ale ještě jiné, svým způsobem neméně významné determinanty budoucích možností dnes právě narozených dětí, kde vývoj probíhá o něco rychleji a překvapení se nevylučují.

Nejčastěji as velkými nadějemi jsou jako takový prvek zmiňovány nové technologie. O jejich dlouhodobějším dopadu na rodinu jsme už uvažovali. Většina technologií devadesátých let a počátku 21. století je tu však také už dnes přítomna. Už v nejbližší době mohou změnit povahu i produktivitu pracovního času dost podstatné části naší populace. Za určitých podmínek se pak změní povaha pracovního času a výsledky zvýšené produktivity práce přenesou do sfér mimopracovních a ovlivní rodinu nejenom v nových možnostech pro její volný čas, ale i tím, že odsunou některé dosud přísně limitující prvky životního způsobu, zvětší prostor pro možnosti jejího rozhodování a jednání a změny tedy i kvalitu jejího života.

Jak asi bude vypadat postmoderní párový život v následující generaci? Postmoderní vzorec cesty k rodině nebude odkládat nijak výrazněji dobu zahájení sexuálního života. Nevyloučí z něho ani jeho orientaci na hledání vhodného partnera k budoucímu rodičovství. České ženy a dívky však nebudou nadále do manželství a rodičovství tak spěchat.

Zesílí vůle k odložení mateřství. A u mužů vůle k odložení otcovství. Prodlouží se tím období mezi nejobvyklejší dobou zahájení pohlavního života a početím prvního dítěte, dlouhé dnes jenom tři, čtyři roky. Toto období se bude v nejméně dvou následujících desetiletích pozvolna, ale vytrvale prodlužovat – troufám si tvrdit, že až na dvojnásobek. Nezvýší se přitom nijak promiskuita. Namísto toho se stabilizuje nová instituce: nesezdané soužití. Anebo sezdané, ale odkládající rodičovství.

Nesezdaných soužití bude u nás v devadesátých letech přibývat. A prodlouží dobu svého trvání. Zatím u nás totiž ani zdaleka nenahrazuje tento způsob párového života řádné manželství – podle zatím nemnohých výzkumů trvá v průměru asi rok před sňatkem. Můžeme o něm mluvit spíše jako o snoubeneckém soužití. Je novou variantou cesty k manželství, nikoli alternativou manželství samého.

Na očekávaný odklad sňatku, zejména u mužů, mohou mít významný vliv i předpokládané změny v socioekonomickém klimatu. Zatím byla po dlouhá léta situace taková, že rozhodnutí pro sňatek vesměs stálo v životě jako první rozhodnutí, které mladý muž dělal za sebe skutečně on sám. Administrativně direktivní sociální klima od počátku 50. let do konce 80. let ovlivňovalo nutně i povahu životních drah. Prostoru k volbě v něm bylo pomálu. Na všech rozcestích – volba školy, povolání, koncepce profesní kariéry, získání bytu a volba bydliště, cesty a delší pobyty v cizí zemi a jiné kultuře – to všechno nezáviselo na mladém člověku samotném, ale o zvolené alternativě rozhodovaly možnosti, styky a tedy i úsudek rodičů.

Není divu, že si netrpělivost vzít věci konečně do vlastních rukou nacházela často první příležitost prorazit v okamžiku existenciální suverenity prvního početí – a prvního převzetí odpovědnosti za toto početí. I když pak ta odpovědnost tak často z nezkušených rukou po nedlouhé době vypadávala.

Pokud však socioekonomické změny vytvoří větší prostor pro životní rozhodování, pokud nabídnou a budou vyžadovat i větší pružnost v hledání životního projektu, pokud budou klást větší důraz na vlastní výkon, vynalézavost a předvídatost, pokud ocení schopnost riskovat i schopnost najít cestu z prohry a znovu poučeněji začít, mladí muži se nebudou hnát do ženitby a budou odpovědněji uvažovat o svém otcovství.

A mladé ženy pochopí rychle, jaký má smysl nechat si otce vyhlédnutého pro své budoucí dítě ozkoušet napřed trochu protivenství života, aby viděly, zda jeho lesk vydrží dál než k prvním potížím a neúspěchu. I ony přijdou na to, že otěhotnět v devatenácti není to nejmoudřejší, co mohou pro svou budoucí rodinu udělat. Že i pro ně bude výhodnější nejprve dozrát, rozhlédnout se po světě a postavit se na své nohy, než se skrze takové těhotenství emancipovat od rodičů, aby s dítětem v náručí upadly znovu do závislosti, často i horší. Na nezralém muži a / nebo zase na rodičích.

Dětí v rodině nijak nepřibude, realizovaná plodnost příští generace postačí sotva na prostou reprodukci. Ubude asi potratů, zejména tam, kde jsou dnes nejobvyklejší, tedy u vdaných žen před koncem třetí dekády jejich života. Snad se i u nás stane dostupnou a rozšířenou nejbezpečnější metoda antikoncepce pro tuto situaci – vasektomie.

Nevěř bude sotva méně, lze ale doufat, že rodiny se je naučí lépe zvládat. Zejména ženy, které získávaly v generaci matek s citovou a sexuální autonomií teprve první zkušenosti, si budou v generacích dcer a vnuček počínat vyrovnaněji. V případě nového silného citu k jinému muži, než je jejich manžel a otec jejich dětí, půjdou méně často za hlasem svého srdce, stěhující se do nové rodiny děti s sebou jako peřiny. Nevěru budou považovat jen za nevěru, jak to už po mnoho generací vesměs dělají muži, v těchto věcech zatím zběhlejší.

Pomůže k tomu snad i to, jak bude pokračovat krystalizace nového postavení muže v rodině a nakolik role otce, jejíž nová definice se hledá od konce 19. století, nabude pevnějších a ustálenějších obrysů. To by bylo i významným krokem k nalezení nové rovnováhy mezi mužem a ženou v rodině a pro oba dva také mezi jejich rodinnou a pracovní angažovaností.

Dá se očekávat, že mírně poklesne zaměstnanost žen – a ve věku raného mateřství více než mírně. Nedá se však očekávat, že by se ženy vrátily do rodiny a znovu začaly odvozovat svou identitu především od své mateřské role. To může platit jenom pro mnohodětné rodiny, těch však přibývat nebude. Zejména vzdělanější ženy se už své (ekonomické) nezávislosti nevzdají.

Je přirozené, že pokud se jim manželství nepovede, pod tlakem okolností i tyto ženy svůj projekt opustí a sáhnou po uloženém kapitálu dříve. podíl neúplných rodin v čele s matkou se zřejmě dále zvýší. Přibude také neúplných rodin v čele s otcem. Budou dále tvořit menšinu mezi neúplnými rodinami, ne však už tak zanedbatelnou. Zvýší se také podíl svobodného mateřství

Všeobecně se dá očekávat, že už dnes tak vysoká rozmanitost rodinných útvarů, v kterých lidé žijí, se ještě dále zvýší. Od všeobecného trendu k jednodětné rodině se odloučí boční proud rodin s novým důrazem na rodičovství a s větším počtem dětí; při stoupající rozvodovosti se upevní skupina rodin s tradičním pojetím nerozlučitelnosti manželského svazku na jedné straně, a na druhé straně skupina žen, které si najdou partnera jen pro početí dítěte a pak ho prostě opustí, aby mohly vychovávat své dítě v domácnosti s matkou, jak samy byly vychovány; pokud tu nerozhodují hospodářské zřetele, nač je vlastně v takové domácnosti muž, to jim v rozhodujícím období zůstalo utajeno. Homosexuální páry při zrůstající toleranci nabudou na sebevědomí a přestanou být v populaci tak neviditelné, jak dosud jsou. Určitou autonomii získají také lidé, kteří z vlastního rozhodnutí nechtějí nikdy založit rodinu a jejichž ideálem je uvědomělá bezdětnost, stejně jako lidé s vlohou pro osamělý život bez partnera, pro které dosud společnost ponechává tak málo prostoru. Mezi ženami přibude jednoznačně na povolání orientovaných výkonných profesionálek, které mají rády mužské klima tvrdé soutěživosti v práci a radost z vysokého postavení a úspěchu; na druhé straně ale jistě přibude i žen, které vědí, jak krásné je být ženou: vítězit svou slabostí, líbit se a okouzlovat.

Takový rozmanitější svět rádi předvídáme. Měl by na nás čekat za rohem. Ale, marná snaha, nevidíme tam. Jsme jako meteorologové, kterým po třech dnech začíná vycházet jen polovina předpovědí, takže to, co předvíдали, se stejně často stane, jako nestane. Takže – ať plánujeme a předvídáme budoucnost lidské rodiny se sebevětší odbornou znalostí, nezaujatostí, odpovědností a zdrženlivostí, činíme tak zároveň i s velkým lidským vědomím, že nakonec i naše děti čeká budoucnost stejně netušená, jak čekala nás.

A není právě tohle na tom to nejhezčí?¹³

¹³ Moderní rodina – Ivo Možný (stručný výtah ze str. 147-168)

3. Průzkum životního stylu současných rodin

3.1 Projekt průzkumu

Cíl empirické části – průzkumu.

Cílem průzkumu bylo provedení dotazníkového šetření, sestavení stupnice životních hodnot současné dospívající generace a její srovnání se stanovenými hypotézami. Dále pak zjištění převládajícího životního stylu současné rodiny s ohledem na oblast zdraví, vztahů či financí.

V rámci průzkumu šlo o zjištění, která z následujících životních orientací je převládající u současné dospívající generace a jak se tyto hodnoty liší podle vzdělání rodičů či bydliště dotazovaných:

- 1) Zdravý životní styl – stravování, sport
- 2) Život s rodinou a pro rodinu – vztahy, budoucnost
- 3) Volný čas – volnočasové aktivity
- 4) Duchovní hodnoty a duchovní život – náboženství, kultura
- 5) Zajištění a udržení nadstandardu – životní hodnoty

Konkrétně šlo o zjištění, jak tráví současná rodina svůj volný čas (každý sám nebo společně?), zda žije zdravě (sport, stravování apod.), jaké jsou životní hodnoty, zda dospívající dokážou plánovat svou budoucnost, kolik času věnuje současná rodina kultuře, jak moc je pro ni důležitý nadstandardní způsob života, nakolik děti kopírují životní styl rodičů apod.

Charakteristika metod (techniky) zpracování empirické části práce.

Výzkum byl prováděn prostřednictvím dotazníku, rozděleného do několika částí podle typu otázek a zjišťovaných odpovědí. Hlavním úkolem dotazníku bylo dát dotazovaným osobám prostor i pro vlastní pojetí odpovědi – jednalo se tedy i o otevřené otázky s dostatečným prostorem pro vyjádření. Otázky byly zaměřeny především na zmapování životního stylu a hodnot rodiny, ve které dotazovaný vyrůstá a celkové zjištění názorů dotazovaných na téma životní hodnoty, rodina a mezilidské vztahy.

Průzkum byl prováděn převážně v jihomoravském kraji, tudíž jeho platnost je touto oblastí limitována.

Charakteristika výběrového souboru.

Vzorek dotazovaných pro provedení výzkumu byl vybírán náhodně. Tento vzorek obsahoval 52 studentů druhého ročníku střední školy – gymnázia z jihomoravského kraje a 7 žáků osmých tříd základní školy praktické ze zlínského kraje.

Hypotézy

I. Zdravý životní styl

H1 – V rodinách převládá nezdravé stravování

H2 – Ve více jak dvou třetinách rodin se neprovozují žádné pohybové aktivity

II. Život s rodinou a pro rodinu

H3 – V nadpoloviční většině rodin spolu netráví volný čas

H4 – V nadpoloviční většině panují dobré vztahy mezi rodiči a dětmi

H5 – Více jak 70% respondentů neplánuje založení rodiny dříve jak ve 27 letech

III. Duchovní život a hodnoty

H6 – Více jak dvě třetiny rodin se nevěnuje kulturním aktivitám vůbec nebo jen výjimečně.

H7 – Více jak 70% rodin nemá výrazné finanční problémy

H8 – U více jak poloviny respondentů převládá názor, že peníze jsou k životu potřebné, ale ne nejdůležitější

IV. Vliv lokálního prostředí na životní styl rodiny

H9 – V oblasti zdravého stravování rodiny se projeví rozdíly mezi rodinami městskými a venkovskými

H10 – V oblasti duchovního života rodiny se projeví rozdíly mezi rodinami městskými a venkovskými

V. Vliv vzdělání rodičů na životní styl rodiny

H11 – Rodiny, kde rodiče mají vyšší vzdělání, budou klást větší důraz na kulturu

H12 – Rodiny, kde rodiče mají vyšší vzdělání, budou mít blíže ke zdravému životnímu stylu.

3.2 Vyhodnocení průzkumu

Celkem se průzkumu zúčastnilo 52 studentů druhých ročníků čtyřletého gymnázia a 7 studentů osmé třídy ZŠ praktické. Gymnázium, které mi umožnilo provést dotazníkové šetření mezi svými studenty, je zapojeno do projektu „Škola podporující zdraví“¹⁴ – věřím tedy, že výsledky mého průzkumu budou pro tuto školu přínosné a pomohou při zlepšení prostředí studentů.

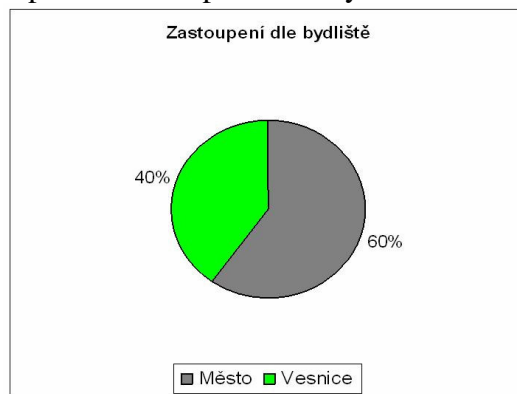
Ve vybraných oblastech jsem provedla oddělené vyhodnocení výsledků studentů z jednotlivých škol pro účely komparace dosažených hodnot.

Obecná data

Na grafech č. 1 a č. 2 je znázorněno zastoupení respondentů dle pohlaví a bydliště.

Graf č. 1

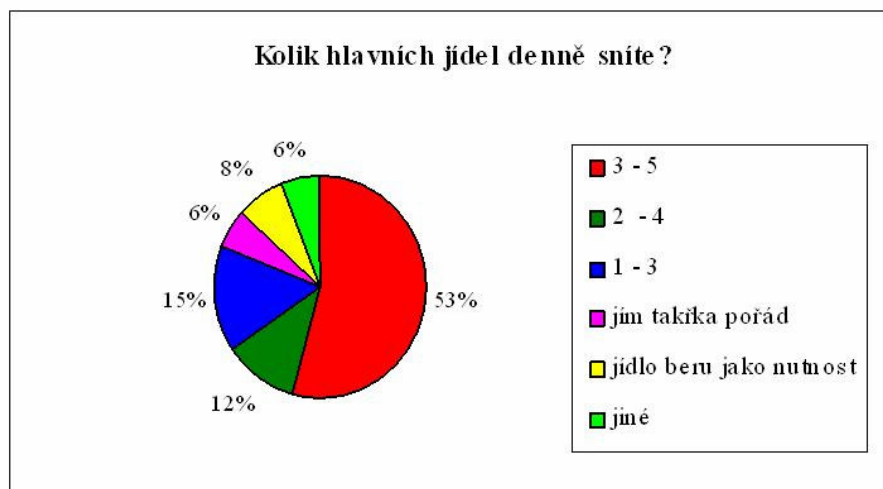

Graf č. 2

Způsob stravování

Graf č. 3 znázorňuje pravidelnost stravování, respektive kolik hlavních jídel denně respondent konzumuje. Z výsledků je zřejmé, že v převážné většině se dotazovaní stravují pravidelně a to min. 3x denně.

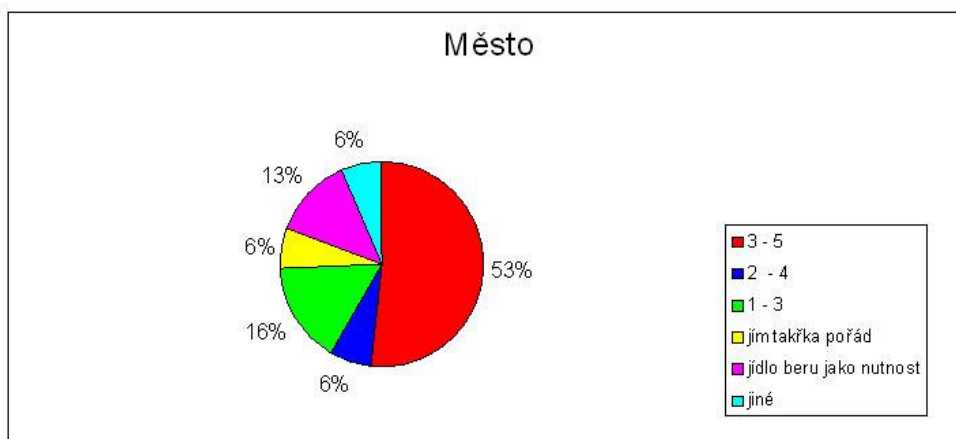
Jako jinou odpověď dotazovaní většinou uváděli nepravidelné stravování během pracovních dnů a bohatší jídelníček o víkendech a svátcích – tedy domácí kuchyně v rámci rodinného kruhu.

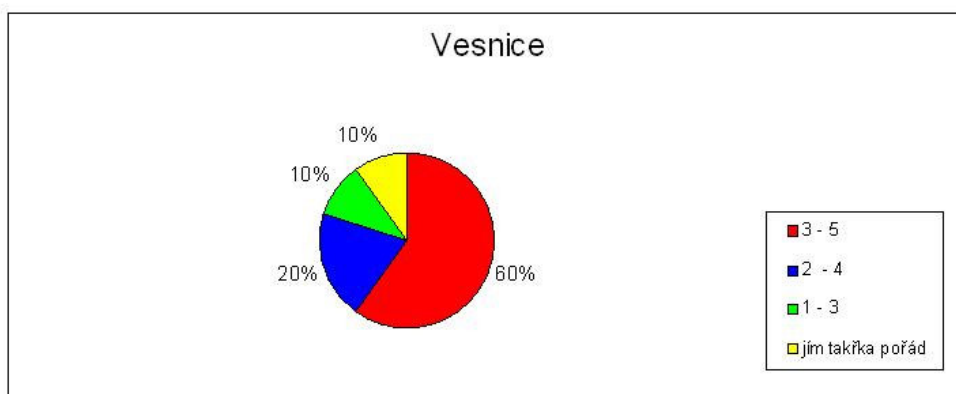
Graf č. 3

¹⁴ Program Škola podporující zdraví (dříve Zdravá škola) je program Světové zdravotnické organizace, který je od roku 1991 k dispozici také školám v ČR. Cílem programu je trvale umožňovat optimální vývoj a rozvoj každého jednotlivce, žáka a učitele v součinnosti s rodiči a obcí, po stránce tělesné, duševní, sociální a duchovní. Program je současně nástrojem včasné primární prevence civilizačních chorob, antisociálního chování a všech závislostí.

Grafy č. 4 a č. 5 zobrazují pravidelnost stravování dle bydliště dotazovaných. Je zde patrný rozdíl k přístupu ke stravování – mezi městskými dětmi se objevují signály poruchy příjmu potravy.

Graf č. 4

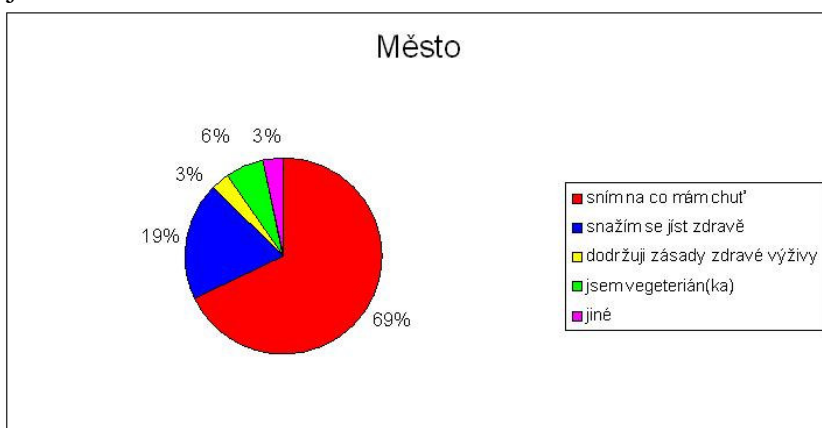
Graf č. 5

Graf č. 6 znázorňuje pestrost stravování. Dotazovaní uvádějí, že sní, na co mají právě chuť, ačkoli si uvědomují, že to není právě nejzdravější, a to v celých 71%, 21% se alespoň snaží o zdravou životosprávu a pouze mizivé procento dodržuje zásady zdravé výživy.

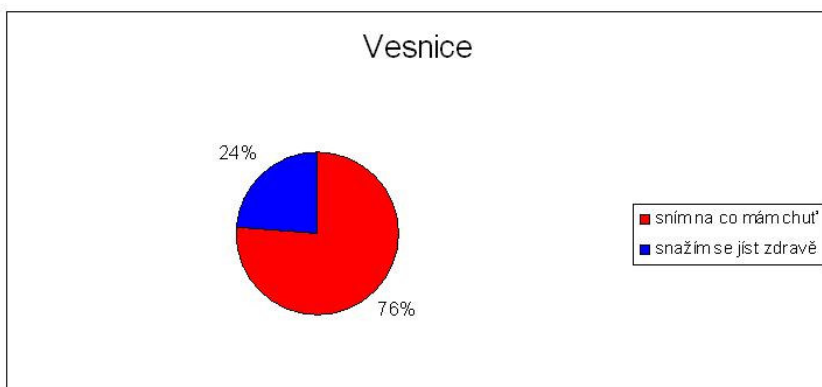

Graf č. 6

Z grafů č. 7 a č. 8 je patrné, že snaha o zdravou životosprávu vychází zejména ze strany respondentů, žijících ve městě.

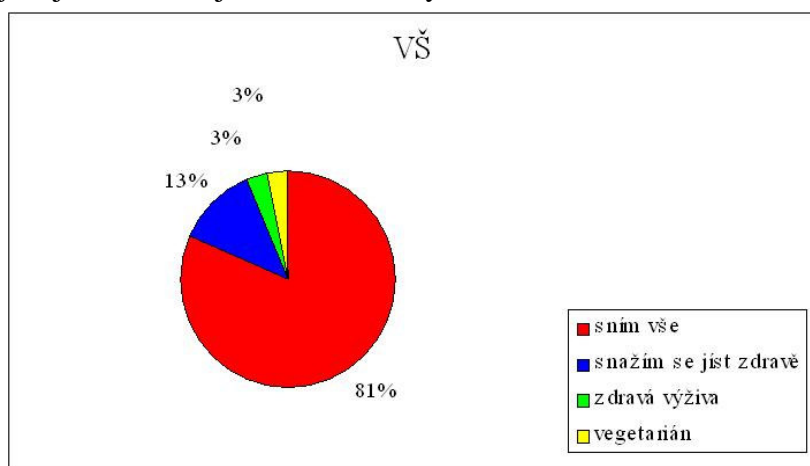

Graf č. 7

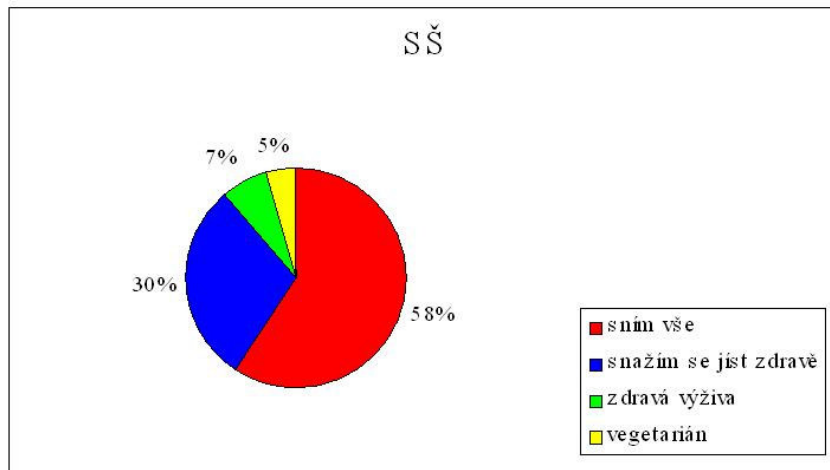

Graf č. 8

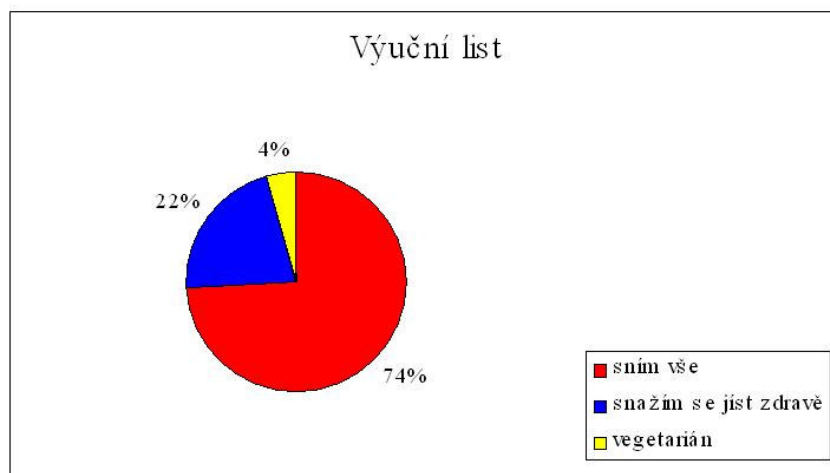
Z grafů č. 9 až č. 12 pak vyplývá, že rovněž vzdělání rodičů respondentů má vliv na pestrost jejich stravování – u dotazovaných, jejichž rodiče mají vysokoškolské nebo středoškolské vzdělání, se objevuje snaha a zájem o zdravou výživu.

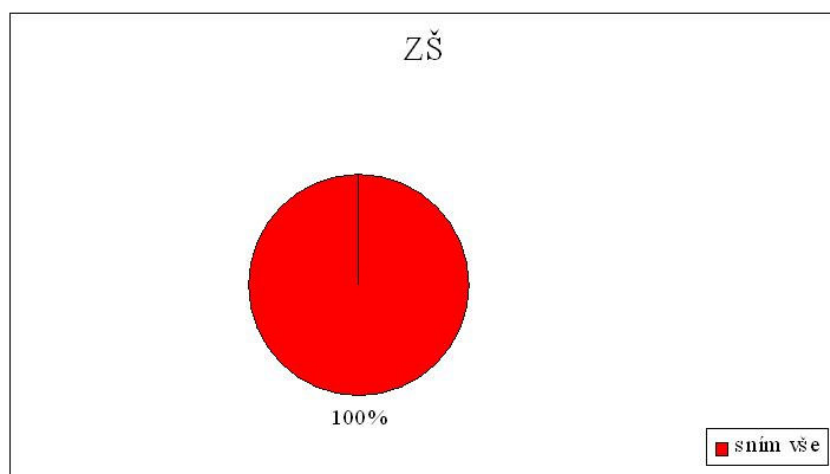
Graf č. 9

Graf č. 10

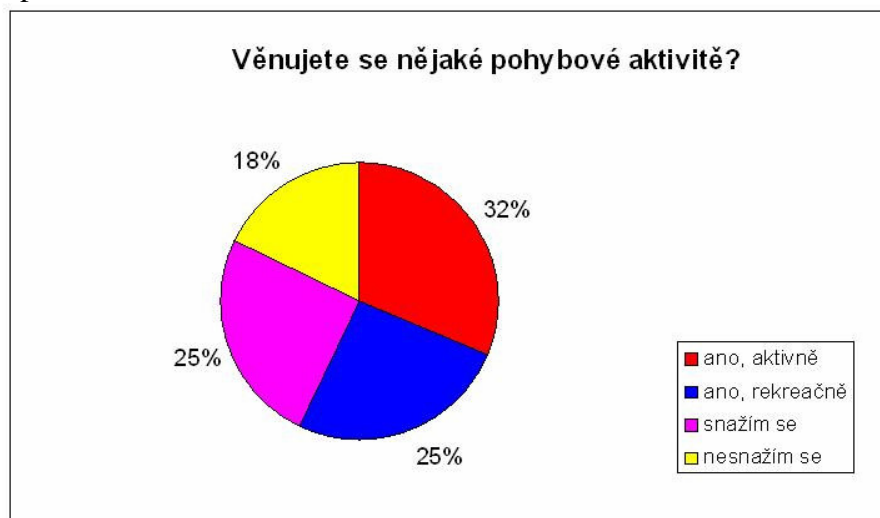
Graf č. 11

Graf č. 12

Pohybové aktivity, relaxace

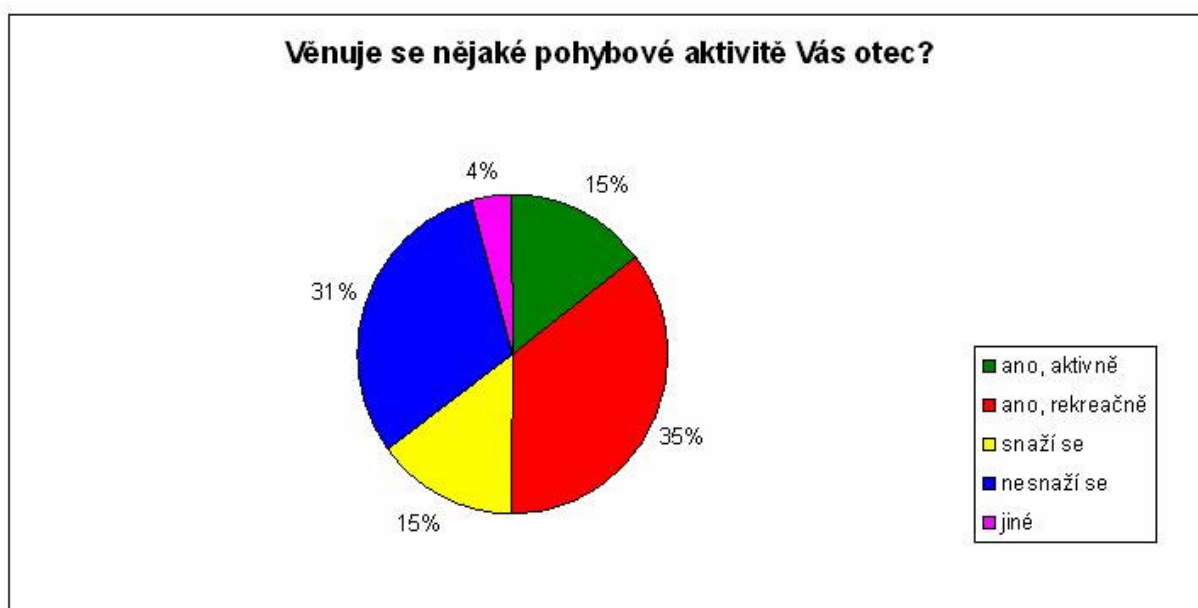
Z grafu č. 13 je patrné, že více jak 80% dotazovaných sportuje buď aktivně nebo rekreačně, příp. se alespoň snaží o pravidelnou pohybovou aktivitu. Pouhých 18% přiznává, že se nejen žádnému sportu či jiné aktivitě nevěnují, ale že se o ni ani nesnaží a dávají přednost pasivnímu odpočinku.

Graf č. 13

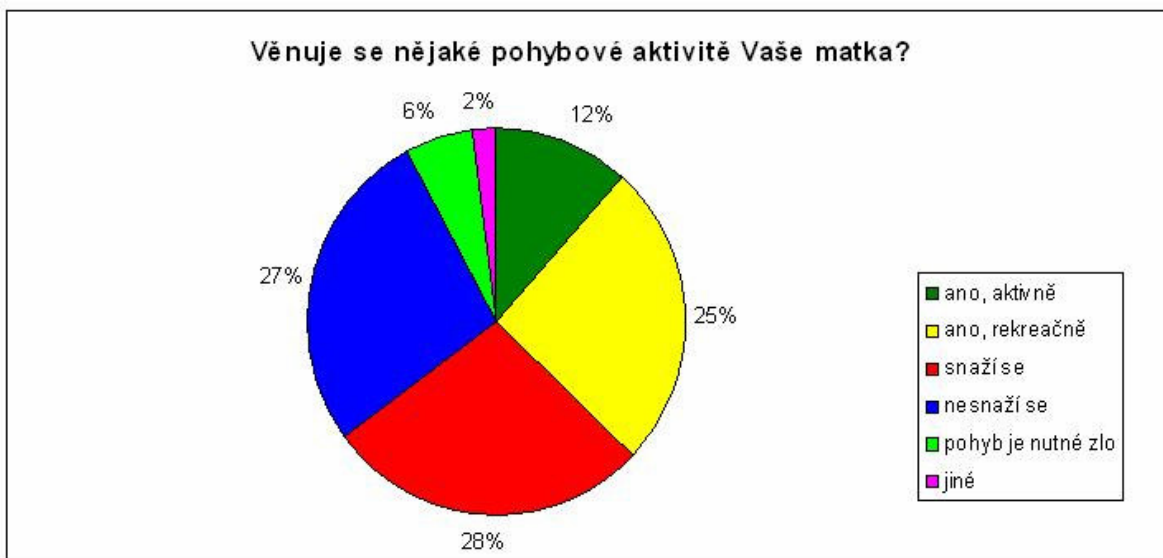
Graf č. 14 a č. 15 ukazuje, jak jsou na tom se sportem a jinou pohybovou aktivitou rodiče dotazovaných.

V případě otců se jedná o celých 65% těch, kteří se ve fyzické kondici udržují, ačkoli podíl aktivního sportování ustupuje sportu rekreačnímu. Poměrně vysoký podíl patří i těm, kteří se žádné pohybové aktivitě nevěnují – ať již z důvodu nedostatku času nebo ze zdravotních důvodů, jak vyplývá z jiných odpovědí respondentů.

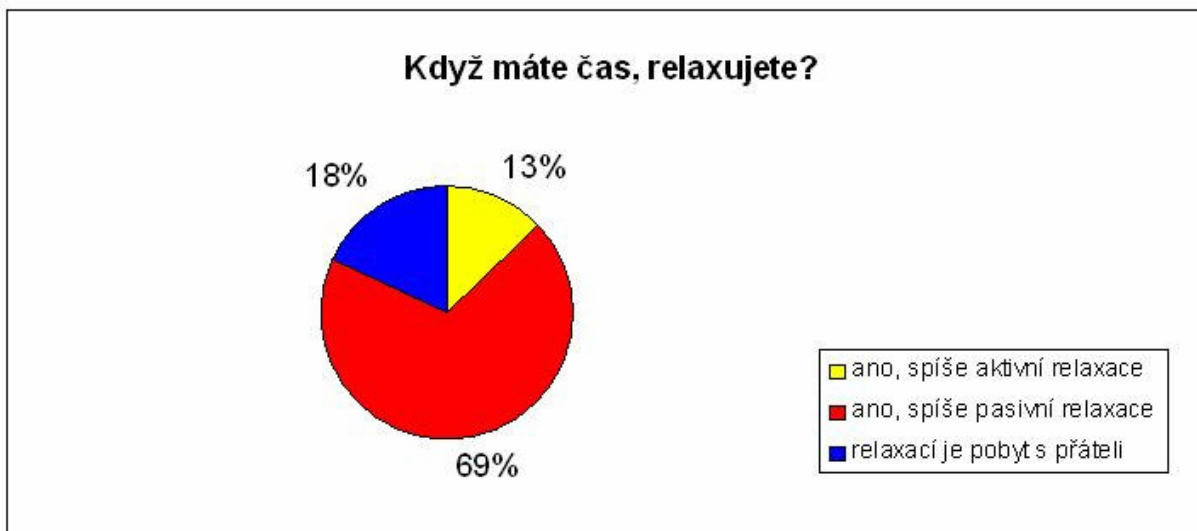
Graf č. 14

Rovněž v případě matek dotazovaných je zřejmá snaha o pohybovou aktivitu, nicméně se zde již objevují i odpovědi typu „tělesný pohyb je pro ni nutné zlo“. Mezi jinými odpověďmi mě vskutku zaujala tato: „Denně něco uklízí, takže se to dá považovat za sport“. Nutno konstatovat, že autorem této odpovědi byl chlapec.

Graf č. 15

Graf č. 16 odhaluje, kde a jakým způsobem dnešní mládež relaxuje. 2/3 respondentů, dle předpokladů, pokládá za relaxaci sledování televize či čas strávený u počítače. Do této skupiny se ovšem zařazují i ti, kteří relaxují při četbě knihy či poslechu hudby. Zbývající třetina dotazovaných dobíjejí svou energii aktivním způsobem – tedy převážně sportem či jinou pohybovou aktivitou, příp. tráví svůj čas s přáteli. Jako jinou odpověď dotazovaní uváděli např. i návštěvu různých kroužků, hru na hudební nástroj, zpěv apod.

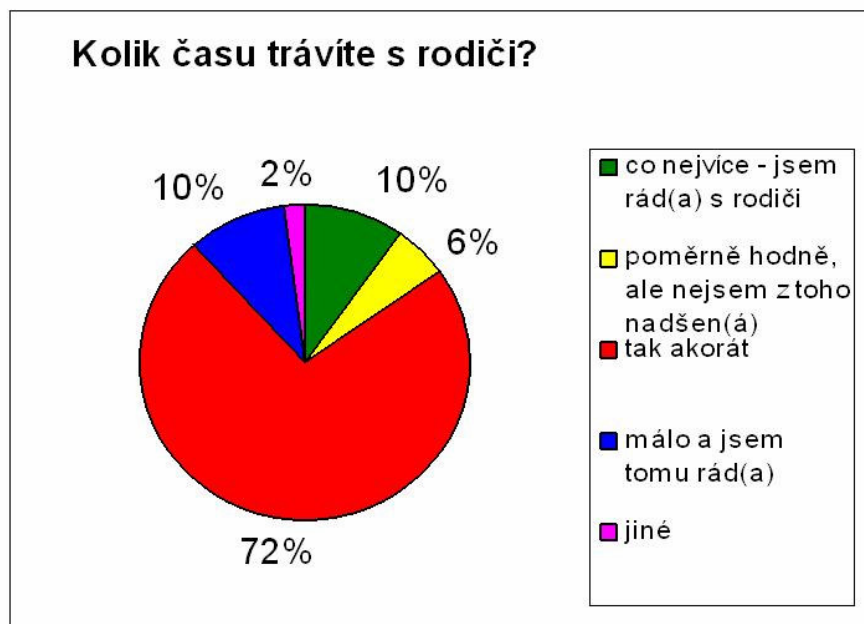

Graf č. 16

Vztahy v rodině

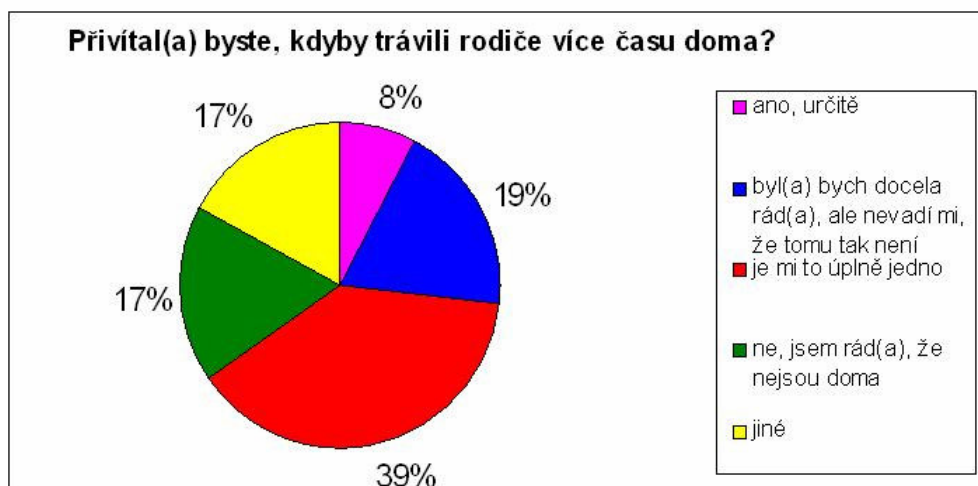
Další oblastí, kterou vyjadřují grafy č. 17 až č. 22 jsou vztahy mezi rodiči a dětmi a společné trávení volného času.

Pokud se podíváme na graf č. 17, je z něj zřejmé, že ani jedna odpověď nevypovídá o tom, že by čas, strávený s rodiči, byl pro dotazované nedostatečný. Celých 72% jej považuje za vyhovující – tzn. ani málo, ani moc. Z některých odpovědí, psaných vlastními slovy, se dá pouze odhadovat, že jejich pisatelé trpí nedostatkem pozornosti a času svých rodičů.

Graf č. 17

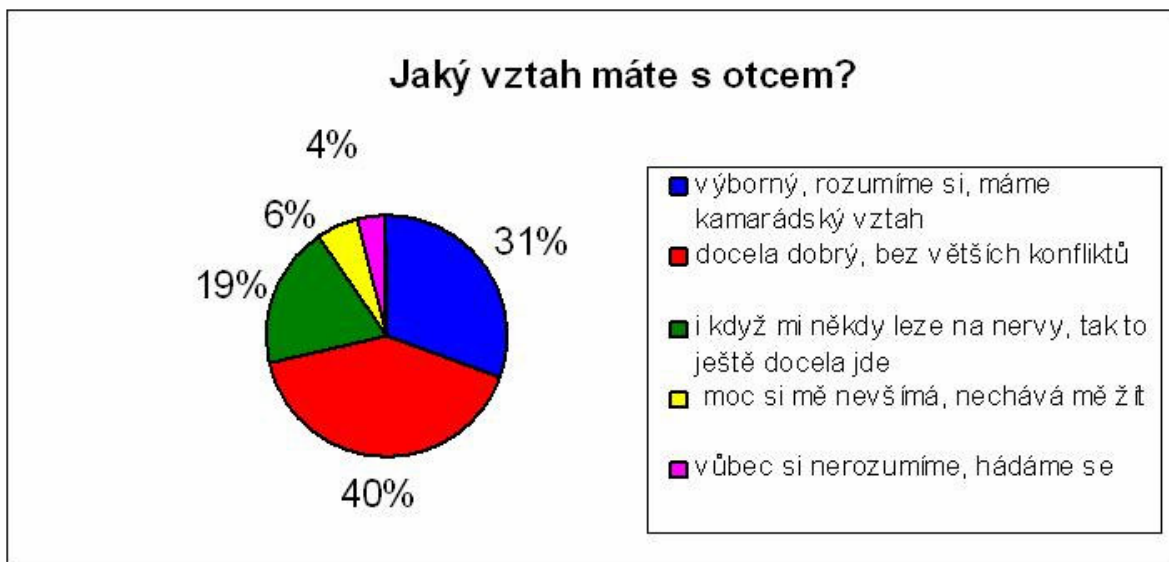
Z grafu č. 18 už je více patrné, že by někteří dotazovaní přivítali, kdyby s nimi jejich rodiče trávili více času, a to v takřka celé 1/3 odpovědí. Poměrně velká, vlastně největší část připadla odpovědi „je mi to jedno“, což s sebou samozřejmě nese věk dotazovaných. Z jiných odpovědí vyplývá, že někteří z rodičů pracují doma, příp. jeden z rodičů (otec) jezdí domů jen na víkendy a přes týden je pracovně mimo domov. V náznacích se objevují signály, že rodiče tráví v práci (nebo pracovními povinnostmi) více času než doma s rodinou.

Graf č. 18

Grafy č. 19 a č. 20 ukazují na vztahy rodič – dítě.

Graf č. 19 ukazuje, že ve více než 2/3 rodin mají respondenti se svými otci výborný, příp. nekonfliktní vztah. Ve zbývajících třetině odpovědí už se začíná objevovat nedorozumění, pocit nepochopení, příp. rovnou otevřené konflikty. V převážné většině se tyto odpovědi objevují u dívek, v některých případech se dotazovaní zmiňují i o neúplné rodině.

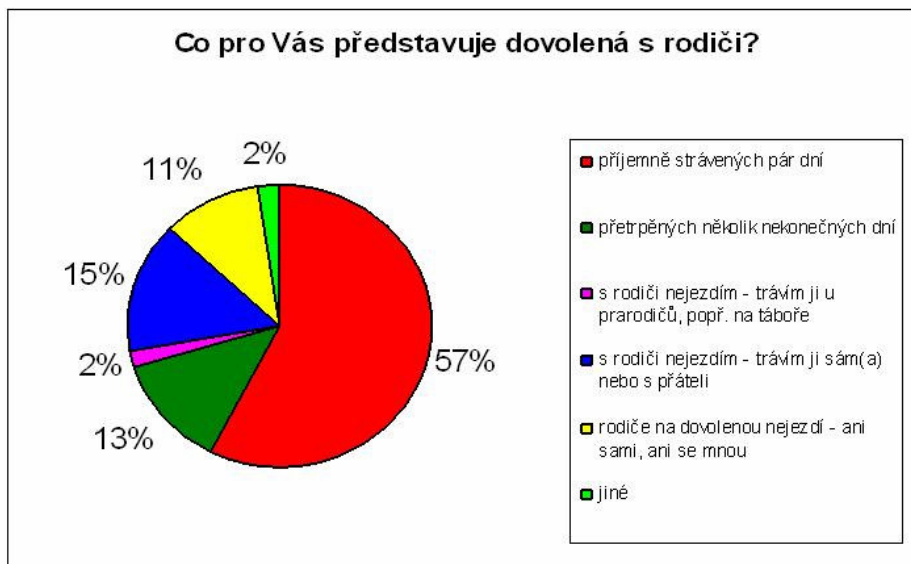
Graf č. 19

Graf č. 20 ukazuje, že vztahy s matkou má výborné či nekonfliktní celých 90% respondentů, zbývajících 10% uvádí, že se sem tam nějaké to nedorozumění objeví, ale nezpůsobuje vzájemnému vztahu žádné větší trhliny.

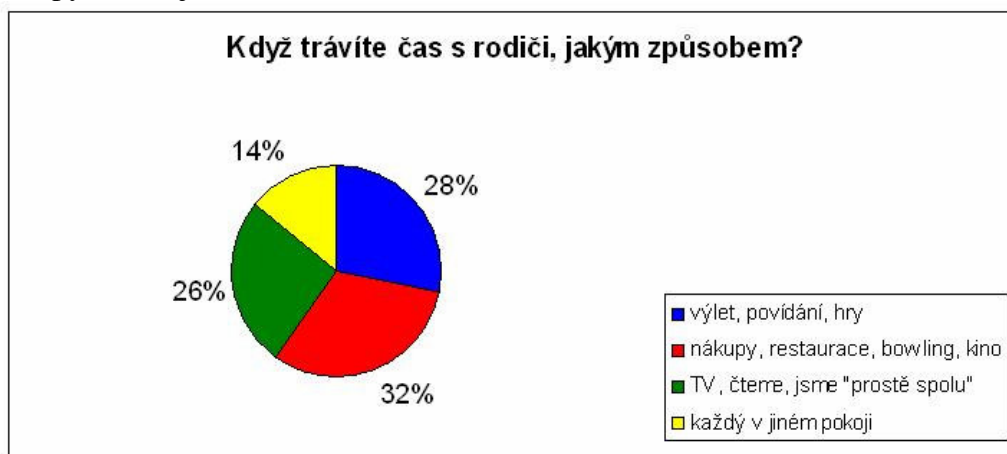
Graf č. 20

Dovolenou, strávenou společně s rodiči, považuje – jak je patrné z grafu č. 21 – nadpoloviční většina respondentů za příjemně prožitých pár dní. Zbytek odpovědí se rovným dílem rozděluje na ty, kteří společnou dovolenou považují za utrpení, ty, kteří na dovolenou jezdí s přáteli nebo ty, kteří na dovolenou nejezdí vůbec. Dotazovaní vlastními slovy vysvětlují, že do určitého věku na společné dovolené jezdili, ale teď už jsou na to prostě příliš dospělí, nudí je to a lépe se pobaví s přáteli než s rodiči.

Graf č. 21

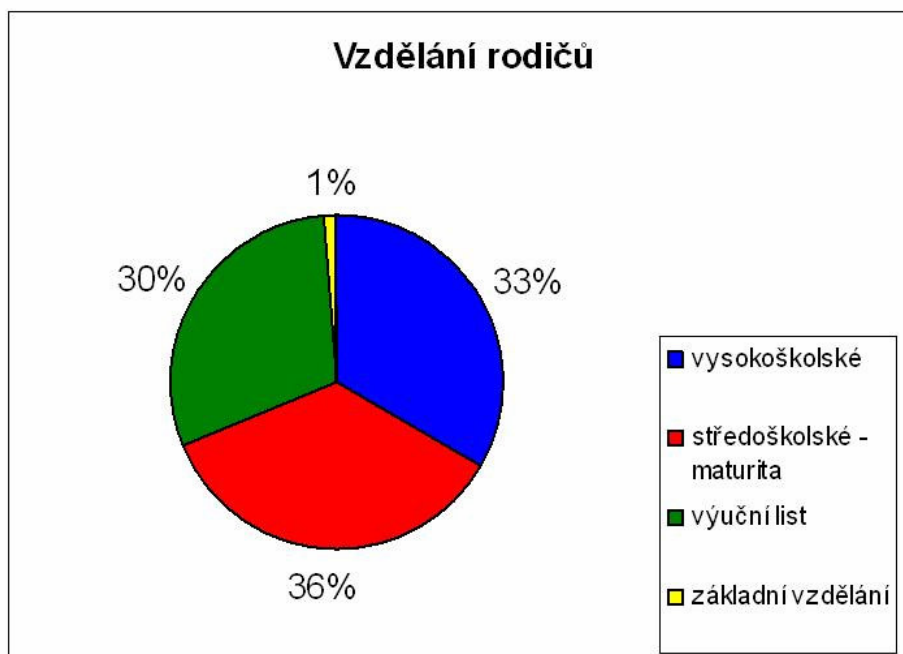
Graf č. 22 naznačuje, jak tráví dnešní rodina svůj volný čas, pokud už ho tráví společně. Převažující činností jsou návštěvy obchodních center, restaurací a ostatních vymožeností moderního konzumu jako např. bowling, kuželky, multikina apod. Výlety, konverzace či společenské hry jsou odsunuty až na druhé místo, bronzová medaile pak patří sledování televize. Všechny výše uvedené činnosti jsou takřka vyrovnané a vyjma 14% respondentů, kteří uvedli, že jsou raději sami ve svém pokoji než pohromadě s rodinou, se mezi odpověďmi nevyskytovala ani jedna, která by naznačovala, že spolu rodina čas vůbec netráví nebo že by společné chvíle byly nepřekonatelně nesnesitelné. V některých případech se však objevila i poznámka, že takřka jediné společné chvíle jsou ty, kdy se rodina sejde u jídla nebo jde na víkendový nákup, velmi častá byla kombinace prvních tří možností – tedy občas výlet, občas nákupy, občas jen televize.

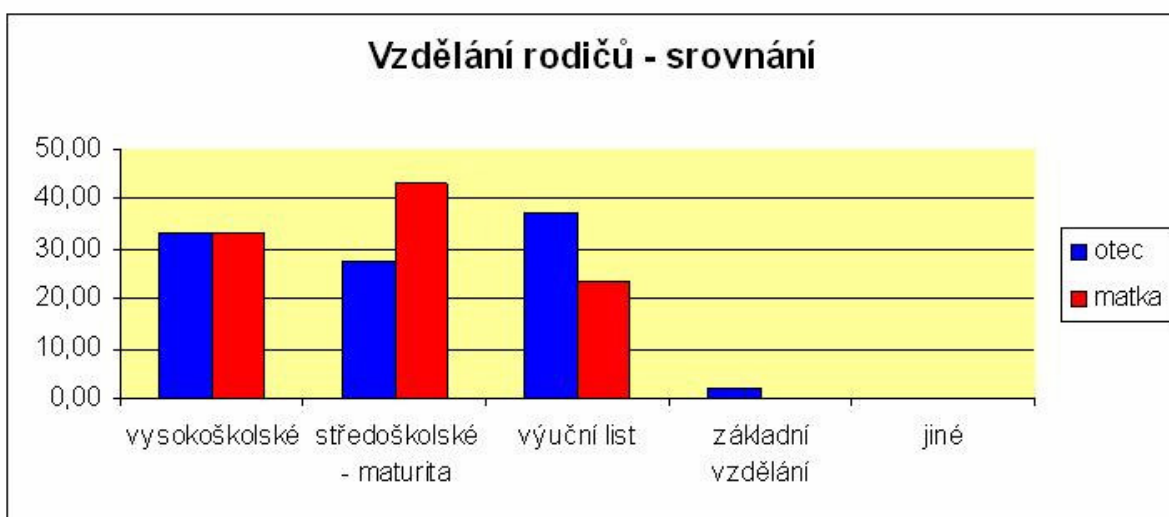
Graf č. 22

Vzdělání rodičů

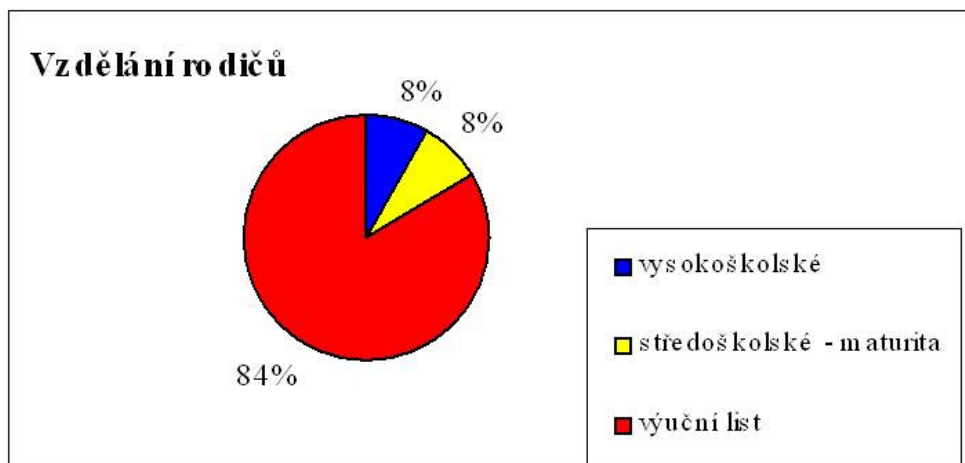
Grafy č. 23 až č. 26 znázorňují nejvyšší dosažené vzdělání rodičů respondentů. Ačkoli je poměr značně vyrovnaný, přesto převažuje maturita, následují vysoká škola a poté výuční list. Zde jsem se rozhodla pro zajímavost vyhodnotit zvlášť odpovědi studentů gymnázia (grafy č. 23 a č. 24) a žáků ZŠ praktické (grafy č. 25 a č. 26). Z těchto grafů vyplývá, že jsou mezi výsledky jednotlivých škol značné rozdíly – u studentů gymnázia činí podíl vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných rodičů celých 69%, zatímco u žáků ZŠ praktické to činí pouhých 16%. Z grafů obou škol je rovněž patrné, že vyšší vzdělání mají matky dotazovaných.

Graf č. 23

Graf č. 24

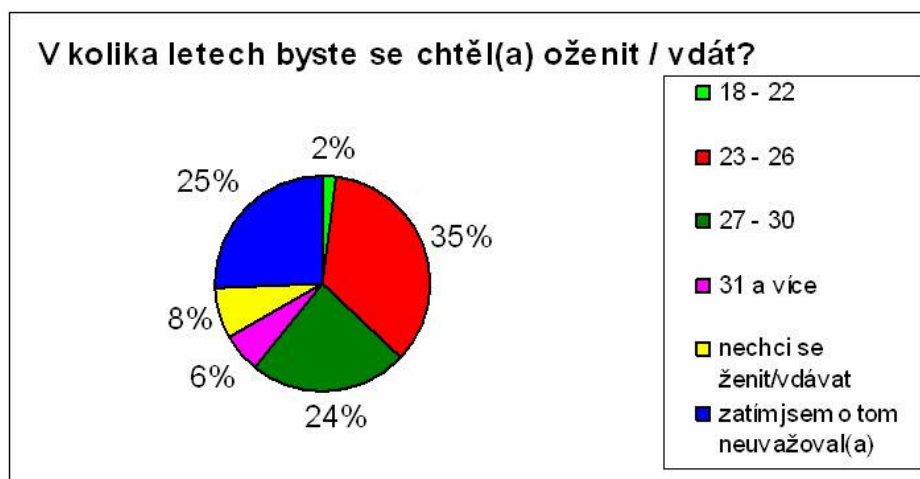
Graf č. 25

Graf č. 26

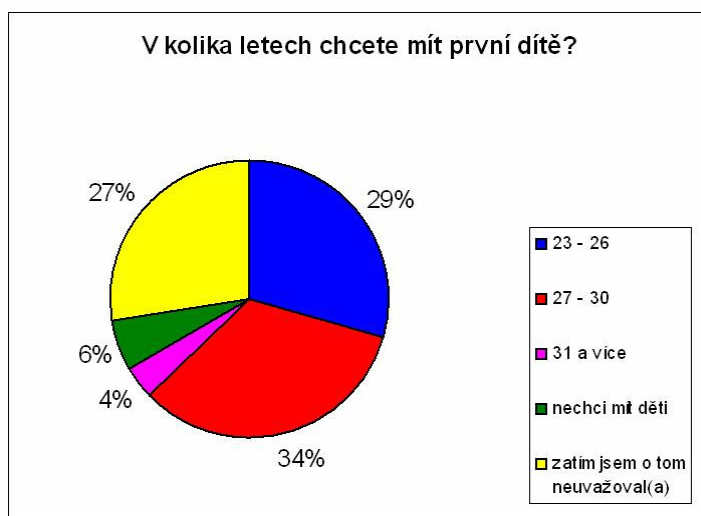
Plánování budoucnosti

Plány do budoucna respondentů podhalují grafy č. 27 až č. 31. Jak je zřejmé na grafu č. 27, v nejvíce případech by respondenti chtěli vstoupit do manželství mezi 23 – 26 rokem. Následuje ¼ odpovědí, že dotazovaní zatím ani zdaleka neuvažovali o svatbě či zakládání rodiny a stejný podíl odpovědí směřovalo až k věku 27 – 30 let.

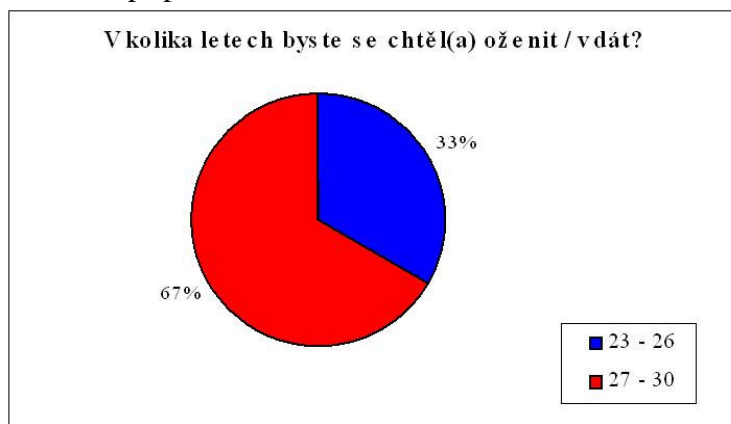
Graf č. 27

První dítě by si přála mít největší část dotazovaných ve věku 27 – 30 let, jak ukazuje graf č. 28. Následuje 29% těch, kteří by rádi měli první dítě již ve věku 23 – 26 let a celých 27% dotazovaných o dětech zatím vůbec neuvažovalo. Neobjevilo se ani jedno přání pořídít si první dítě před 23 rokem života.

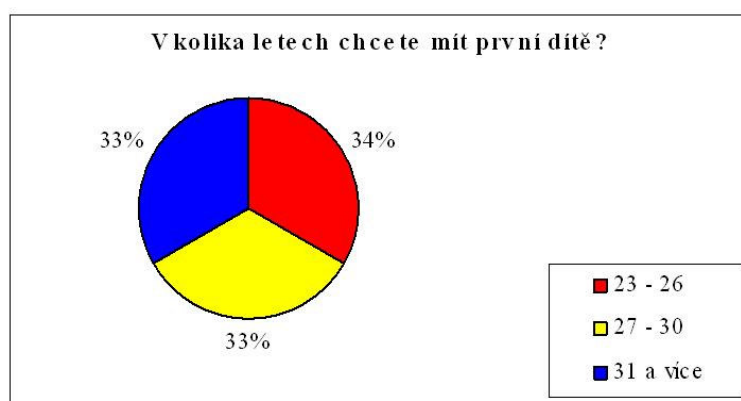

Graf č. 28

Graf č. 29 a č. 30 zachycuje opět pro zajímavost srovnání vyhodnocených odpovědí žáků ZŠ praktické – nevyskytují se zde sice markantní rozdíly v plánovaném věku vstupu do manželství či založení rodiny, zajímavé ovšem je, že na rozdíl od odpovědí studentů gymnázia se zde vůbec nevyskytují eventuality typu „vůbec jsem o tom neuvažoval(a)“ či „nechci se vdávat/ženit“, příp. „nechci mít děti“

Graf č. 29

Graf č. 30

Graf č. 31 znázorňuje spíše kladný či spíše záporný názor na založení rodiny bez uzavření manželství. Ačkoli převládá názor spíše kladný, rozdíl není velký a dalo by se říci, že se jedná spíše o dva rozdělené tábory. Tato otázka byla položena pro vlastní pojetí odpovědi, které byly v mnoha případech vskutku rozličné.

Pokud bych je měla rozdělit do několika hlavních směrů, byly by to tyto:

1. Jsem radikálně proti, založení rodiny bez manželství je nesmysl
2. Nejsem zásadně proti, ale já osobně bych toto nechtěl/a
3. Nevadí mi to, je to každé věc
4. Souhlasím s tím, v dnešní době je to již běžná záležitost
5. Je mi to jedno

Dle předpokladů byli proti zejména ti respondenti, kteří uvedli, že jejich rodina vyznává nějaké náboženství, zejména pak křesťanství.

Graf č. 31

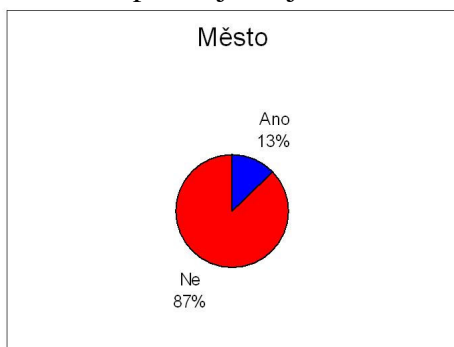
Náboženství

Z grafu č. 32 vyplývá, že mezi současnými rodinami převažují ty, ve kterých se nevyznává žádné náboženství – jedná se o celých 80% rodin. Několik respondentů uvedlo, že má věřící prarodiče, ale rodiče již jsou nevěřící.

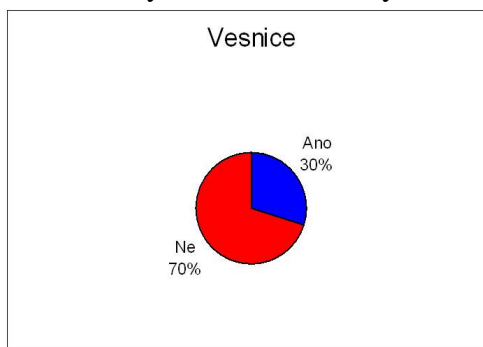

Graf č. 32

Na grafech č. 33 a č. 34 se projevil rozdíl mezi vyznáváním náboženství dle lokality. Dle očekávání se potvrdil vyšší podíl věřících rodin mezi respondenty, žijícími na vesnici. Nicméně i přesto je zřejmé, že náboženství se ze současných rodin začíná vytrácet.

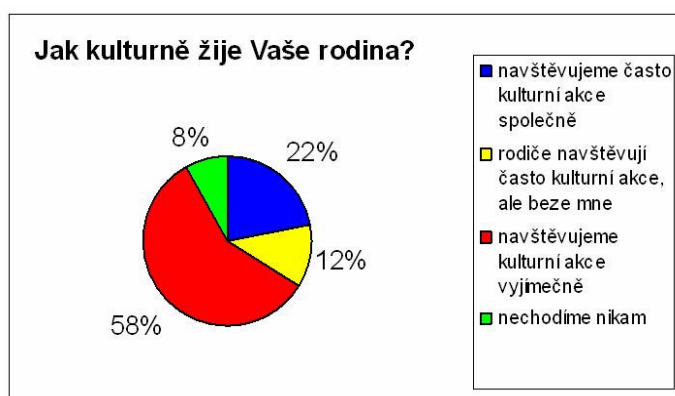
Graf č. 33

Graf č. 34

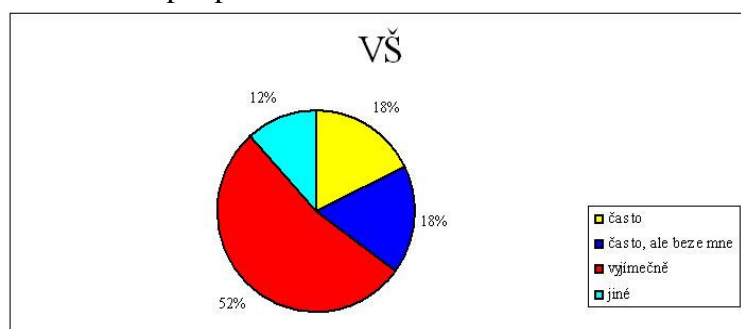
Kulturní život

Kulturní život rodiny mapují grafy č. 35 až č. 39. Z grafu č. 35 je zřejmé, že nadpoloviční většina respondentů navštěvuje se svými rodinami kulturní akce pouze výjimečně, pouhá ¼ dotazovaných žije pravidelným kulturním životem. Někteří z dotazovaných uváděli, že chodí za kulturou většinou sami, bez rodičů, příp. pouze s jedním z rodičů (zejména s matkou).

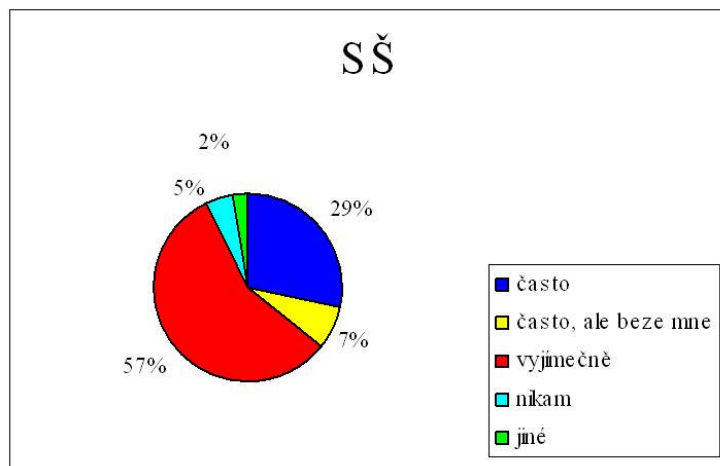

Graf č. 35

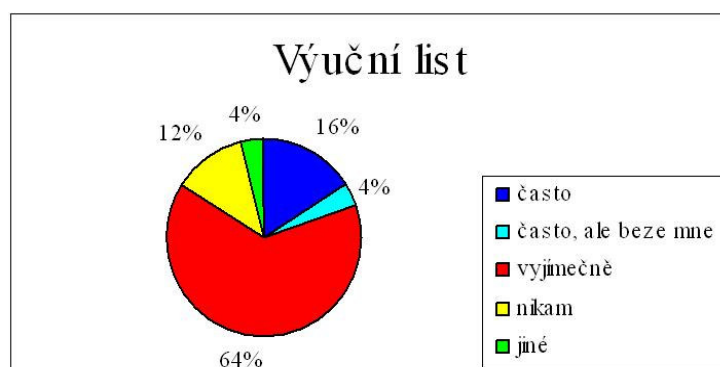
Na grafech č. 36 až č. 39 je provedeno rozdělení odpovědí respondentů dle vzdělání rodičů a potvrzuje se zde předpoklad, že vzdělání rodičů respondentů ovlivní kulturní život rodiny. Třebaže stále zůstává nadpoloviční většina těch, kteří navštěvují kulturní akce pouze výjimečně, u středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných rodičů je patrný vyšší podíl snahy o kulturní život. Oproti tomu např. u rodičů se základním vzděláním je bez debaty zřejmé, že kulturní život zde skutečně podporován není.

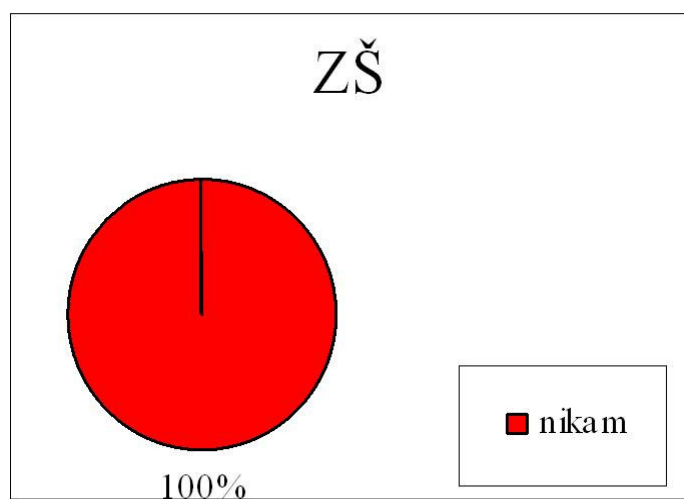
Graf č. 36

Graf č. 37

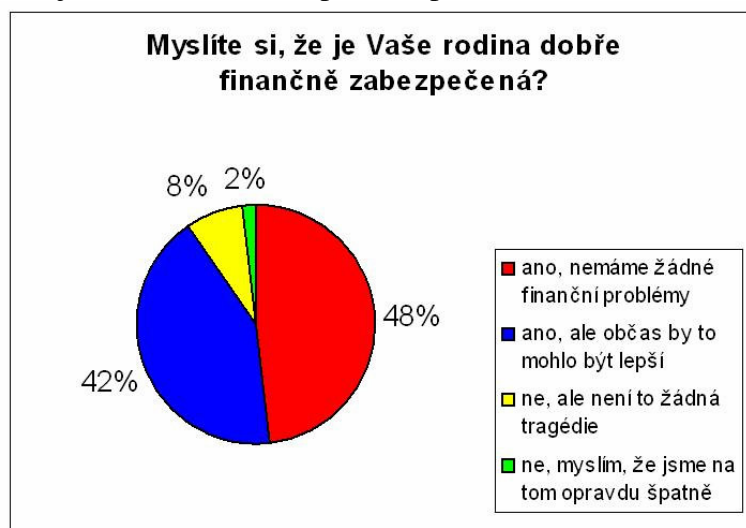
Graf č. 38

Graf č. 39

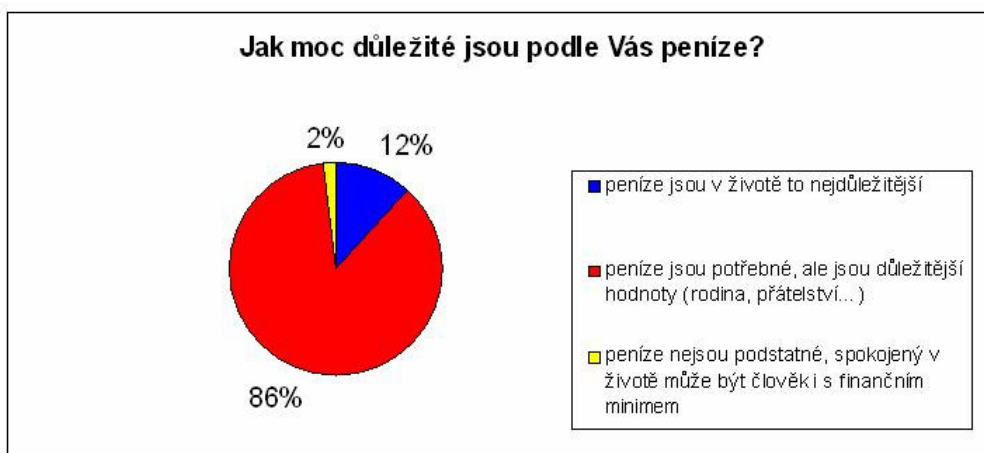
Finance

Grafy č. 40 a č. 41 vypovídají o finanční situaci rodiny a o hodnotě peněz pro dotazované. Graf č. 40 ukazuje, že takřka polovina respondentů se domnívá, že jejich rodina je finančně dobře zabezpečená a nemá žádné problémy. Dalších 42% přiznává, že se sem tam nějaký problém s penězi objeví, ale nijak to neomezuje bezproblémový chod domácnosti. Pouhých 10% uvádí, že rodina je na tom finančně opravdu špatně.

Graf č. 40

Jak vyplývá z grafu č. 41, celých 86% dotazovaných pokládá peníze za potřebné, nicméně ne za nejdůležitější. Nad hodnotu peněz kladou jiné, vyšší hodnoty – rodinu, přátelství, zdraví apod. 12% se domnívá, že nic není v životě důležitější než-li peníze a 2% je ba naopak přesvědčena o tom, že člověk může vést šťastný a spokojený život i bez peněz, respektive pouze s finančním minimem. Jak uvedl jeden respondent vlastními slovy, „je třeba od všeho trochu, ale všeho moc škodí...“

Graf č. 41

Do oblasti financí rovněž patřila další otevřená otázka „Co si představíte pod pojmem ‚nadstandardní způsob života‘?“

Ačkoli se zde objevila spousta různých odpovědí, všechny by se daly rozdělit do dvou základních skupin, a to:

1. peníze, luxus, vše, na co si člověk vzpomene
2. šťastný a spokojený život, láska a přátelství

3.3 Závěrečné shrnutí

„...A proto musím konstatovat, že výsledek mého průzkumu je nejednoznačný. Valná většina mládeže již našla zodpovědný přístup k životu, existuje však ještě nejméně 50% těch, kteří životní zodpovědnost teprve hledají...“

úryvek z filmu *Vrať se do hrobu*

Na závěr bych ráda zrekapitulovala výsledky dotazníkového šetření a provedla verifikaci stanovených hypotéz.

Předpokládala jsem, že v současných rodinách bude převládat nezdravé stravování a takřka žádné pohybové aktivity (viz. hypotéza H1 a H2).

H1 – V rodinách převládá nezdravé stravování

Hypotéza se potvrdila – 71% dotazovaných uvedlo, že sní to, na co má právě chuť, ačkoli si uvědomují, že to není právě nejzdravější. Na druhou stranu 53% dotazovaných se snaží jíst pravidelně, tzn. snídaně, oběd, večeře, příp. svačiny

H2 – Ve více jak dvou třetinách rodin se neprovozují žádné pohybové aktivity

Hypotéza se nepotvrdila – 32% dotazovaných sportuje aktivně, 25% se sportu věnuje rekreačně a stejné procento dotazovaných cvičí doma, chodí na procházky, příp. se snaží věnovat nějaké jiné pohybové aktivitě.

Rovněž rodiče dotazovaných se v nadpoloviční většině věnují pohybovým aktivitám, ať již aktivně, či rekreačně

Rovněž jsem předpokládala, že se v dané oblasti projeví rozdíly dle bydliště či vzdělání rodičů respondentů (viz. hypotéza H9 a H12).

H9 – V oblasti zdravého životního stylu rodiny se projeví rozdíly mezi rodinami městskými a venkovskými

Hypotéza se potvrdila – respondenti, bydlící na vesnici, vůbec neuváděli, že by dodržovali zásady zdravé výživy, byli vegetariáni apod. V 76% odpovídali, že sní, na co mají právě chuť a ve 24% se snaží jíst zdravě – jiné odpovědi se u respondentů, žijících na vesnici, vůbec nevyskytovaly. Oproti tomu se u těchto respondentů nevyskytla ani jednou odpověď „jídlo беру jako nutnost“, která se mezi městskými respondenty vyskytovala ve 13% všech odpovědí.

H12 – Rodiny, kde rodiče mají vyšší vzdělání, budou mít blíže ke zdravému životnímu stylu

Tato hypotéza se potvrdila – ačkoli se v převážné většině odpovědí všech vzdělanostních stupňů objevuje, že respondenti sní takřka vše, třebaže si uvědomují, že to není právě nejzdravější, přesto se u respondentů, kteří mají vysokoškolsky a středoškolsky vzdělané rodiče, objevuje zájem o zdravou výživu, byť jen v natrpném měřítku.

Tyto hypotézy se tedy částečně potvrdily – z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že v rodinách skutečně převládá nezdravé stravování (H1), konkrétně celých 71% dotazovaných uvedlo, že sní, na co má právě chuť, ačkoli si uvědomuje, že to není právě nejzdravější. Pozitivnějších výsledků bylo dosaženo při dotazu na pravidelnost stravování – zde celých 53% respondentů uvádí snahu o pravidelné stravování, tedy snídaně, obědy, večeře, příp. ještě i svačiny.

Z hlediska lokálního působení se hypotéza (H9) rovněž potvrdila – respondenti, potažmo jejich rodiny, žijící ve městě, více dbají na zdravou životosprávu, tzn. že se více zajímají o zásady zdravé výživy, bio potraviny, vegetariánství apod. Na druhou stranu se u nich – na rozdíl od respondentů, žijících na vesnici – vyskytují i problémy s přijímáním potravy, ačkoli pouze v mizivé míře.

Částečně se potvrdila i domněnka, že na budování zdravého životního stylu má vliv i vzdělání rodičů dotazovaných (H12) – rodiny, kde rodiče mají vysokoškolské či středoškolské vzdělání se skutečně více zajímají o zásady zdravé výživy než rodiny, kde mají rodiče výuční list či základní vzdělání.

Oproti tomu se ani zdaleka nepotvrdila hypotéza (H2) o nedostatku pohybových aktivit v současných rodinách – 57% dotazovaných sportuje buď aktivně nebo rekreačně a 25% se o pravidelný pohyb alespoň snaží. Takřka stejných výsledků bylo dosaženo i v příp. rodičů dotazovaných.

Další oblastí, pro kterou jsem stanovila hypotézu, byla oblast trávení volného času a vztahy v rodině (viz. hypotéza H3 a H4). Zde jsem se domnívala, že v nadpoloviční většině rodin dotazovaných spolu její členové netráví svůj volný čas, a to i přesto, že mezi rodiči a dětmi panují dobré vztahy, jak vyplynulo z odpovědí dotazovaných – z velké části respondenti odpovídali, že mají s rodiči dokonce i výborný kamarádský vztah.

H3 – V nadpoloviční většině rodin spolu netráví volný čas

Hypotéza se nepotvrdila – 72% dotazovaných považuje čas, strávený s rodinou, za dostačující. 32% tráví společný čas nákupy, návštěvou restaurace, kina či bowlingu, 28% jezdí společně na výlety, povídá si nebo hraje společenské hry a 26% se společně dívá na televizi nebo si čte. Pouhých 8% dotazovaných uvedlo, že by přivítalo, kdyby mohlo se svou rodinou trávit více času a pouhých 14% tráví společný čas raději sami ve svém pokoji.

H4 – V nadpoloviční většině panují dobré vztahy mezi rodiči a dětmi

Tato hypotéza se potvrdila – výborný kamarádský vztah s otcem má 31%, a s matkou dokonce 59% dotazovaných. Ba naopak pouhé 4% dotazovaných uvedlo, že si s otcem vůbec nerozumí a hádají se – ve vztahu s matkou se tato odpověď nevyskytovala ani jednou.

Předpoklad, že spolu rodiny netráví svůj volný čas (H3), se nepotvrdil – celých 72% dotazovaných považuje čas strávený s rodinou za dostačující, pouhých 8% by přivítalo více společně strávených chvil. Pokud už spolu rodina tráví volný čas, věnuje se nákupům, návštěvě kina či restaurace, jede na výlet, dívá se na TV nebo hraje společenské hry. Ani jedna činnost nijak zvlášť nezastiňuje v procentuálním objemu ostatní.

Na tuto oblast volně navazuje oblast kultury (hypotéza H6 a H11), kde jsem předpokládala, že dnešní rodiny příliš velký důraz na kulturu nekladou a pokud ano, tak se jedná zejména o rodiny, kde mají rodiče dotazovaných vyšší vzdělání.

H6 – Více jak dvě třetiny rodiny se nevěnuje kulturním aktivitám vůbec nebo jen výjimečně.

Tato hypotéza se potvrdila – 58% dotazovaných uvedlo, že navštěvuje kulturní akce pouze výjimečně, 8% dokonce nenavštěvuje kulturní akce vůbec. Za kulturními zážitky se vydává pouhých 22% dotazovaných.

H11 – Rodiny, kde rodiče mají vyšší vzdělání, budou klást větší důraz na kulturu

Hypotéza se potvrdila – ačkoli u všech vzdělanostních stupňů převládala odpověď, že rodina žije kulturně jen výjimečně, přesto v 18% respondenti, kteří mají vysokoškolsky vzdělané rodiče, navštěvují společně často kulturní akce, u středoškolsky vzdělaných rodičů to činí dokonce 29%, u rodičů s výučním listem to představuje už jen 16%, zatímco u rodičů se základním vzděláním se důraz na kulturu vůbec neprojevil.

Obě hypotézy (H6 i H11) se tedy potvrdily – pouhých 22% rodin se vydává pravidelně za kulturou, 58% pouze výjimečně. Třebaže rozdíl v kulturním životě rodin dle srovnání vzdělání rodičů jsou minimální, svou hypotézu považují za potvrzenou. Oproti pouhým 16% rodin, kde mají rodiče výuční list, navštěvuje pravidelně kulturní akce celých 47% rodin se středoškolsky a vysokoškolsky vzdělanými rodiči.

V oblasti duchovního života, potažmo náboženství jsem předpokládala, že se projeví markantní rozdíl mezi rodinami žijícími ve městě či na vesnici (H10). Markantní rozdíl se sice neprojevil, i přesto však svou hypotézu pokládám za potvrzenou. Věřících městských rodin je pouhých 13%, zatímco na vesnici představuje tento podíl celých 30%. Pravdou však zůstává, že celé 2/3 současných rodin nevyznává žádné náboženství.

H10 – V oblasti duchovního života rodiny se projeví rozdíly mezi rodinami městskými a venkovskými

Tato hypotéza se potvrdila – rozdíly sice nejsou markantní, nicméně existují. Zatímco městských rodin, vyznávajících nějaké náboženství, je pouhých 13%, na vesnici pěstuje nějaké náboženství celých 30% rodin. Z tohoto průzkumu však vyplývá, že více jak 2/3 dotazovaných, potažmo jejich rodin, nevyznává žádné náboženství

Co se finanční oblasti týká, opět se naplnily mé předpoklady v tom smyslu, že dnešní rodiny skutečně nemají finanční problémy (H7) – pouhých 10% dotazovaných uvedlo, že jejich finanční situace není dobrá nebo je dokonce velmi špatná. Z toho tedy logicky vyplývá, že valná většina respondentů sice považuje peníze za důležité, nicméně ne důležitější než jiné životní hodnoty – tedy rodinu, zdraví, přátelství apod. Jako nejdůležitější životní hodnotu uvedlo peníze 12% dotazovaných, ba naopak pouhá 2% peníze považuje za naprosto nedůležité a nepotřebné k životu (H8).

H7 – Více jak 70% rodin nemá výrazné finanční problémy.

Tato hypotéza se potvrdila – celých 90% dotazovaných uvedlo, že rodina nemá žádné finanční problémy, příp. pouze minimální. Pouhých 8% uvedlo, že finanční situace rodiny není dobrá, ale je udržitelná, zbylá 2% uvádí, že z hlediska financí je na tom rodina opravdu špatně.

H8 – U více jak poloviny respondentů převládá názor, že peníze jsou k životu potřebné, ale nejdůležitější

Tato hypotéza se potvrdila – celých 86% respondentů uvedlo, že peníze jsou potřebné, ale mnohem důležitější jsou jiné hodnoty (rodina, zdraví, přátelství...), 12% považuje peníze za to nejdůležitější v životě, oproti tomu pouhá 2% považuje peníze za nepotřebné ke spokojenému životu

Součástí dotazníku byla i otevřená otázka, co si představit pod pojmem „nadstandardní způsob života“. Zde se ve více jak 90% odpovědí vyskytoval více či méně zaobalený pojem „peníze“, mizivé procento dotazovaných odpovídalo s filozoficky zabarveným podtextem – převážně se objevoval pojem „šťastný život“.

Pro alespoň letmé nahlédnutí do možné budoucnosti rodiny očima naší dospívající mládeže jsem dotazovaným položila otázku, týkající se vstupu do manželství a založení rodiny. Předpokládala jsem, že převážná většina respondentů nebude chtít rodinu zakládat dříve než ve 27 letech, což se mi potvrdilo (H5). Ani jeden z dotazovaných by nechtěl zakládat rodinu dříve jak ve 23 letech, někteří o své rodinné budoucnosti zatím ani nepřemýšleli, objevily se i odpovědi „nechci mít děti“ a pouhých 29% by ráda založila rodinu do 26 let – nutno dodat, že se v převážné většině jednalo o dívky.

H5 – Více jak 70% respondentů neplánuje založení rodiny dříve jak ve 27 letech

Tato hypotéza se potvrdila – pouze 29% dotazovaných uvedlo, že by chtělo rodinu založit ve věku 23 – 26 let, převažoval názor, že optimální věk pro pořízení prvního dítěte je 27 – 30 let, velké procento dotazovaných rovněž uvedlo, že o zakládání rodiny zatím vůbec nepřemýšlejí. Ani jeden z dotazovaných neuvedl, že by chtěl mít první dítě dříve jak ve věku 23 let.

Rovněž i v této oblasti jsem do dotazníku zakomponovala otevřenou otázku, která měla za cíl zjistit názor dnešních dospívajících na zakládání rodiny bez uzavření manželství. Nutno podotknout, že třebaže převládal spíše kladný postoj k dané problematice, a to u 57% respondentů, síly obou „táborů“ jsou značně vyrovnané. Moje osobní domněnka – mimo předem stanovené hypotézy – předpokládala více vstřícný postoj dnešní mládeže a popravdě řečeno mě některé odmítavé odpovědi velice překvapily. Musím ovšem podotknout, že mile, protože to znamená, že rodina a její význam pro člověka ještě zdaleka není zapomenut a že pouze získává jinou – současnou – podobu.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo nalézt odpovědi na otázky, jaká je současná česká rodina, jaký preferuje životní styl, jaké má hodnoty, jakým vývojem za poslední roky prošla a jakým směrem by se nadále mohla vyvíjet. Měla by nás seznámit s dnešními rodinami, s jejich vztahy, názory, koníčky a hodnotami.

Tato práce nás provádí vývojem rodiny od 16. století až po současnost s ohledem na její způsob života, ve stručnosti seznamuje s hlavními znaky jednotlivých vývojových období a v debatě uznávaných odborníků se lehce dotýká i tématu možného budoucího vývoje naší společnosti, potažmo rodiny.

V první části se zaměřuji na životní styl, přes historický vývoj až po nastínění jeho současné podoby. Vysvětluji rozdíl mezi pojmy životní způsob a životní styl, uvádím hlavní znaky životního stylu a předkládám základní dělení životního stylu a způsoby jeho utváření.

Druhá kapitola je věnována rodině a rozdělena do podkapitol, které se zabývají minulostí, současností a částečně i budoucností rodiny. Práce nás seznámí s hlavními problémy, se kterými se současná rodina potýká a se skutečnostmi, které z největší části ovlivňují životní styl současných rodin.

V praktické části je zpracováno dotazníkové šetření, provedené mezi studenty druhých ročníků čtyřletého gymnázia a zaměřené na zjištění životních hodnot současné generace, převládajícího životního stylu současné rodiny s ohledem na oblast zdraví, rodiny, práce či financí. Naskytla se mi možnost realizace totožného dotazníkového šetření i mezi žáky osmých tříd základní školy praktické, tzn. mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, jehož vyhodnocení a následná komparace s výsledky průzkumu studentů gymnázia je rovněž součástí praktické části diplomové práce.

Tato práce by měla být nejen uceleným přehledem o vývoji rodiny a jejího životního stylu, ale také upozorněním na důležitost a poslání rodiny, na potřebu životních hodnot, na nutnost zdravého životního stylu a především podnětem k uvědomění si toho, že každý z nás si svůj život utváří sám a je jen na nás, jak jej chceme prožít.

Resumé

Práce je rozdělena do tří hlavních částí – životní styl, rodina a životní styl a průzkum životního stylu současné rodiny.

V úvodu je popsáno celkové zaměření diplomové práce a představení řešeného problému.

První část je věnována samotnému tématu životního stylu, a to vysvětlení pojmu životní styl, jeho rozdělení, popisu základních typů životního stylu a způsobů jeho utváření. Zmiňuji se zde i o srovnání pojmů životní styl a životní způsob a přibližuji rovněž pojmy diferenciací a alternativní životní styl.

Druhá část je již zaměřena na životní styl rodiny, která volně navazuje na předchozí část. Tato část je rozdělena do několika podkapitol, které mají za cíl přiblížit nám nejen rodinu současnou, moderní, ale rovněž nás provést jejím vývojem a změnami, kterými v historii prošla.

V první podkapitole popisují období před průmyslovou revolucí a tzv. „tradiční rodinu“, dále se zde zmiňuji i teorii dvojího modelu rodiny podle Johna Hajnala a stručně nastiňuji život městské rodiny v 2. polovině 19. století.

Druhá podkapitola je již věnována současné rodině a jejímu životnímu stylu. Řeším zde různé formy rodinného života přes úplné rodiny – manželství a nesezdaná soužití, neúplné rodiny až po jednotlivce. Věnuji se zde i velmi aktuálnímu fenoménu – tzv. singles. Zmiňuji zde i problematiku kariéry, volného času a financí a okrajově nastiňuji i problematiku genderu a rozdělení rolí v domácnosti. V neposlední řadě připomínám i důležitost péče o zdraví, coby základní kámen šťastného a spokojeného života každého člověka.

Třetí a poslední podkapitola je věnována nahlédnutí do možného budoucího vývoje současné rodiny a jejího životního stylu očima uznávaných odborníků. Pro zajímavost zde předkládám i „předpověď“ autora Ivo Možného, která v době před takřka 20 lety odhadovala, jak bude vypadat rodina současnosti.

Ve třetí části je zpracován průzkum životního stylu současných rodin. Tento průzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření mezi studenty středních a základních škol a jeho výsledky byly zkonfrontovány s předem vytvořenými hypotézami.

Závěr obsahuje shrnutí a komentář ke zpracované diplomové práci.

V přílohách je pak obsažen vzor formuláře dotazníkového šetření, které jsem použila pro získání podkladů sloužících pro zpracování praktické části mé diplomové práce.

Anotace

Jana Vojtková

Životní styl současné rodiny

Diplomová práce se věnuje vysvětlení pojmu životní styl a životní způsob se zaměřením na současnou rodinu. Je zde nastíněno několik aktuálních oblastí, které spolupomáhají současnou podobu rodiny utvářet a ovlivňovat – zdravý životní styl, volnočasové aktivity, problematika genderu apod. Práce nás provádí historií způsobu života rodiny od 16. století až po současnost, seznamuje nás s výzkumy a názory uznávaných odborníků v dané oblasti a za pomoci dotazníkového šetření, provedeného mezi studenty středních a základních škol, nám přibližuje životní styl současné rodiny se zaměřením na stravování, rodinné vztahy, trávení volného času, kulturní život a životní hodnoty.

Klíčová slova

Životní styl, životní způsob, rodina, volný čas, zdravý životní styl, kultura, singles, manželství, nesezdané soužití, gender

Annotation

Jana Vojtkova

Modern family lifestyle

Diploma thesis attend to explain the meaning of lifestyle and lifeway with a view to modern families. There is sketched a few actual domains which help to create a nowadays family – healthy lifestyle, spending of leisure time, gender etc. There is introduced the history of family lifestyle from 16th century till nowadays, research works and opinions of past masters in this field and with the help of questionnaire inquiry, used among the students of basic and secondary schools, we are informed about lifestyle of modern family with focus on boarding, relationship, spending of leisure time, culture and life's values.

Keywords

Lifestyle, lifeway, family, leisure time, healthy lifestyle, culture, singles, marriage, cohabitation without marriage, gender

Seznam literatury

BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-11-3

ČERMÁKOVÁ, M. *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997, ISBN 8085950421

DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-249-1

FELLNEROVÁ, U. *Žena 21. století*, Praha: Ikar, 1997, ISBN 80-7202-144-3

FOSTER, V. W. *Nový začátek (kniha o zdravém životním stylu)*, Praha: Advent-Orion, 1997, ISBN 80-7172-132-8

GIDDENS, A. *Důsledky modernity*, Praha: SLON, 2003, ISBN 80-86429-15-6

HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*, Praha: NLN, 1999, ISBN 80-7106-195-6

CHALOUPOKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, Praha: SOÚ AV ČR, 2004, ISBN 80 –7330 –062-1

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3

KUČERA, M. *Populace České republiky 1918-1991*, Praha: Česká demografická společnost, 1994, ISBN 80-901674-7-0

MARŠÍKOVÁ, H. *Proměny současné české rodiny*, Praha: SLON, 2000, ISBN 80-85850-93-1

MELGOSA, J. *Zvládní svůj stres*, Praha: Advent-Orion, 2004, ISBN 80-7172-624-9

MOŽNÝ, I. *Česká společnost (nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života)*, Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-624-1

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8

NOVÁK, T. *Jak se zbavit stresu*, Praha: Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-758-3

PÁVKOVÁ, J, HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*, Praha: Portál, 2008, ISBN 80-7178-569-5

PODRACKÝ, V. *Návrat k domovu (manifest tradicionalismu)*, Olomouc: Votobia, 2004, ISBN 80-7220-206-5

TUČEK, M. A KOL. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*, Praha: SOÚ AV ČR, 1998, ISBN 80-85950-45-6

DUFFKOVÁ, J. *Životní způsob/styl a jeho variantnost*, Sborník referátů a příspěvků ze semináře Aktuální problémy životního stylu, Masarykova česká sociologická společnost při AV ČR, 2005

SAK, P. *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*, referát přednesený na mezinárodní konferenci O výchově a volném čase, Brno, 2006, www.insoma.cz

Národní koncepce rodinné politiky, MPSV ČR, 2005

Národní zpráva o rodině, MPSV ČR, 2004

Program Zdraví pro všechny v 21. století, MZd ČR, 2002

Výzkum Jak česká rodina tráví víkend?, STEM/MARK, 2007

Výzkumný projekt Rodina, zaměstnání a vzdělání, MPSV ČR, 2005-2008

Dokumentární cyklus České televize Táta jako máma, MPSV ČR, 2006

Časopis *Moje psychologie*. Praha: Mladá fronta, 2007-2009, ISSN 1802-2073

Časopis *Psychologie dnes*, Praha: Portál, 2007-2009, ISSN 1212-9607

MACHULA, T. článek *Má instituce rodiny budoucnost?*, Praha: Katolický týdeník Perspektivy, 2008

PETRÁŠOVÁ, L., LESKOVÁ, I. článek *Rodina nezanikne, ale změní se*, MF Dnes, 2005

http://domaci.ihned.cz/c4-10149530-26208740-002000_d-median-tretina-cechu-dava-prednost-uspechu-v-praci-pred-rodinou

<http://referaty-seminarky.cz/prazsky-zivotni-styl-2-pol-19-stoleti/>

<http://www.cba.muni.cz/prevencenemoci/index.php>

<http://www.deleite.estranky.cz/clanky/clanky/vychova-a-zivotni-styl>

http://www.ecmost.cz/zdravi.php?page=zdravi_zivot_navod

http://www.ecmost.cz/zdravi.php?page=zivotni_styl_uvod

<http://www.epuls.cz/sex-a-vztahy/127-jsem-single--a-je-mi-fajn>

<http://www.finexpert.cz/default.aspx?textart=1&article=4327>

<http://www.fitlife.cz/ktere-factory-ovlivnuji-zdravi/>

http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=2006_06a

<http://www.wikipedie.cz/>

Příloha

DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ – ŽIVOTNÍ STYL SOUČASNÉ RODINY

Vážení studenti,

jmenuji se Jana Vojtková a jsem studentkou 3. semestru magisterského studia sociální pedagogiky na fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně.

Touto cestou bych Vás ráda požádala o vyplnění následujícího dotazníku, všechny získané informace budou použity výhradně na vypracování diplomové práce, týkající se problematiky životního stylu současné rodiny.

Vyplnění dotazníku je anonymní. Pokud není uvedeno jinak, zaškrtněte prosím u každé otázky pouze jednu odpověď.

Děkuji za Váš čas a spolupráci!

Jana Vojtková

1. Jste:

- muž
- žena

2. Bydlíte:

- ve městě
- na vesnici

3. Kolik hlavních jídel denně sníte?

- 3-5 (snídaně, oběd, večeře, příp. svačina mezi hlavními jídly)
- 2-4 (oběd, večeře, příp. svačina – nesnídám)
- 1-3 (za hlavní jídlo považuji jen oběd – snídaně a večeře „šidím“ nebo vypouštím ze svého jídelníčku úplně)
- jím takřka pořád a rád(a)
- jídlo беру jen jako nutnost, jím jen když mám opravdu hlad
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

4. Jak pestrá je Vaše strava?

- sním to, na co mám právě chuť, i když vím, že to není právě nejzdravější
- snažím se jíst zdravě, ale občas i „zhřeším“
- dodržuji zásady zdravé výživy, v mém jídelníčku mají místo i bio potraviny
- jsem vegetarián(ka), příp. jím jen bílé maso
- moc toho nesním, držím dietu
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

5. Věnujete se nějaké pohybové aktivitě?

- ano, sportuji aktivně, věnuji mu většinu volného času
- ano, sportuji rekreačně, nepravidelně
- přímo nesportuji, ale snažím se o pohybové aktivity (procházky, cvičím doma apod.)
- nesnažím se cvičit, ale občasný pohyb mi nevadí
- tělesný pohyb je pro mě nutné zlo
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

6. Věnuje se nějaké pohybové aktivitě váš otec ?

- ano, sportuje aktivně, věnuje mu hodně volného času
- ano, sportuje rekreačně nepravidelně
- přímo nesportuje, ale snaží se o pohybové aktivity (procházky, cvičí doma apod.)
- nesnaží se cvičit, ale občasný pohyb mu nevadí
- tělesný pohyb je pro něho nutné zlo
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

7. Věnuje se nějaké pohybové aktivitě vaše matka?

- ano, sportuje aktivně, věnuje mu hodně volného času
- ano, sportuje rekreačně nepravidelně
- přímo nesportuje, ale snaží se o pohybové aktivity (procházky, cvičí doma apod.)
- nesnaží se cvičit, ale občasný pohyb jí nevadí
- tělesný pohyb je pro ni nutné zlo
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

8. Když máte čas jen sám(a) pro sebe, relaxujete?

- ano, mám své oblíbené relaxační techniky – jóga, meditace, autogenní trénink apod.
- ano, dávám přednost spíše aktivnímu způsobu relaxace - sport, tanec, kutilství, zahradničení apod.)
- ano, dávám přednost spíše pasivnímu způsobu relaxace – četba, poslech hudby, sledování televize apod.
- relaxací je pro mě pobyt s přáteli, každou volnou chvíli trávím s nimi
- ne, spánek je pro mě dostatečná relaxace
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

8. Kolik času trávíte s rodiči?

- co nejvíc – jsem rád(a) se svými rodiči
- poměrně hodně, ale zrovna nadšený(á) z toho nejsem
- tak akorát – ani málo, ani moc
- rodiče na mne nemají čas, rád(a) bych s nimi trávil(a) více času
- málo a jsem tomu rád(a) – čím méně, tím lépe
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

9. Přivítal(a) byste, kdyby trávili rodiče více času doma?

- ano určitě
- byl bych docela rád, ale nevdí mi, že tomu tak není
- je mi to úplně jedno
- ne, jsem rád(a), že nejsou doma
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

10. Jaký vztah máte s otcem ?

- výborný, rozumíme si, máme kamarádský vztah
- docela dobrý, bez větších konfliktů
- i když mi někdy leze na nervy, tak to ještě docela jde
- moc si mě nevšímá, nechává mě „žít“
- vůbec si nerozumíme, hádáme se
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

11. Jaký vztah máte s matkou ?

- výborný, rozumíme si, máme kamarádský vztah
- docela dobrý, bez větších konfliktů
- i když mi někdy leze na nervy, tak to ještě docela jde
- moc si mě nevšímá, nechává mě „žít“
- vůbec si nerozumíme, hádáme se
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

12. Co pro vás představuje dovolená s rodiči?

- příjemně strávených pár dní
- přetrpěných několik nekonečných dní
- nejezdím na dovolenou s rodiči – trávím ji u prarodičů, příp. na nějakém táboře
- nejezdím na dovolenou s rodiči – trávím ji sám(a) doma nebo někam vyrazím s přáteli
- rodiče na dovolenou nejezdí – ani sami, ani se mnou
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

13. Když už trávíte čas s rodiči, jakým způsobem ho trávíte?

- jedeme na výlet, povídáme si, hrajeme hry apod.
- jdeme na nákupy, do restaurace, do kina, na bowling apod.
- koukáme na TV, čteme si – jsme „prostě spolu“
- každý jsme v jiném pokoji a občas se jen „potkáme“ např. u jídla
- hádáme se nebo spolu pro změnu nemluvíme, příp. společně čas vůbec netrávíme
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

14. Jaké vzdělání mají vaši rodiče?

	otec	matka
vysokoškolské	☐	☐
středoškolské – maturita	☐	☐
výuční list	☐	☐
základní vzdělání	☐	☐
jiné – jaké? _____	☐	☐

15. V kolika letech byste se chtěl(a) oženit / vdát?

- 18 – 22 let
- 23 – 26 let
- 27 – 30 let
- 31 let a více
- nechci se ženit / vdávat
- zatím jsem o tom neuvažoval(a), je to vzdálená budoucnost

16. V kolika letech chcete mít první dítě?

- 18 – 22 let
- 23 – 26 let
- 27 – 30 let
- 31 let a více
- nechci děti
- zatím jsem o tom neuvažoval(a), je to vzdálená budoucnost

17. Jaký máte názor na založení rodiny bez uzavření manželství?

Prosím odpovězte vlastními slovy:

18. Vyznává vaše rodina nějaké náboženství?

- ano
- mí rodiče ano, ale já ne
- ne
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

19. Jak kulturně žije vaše rodina ?

- navštěvujeme často kulturní akce společně
- rodiče navštěvují často kulturní akce, ale beze mne
- navštěvujeme kulturní akce výjimečně
- nechodíme nikam
- jiná odpověď - použijte prosím vlastní slova:

20. Myslíte si, že je vaše rodina dobře finančně zajištěná?

- ano, nemáme žádné finanční problémy
- ano, ale občas by to mohlo být i lepší
- ne, ale není to žádná tragédie
- ne, myslím, že jsme na tom opravdu špatně
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

21. Jste toho názoru, že:

- peníze jsou v životě nejdůležitější
- peníze jsou potřebné, ale jsou důležitější hodnoty (např. rodina, přátelství atd.)
- peníze nejsou podstatné, spokojený v životě může být člověk i s finančním minimem
- jiná odpověď – použijte prosím vlastní slova:

22. Co si představíte pod pojmem „nadstandardní způsob života“?
Prosím odpovězte vlastními slovy:
